Suriye raporu

ÖNGÖRÜLER, TEKLİFLER VE ÇÖZÜMLER

SYRIA REPORT FORECASTS, PROPOSALS AND SOLUTIONS

التقرير السوري التوقّعات، المقترحات والحلول

CİHANNÜMA | İHH İNSANİ YARDIM VAKFI | DİJİTAL HAFIZA DERNEĞİ

Suriye raporu

ÖNGÖRÜLER, TEKLİFLER VE ÇÖZÜMLER

Prof. Dr. İsmail ŞAHİN

Doç. Dr. Yaşar KAHRAMAN

Doç. Dr. Bekir GÜNDOĞMUŞ

Mehmet ALTINTAŞ

CİHANNÜMA | İHH İNSANİ YARDIM VAKFI | DİJİTAL HAFIZA DERNEĞİ

Cihannuma Yayınları - 27

Kitap Adı
Suriye Raporu Öngörüler, Teklifler ve Çözümler

ISBN No: 978-625-96897-6-0

Genel Yayın Yönetmenleri
Abdulkadir MACİT, Ömer Faruk YILDIZ, Mustafa ÖZBEK

Editörler
Prof. Dr. İsmail ŞAHİN,
Doç. Dr. Yaşar KAHRAMAN,
Doç. Dr. Bekir GÜNDOĞMUŞ
Mehmet ALTINTAŞ

Yayına Hazırlık
Nurettin MENTEŞ, Abdulvahap ÖZSOY,
Mustafa KARAHANCI, Adnan ÇELİK,
Hüseyin CERRAHOĞLU, Ahmet Tayyib SERDAR,
Ömer Faruk NAZLIM, İzzettin ULUIŞIK,
Dilan VARGÜN, Yasin ONAT,
Serdar KESİK, Burak BERBEROĞLU,
Muhammed ZAHİROĞLU

Mizanpaj - Tasarım
Nuhun Gemisi

Baskı

Copyrıght © 2026
Bu yayının tüm hakları Cihannüma Derneği, İHH İnsani Yardım Vakfı ve Dijital Hafıza Derneği"ne aittir.

Cihannüma Derneği, İHH İnsani Yardım Vakfı ve Dijital Hafıza Derneği'nin izni olmaksızın yayının tümünün veya bir kısmının elektronik veya mekanik (fotokopi, kayıt ve bilgi depolama, vd.) yollarla basımı, yayını, çoğaltılması veya dağıtımı yapılamaz. Kaynak göstermek suretiyle alıntı yapılabilir.

İÇİNDEKİLER

Sunuş....6

Takdim....8

Takdim....10

Değerlendirme ve Yönetici Özeti.... 12

Teklifler ve Çözümler....22

Tarih Dosyası....22

Toplum Dosyasıı....26

Düşünce Dosyası....32

Hukuk Dosyası....36

Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Dosyası....40

Eğitim Dosyası....44

Yükseköğretim Dosyası....48

Medya ve İletişim Dosyası....54

Kültür ve Sanat Dosyası....59

Şehir ve Mimari Dosyası....64

Sağlık Dosyası....68

İktisat Dosyası....74

İnsani ve İktisadi Yardımlar Dosyası....78

Bilim, Mühendislik, Sanayi ve Teknoloji Dosyası....82

Stk'lar Dosyası....88

Katkı Verenler....93

SUNUŞ

Suriye ile Türkiye arasında son yıllarda yaşanan gelişmeler iki ülkeyi şüphesiz yeni bir dönemin eşiğine getirmiştir. Birlikte gerçekleştirilen devrim süreci iki ülkenin dini, siyasi, iktisadi, coğrafi, kültürel, toplumsal, askeri ve güvenlik itibariyle bölgesel ve küresel yapıda kader ortaklığını, tarihte olduğu gibi bugün de, daha da perçinlemiştir. Bu kapsamda Suriye ile aramızda var olan kardeşlik bağlarının güçlendirilmesi, sınırların hem gönüllerde hem de fiiliyatta kaldırılması ve İslam coğrafyasının ortak değerler etrafında birleşmesi, tarihî ve ahlaki bir vecibe olarak siyasetten bürokrasiye akademiden sivil topluma tüm Türkiye ve Suriye Müslümanlarının omuzlarındadır. Bu yüzdendir ki Türkiye açısından Suriye meselesi, yalnızca dış politikada bir mesele olarak ele alınacak bir dosya değil; aynı zamanda Ümmet-i Muhammed'in kırılgan dengelerini doğrudan yansıtan ve toplumun gündelik yaşamını etkileyen çok boyutlu somut bir hakikattir.

Biz de bu hakikat gereğince ülkemiz, yakın coğrafyamız ve Ümmet-i Muhammed olarak Suriye'de yaşanan devrim sebebiyle, en açık etkisini yakın coğrafyamızda ve günlük yaşantımızda gördüğümüz kritik bir süreçten geçtiğimizin farkındayız. Şüphesiz bu sürecin kısa, orta ve uzun vadede hayatımızın farklı alanlarını etkileyecek sonuçları olacağını biliyoruz. Bu açıdan süreci, bizi hem karşı karşıya bıraktığı meseleler bağlamında hem de zihniyet ve onlarla beraber yürüyen uzun erimli pratikler açısından analiz etmek gerektiğini

düşündük. Buradan hareketle Türkiye'de böyle bir etkinliği inşa etme noktasında öncü rol alması gereken hocalarımızın, bu süreci değerlendirme hususunda katkı vermelerini planladık. İki farklı ekiple toplamda 25 akademisyen ve aktivistin saha araştırması için Suriye'ye ziyaretlerini gerçekleştirdik. Üst düzey çok sayıda Suriyeli yetkili ile mülakatlar gerçekleştirdik. Nihayetinde Suriye'nin içinden geçtiği süreç dikkate alınarak elinizde tuttuğunuz *Suriye Raporu: Öngörüler, Teklifler ve Çözümler* çalışmasını hazırladık.

Bu rapor, mezkur tarihî ve ahlaki vecibe gereğince tarih, toplum, düşünce, hukuk, siyaset ve uluslararası ilişkiler, eğitim ve yükseköğretim, medya ve iletişim, kültür ve sanat, şehir ve mimari, sağlık, iktisat, insani ve iktisadi yardımlar, bilim, teknoloji ve mühendislik, sivil toplum kuruluşları olmak üzere 15 disiplinde 100'e yakın akademisyenin toplam 75 metne dayanarak, sürdürülebilir işbirliği için somut adımlar atılması gerektiğini bir kez daha hatırlatmakta, öngörüleri dile getirmekte ve kısa-orta-uzun vadeli çözüm önerilerini sunmaktadır.

Ümit ediyoruz ki rapor sayesinde Suriye'nin geleceğine yönelik ileri müzakereler tetiklenecek, nitelikli ve derinlikli bir tartışma ortamı içerisinde çözüm önerilerinin kısa, orta ve uzun vadeli hayata geçirildiği bir aşamaya geçilmiş olunacaktır.

TAKDİM

Suriye, hem en yakın komşularımızdan birisi olması hem de İslâm tarihi ve geleneği içinde kültürel ve mânevî yönden etkili, tesirli ve belirleyici konumu sebebiyle daha yakından ele alınıp değerlendirilmeyi hak etmektedir. Bu yönden Suriye meselesi sadece güvenlik merkezli ya da insânî yardım odaklı bir çerçevede ele alınmamalı aksine toplumsal yapısı, devlet kapasitesi, siyasî temsili, ekonomik sürdürülebilirlik ve bölgesel denge başlıkları ile birlikte, birbirini destekleyen çerçevede ele alınmalıdır. Toplumsal taleplere sünni geleneğin kapsayıcı, kuşatıcı ve ufuk açıcı bakış açısı merkeze alınarak kadîm olanı yeniden hayata dahil edecek yaklaşımla cevap verilmeli buna uygun görüşler ortaya konulmalıdır.

Bu geniş bakış açısı ve Kasım-Aralık 2025 tarihlerinde iki farklı ekip ile ziyaret ederek hazırladığımız bu raporun temel yaklaşımı, sahada karşılığı zayıf çözümlerin kalıcı istikrar üretemeyeceği yönündedir. Dahası güvenlik, ekonomi ve hukuk alanlarında atılacak adımların toplumsal meşruiyetle desteklenmediği sürece sürdürülebilir olamayacağını bilerek hareket etmemiz gerektiğine işaret etmektedir.

İslâm âleminin trajedisi sadece dağlar, denizler ve ırmaklar tarafından veya emperyalist güçler eliyle çizilen sınırlar değildir. Asıl trajedi zihinleri küresel akıl tarafından işgal edilmiş olan elitlerin farklı beklentilere girmeleri sebebiyle ümmeti vahdet şuurundan uzak tutmalarıdır. Şüphesiz kendisini fikri ve fiili sömürgeleştiren hiçbir millet ayakta kalamaz. Elbette "Bu böyledir" diyerek vazgeçecek de değiliz. Fizîkî sınırlar bir şekilde aşılabilir ama fikren ayrışan zihinlerin ve gönüllerin birleşmesi çok zordur.

Türkiye ve İslâm dünyası Suriye meselesini sadece yıkılmış bir ülkeyi yardım kampanyaları ile ihya ve inşa etmek olarak görmemelidir. Batının ve zihnen batıyla entegre şekilde zulüm mekanizmaları kuran doğudaki bazı devletlerin kötülükleri daima hatırda tutularak işler yapılmalıdır.

Suriye içinde birlik ve bütünlüğü tehlikeye atan yapılar intiharın eşiğindedirler. Plânlı şekilde işlenen cinayetleri öngörmek ve engellemek mümkündür, fakat intiharı engellemek çoğu zaman imkân dışıdır. SDG, YPG, IŞID vb. ölüm ve terör kusan her şebeke acilen etkili şekilde yok edilmelidir. Dürzilerin, İsrail şebekesinin taşeronu olma vasfı ortadan kaldırılmalıdır.

Ülke içindeki farklı inançların ve etnik grupların temel hakları gözetilerek daha insânî yaşam koşulları inşa edilmelidir. Tüm bu işlerin etkili, verimli olabilmesi için kısmen kurulan meclis bir an önce tamamlanmalı, anayasa yapım süreci ile entegre şekilde yasal mevzuat ve alt hukuk metinleri oluşturulmalıdır.

İslâm milletinin kurtuluşu tevhit inancının toplumsal yansıması olan vahdet şuurunda yatmaktadır. Ülkenin kalkınmasının ve ortak idealler etrafında birleşmesinin taşıyıcı sütunu eğitimdir. Düzgün bir eğitim modeli kurmak, bozuk eğitimin verdiği hasarı tedavi ederek işe başlamak gerekmektedir. Buradan hareketle Suriye'de farklı sebeplerle tahrip edilen eğitim altyapısı bir an önce rehabilite edilmeli, eğitim dışında kalan nesiller yeniden sistem içine alınmalıdır.

Suriye'nin geleceği sahada agresif şekilde iş kovalayan ve oldukça mesafe almış olan batılı devletlerin ve onların taşıyıcı gücü olan çok uluslu şirketlerin insafına terk edilmemelidir. Başta Türkiye, Suudi Arabistan ve Mısır birlikte mücadele ederek emniyetli ve huzurlu iklimi kurabilmelidirler. Osmanlı vakıf eserlerinin durumları tespit edilerek yapılması gereken iyileştirme ve restorasyon için karşılıklı işbirliğine dönük çalışmalar yapılmalıdır.

Cihannüma Derneği olarak Suriye'nin daha huzurlu bir yapıya kavuşması için son aylarda İHH ile birlikte yaptığımız iki seyahat sonucunda yapılması gereken ihyâ, inşa ve rehabilitasyon çalışmalarına dönük yol haritası belirlemek için yürütülen çalışmalar neticesinde ortaya çıkan *Suriye Raporu: Öngörüler, Çözümler ve Teklifler*'i kamuoyuna sunmaktan dolayı kendimizi tarih önünde ve insanlık huzurunda bahtiyar hissediyoruz.

Neticenin hayra vesile olmasını diliyoruz. Çaba bizden Tevfik Allah'tandır...

SELİM CERRAH
CİHANNÜMA GENEL BAŞKANI

TAKDİM

Hamd, zulmün ebedî olmadığını bize bildiren, sabrı kurtuluşun anahtarı kılan ve mazlumun duasını arşa yükselten Allah'adır. Salât ve selâm; "Müminler bir beden gibidir" buyurarak bize birlikte olmayı, yükü omuz omuza taşımayı öğreten Efendimiz Muhammed Mustafa'ya olsun.

Suriye, ümmetin yaralı hafızasıdır, sabrın sınandığı, Esed rejiminden ötürü adaletin geciktiği ama asla unutulmadığı bir imtihan alanıdır. On dört yılı aşan bu büyük yıkım, şehirleri harabeye çevirdiği kadar kalpleri de paramparça etmiştir. Anneler evlatsız, çocuklar yetim, şehirler sessiz kalmış, zindanlar dolmuş, mezarlar taşmıştır. Ancak Suriyeliler mücadele etmekten ve umut etmekten hiç vazgeçmemiştir. Suriyelilerin gösterdiği metanet ve sabrı insanlığa ders verdirecek niteliktedir. Tüm mağduriyetlerine rağmen Suriyeliler ilimden, izzetlerinden, haysiyetlerinden ve zalim bir yöneticinin karşısında sebat göstermekten bir gün bile vazgeçmemişlerdir.

14 yıl aradan sonra bugün acıların azaldığı ancak henüz dinmediği, zulmün gürültüsü kısıldığı fakat enkazın altındaki feryatlar hâlâ duyulduğu bir andayız. Ülke genelinde savaşın silahları susarken, yoksulluk, adaletsizlik, belirsizlik ve dağınıklık konuşmaya devam etmektedir. Bu yüzden mazlumların zulüm görmeyeceğinin verdiği bir duygusu yaşansa de içinde bulunduğumuz duyguları değil; ağır bir emanet bilinci gerektiren bir geçişin sorumluluğunu hissetmek gerekmektedir.

Bu çalışma, bu bilinçle hazırlanmıştır. Suriye'nin yaşadığı acıları sadece siyasi, askeri bir çatışma veyahut insani bir felaket olarak değil; ümmetin ortak kaderini ilgilendiren tarihî bir kırılma olarak ele almaktadır. Zira Suriye meselesi, Allah için cehdeden birlik içinde olan Müslümanların dengelerin değiştiğini göstermektedir.

Devrim sürecinin yavaş yavaş tamamlandığı Suriye'de yeni bir sürecin başlangıcına aynı zamanda tanıklık etmekteyiz. Ancak ülkenin geçtiği pek çok siyasi, jeopolitik, insani ve ekonomik zorlukları mevcuttur. Suriye Siyonist işgalci İsrail'in komşusu ve maalesef İsrail yayılmacılığını bölgede uzun zamandır devam ettirmektedir. Devrim sonrası işgalci İsrail Kuneytra gibi bazı yeni bölgeleri işgal etmeye çalışmaktadır. Bu süreçte işgalin sonlanması için Suriye'ye destek verilmesi gerekmektedir.

Diğer yandan Suriye'deki maddi ve manevi hasar ciddi boyutlara ulaşmış durumundadır. Psikososyal ve dini rehberlik destekleri acil olarak kurulmalıdır. Toplumsal inşasında sabrın, hikmetin, aklın ve istişarenin ön plana çıkması gerekmektedir. Nitekim bugün Suriye'de adaletin, merhametin ve kapsayıcılığın tesis edildiği görülmektedir. Devrimden sonra yapılan icraatların adalet ve sorumluluğun yerine getirilmesi geleceğe dönük umutlarımızı artırmaktadır.

Diğer yandan maddi olarak Suriye neredeyse tamamen yıkılmış durumundadır. Yeniden imar ve inşa için tıpkı son 15 yılda olduğu gibi elimizi taşın altına koymalıyız. İnsani ve imar konusunda Suriye'nin yaraları, sadece Suriyelilerin meselesi değildir. Bu yaralar, ümmetin ortak sorumluluğudur. Türkiye'den Şam'a, Gazze'den Halep'e uzanan kader çizgisi ve acılar müşterektir. Bu nedenle yeniden inşa süreci yalnızca betonla, yollarla ve binalarla sınırlı kalamaz, kalmamalıdır. Asıl onarılması gereken şey, güven duygusu, adalet algısı ve birlikte yaşama iradesidir. Yaraların sarılması zaman ister, devletin yeniden inşası sabır ister, toplumun iyileşmesi ise ahlak ve adalet ister. Aceleci çözümler, yeni kırılmalar üretir, ihmal edilen sorunlar ise daha derin krizlere kapı aralar. Suriye'nin yeniden ayağa kalkması için hâlâ zamana, emeğe, duaya ve en önemlisi birlikte hareket etmeye ihtiyaç vardır.

BÜLENT YILDIRIM
İHH GENEL BAŞKANI

DEĞERLENDİRME / YÖNETİCİ ÖZETİ

1. RAPORUN AMACI VE TEMEL YAKLAŞIMI

Bu rapor, Suriye'de 2011 yılında başlayan iç savaşın ve 2024 sonunda yaşanan devrimin ardından ortaya çıkan yeni güç dengeleri, toplumsal ihtiyaçlar ve devlet inşa sürecini bütüncül bir perspektifle analiz etmeyi amaçlamaktadır. Çalışma; Suriye'nin yalnızca bir kriz sahası değil, yeniden inşa edilmesi gereken çok katmanlı bir toplumsal, siyasal ve ekonomik yapı olduğu kabulü üzerine inşa edilmiştir.

Raporun temel amacı;

- Suriye'nin mevcut durumunu saha gözlemleri, kurumsal veriler ve tarihsel süreklilik çerçevesinde ortaya koymak,
- Karşı karşıya olunan temel riskleri ve kırılganlık alanlarını tespit etmek,
- Kısa, orta ve uzun vadede istikrar, bütünlük ve meşruiyet üretebilecek politika setlerini karar alıcıların değerlendirmesine sunmaktır.

Bu bağlamda rapor, Suriye meselesini yalnızca güvenlik merkezli ya da insani yardım odaklı dar bir çerçevede ele almamakta; toplum, devlet kapasitesi, siyasal temsil, ekonomik

sürdürülebilirlik ve bölgesel denge başlıklarını birbirinden kopuk değil, birbirini doğrudan etkileyen alanlar olarak değerlendirmektedir. Raporun temel yaklaşımı, sahada karşılığı olmayan çözümlerin kalıcı istikrar üretmeyeceği; güvenlik, ekonomi ve hukuk alanlarında atılacak adımların adalet duygusunu beslemediği ve hakkaniyet algısını güçlendirmediği sürece sürdürülebilir olamayacağı varsayımına dayanmaktadır.

Çalışma, Suriye'deki yeniden yapılanma sürecini yalnızca fiziksel altyapının onarımı olarak değil;

- Toplumsal güvenin yeniden tesisi,
- Travmatik durumlar ve kolektif hafızanın onarımı,
- Adil siyasal düzenin inşası,
- Üretim temelli ve bağımlılık üretmeyen ekonomik kalkınma boyutlarıyla ele almaktadır.

Bu rapor aynı zamanda, Türkiye'nin Suriye ile olan çok boyutlu ilişkisini yalnızca güvenlik veya göç başlığına indirgemeyen; diplomatik, kurumsal, ekonomik ve toplumsal kapasitesini dikkate alan bir yaklaşımı benimsemektedir. Türkiye'nin sahada edindiği tecrübenin, Suriye'nin yeniden inşa sürecinde kolaylaştırıcı, dengeleyici ve çok taraflı iş birliklerini güçlendiren bir rol üstlenebileceği değerlendirmesi, raporun temel referans noktalarından biridir.

Son olarak bu rapor; kısa vadeli taktik kazanımların ötesinde, Suriye'nin üniter yapısını koruyan, toplumsal birlik ve beraberliği güçlendiren ve bölgesel istikrarı destekleyen bir gelecek perspektifinin inşa edilmesine katkı sunmayı hedeflemektedir. Raporun tamamı, bu stratejik hedef doğrultusunda gerçekçi, uygulanabilir ve sahaya dayalı politika önerileri geliştirmek üzere hazırlanmıştır.

2. DURUM TESPİTLERİ

2.1. Devrimin Enformasyonu ve Meşruiyetinin Yaygınlaştırılması

Suriye Devrimi, İslami hassasiyetleri gözeten ve Baas rejiminin baskıcı, otoriter ve antidemokratik yapısına karşı gelişen bir halk hareketi olarak ortaya çıkmıştır. Rejimin uyguladığı sistematik şiddet, Suriye halkını meşru müdafaa çerçevesinde silahlı mücadeleye yöneltmiştir.

Devrimin seyrinde 2015 yılı kritik bir kırılma noktası olmuş; devrimci grupların Ceyşu'l-Fetih çatısı altında birleşmesiyle İdlib'in fethi gerçekleştirilmiştir. Bunu takiben Türkiye'nin desteğiyle icra edilen Fırat Kalkanı (2016), Zeytin Dalı (2018) ve Barış Pınarı (2019) harekâtları, Suriye'nin kuzeyinde yaklaşık 5.000 km²'lik güvenli bir alanın oluşmasına imkân tanımış; yerel yönetimler, eğitim ve sağlık altyapısı tesis edilmiş, bu sayede yüz binlerce sivilin geri dönüşü sağlanmıştır. Bu süreç, muhalefetin kurumsal kapasitesini ve devrimin toplumsal meşruiyetini güçlendirmiştir.

2019 sonrası dönemde rejim, Rusya ve İran desteğiyle muhalefeti daraltmaya çalışmış; ancak Bahar Kalkanı Harekâtı (2020) İdlib'in düşmesini engelleyerek devrimin tamamen bastırılmasının önüne geçmiştir. Bu müdahale, muhalif varlığın korunmasında stratejik bir eşik oluşturmuştur.

2013–2020 yılları arasında devrim, askeri mücadeleden kurumsal ve toplumsal bir yapıya evrilmiş; bu dönem bir "eğitim ve olgunlaşma süreci" olarak tanımlanmıştır. 2020 itibarıyla İdlib Kurtuluş Hükümeti'nin kurulmasıyla siyasi ve idari istikrar yeniden tesis edilmiş, ortak bir yönetim anlayışı geliştirilmiştir.

Bölgesel ve küresel dengelerde yaşanan değişimler (Rusya–Ukrayna savaşı ve İsrail–Hizbullah gerilimi), 2025 yılı itibarıyla devrimin başarıya ulaşması için elverişli bir zemin oluşturmuştur. Bu çerçevede 2025 yılı, devrimin "tahrir ve yönetimi üstlenme" aşamasına geçtiği tarihsel bir eşik olarak değerlendirilmektedir.

2.2. Toplumsal Yapı

2011 yılında başlayan iç savaş, Suriye'nin toplumsal yapısını ağır biçimde tahrip etmiş; yaklaşık 1 milyon insanın hayatını kaybetmesine, 7 milyondan fazla kişinin ülke içinde yerinden edilmesine ve 6,8 milyon Suriyelinin ülke dışına göç etmesine yol açmıştır. Hayatını kaybedenlerin önemli bir kısmını çocuklar oluştururken, bugün 13 milyon insan, bunların 7,5 milyonu çocuk olmak üzere, acil insani yardıma muhtaç durumdadır. Ülke genelinde sağlık ve eğitim altyapısının en az beşte biri, konut stokunun ise dörtte biri tamamen yıkılmıştır. Muhalif kaynaklara göre yüz binlerce kişi tutuklanmış veya kaybolmuş; rejim hapishanelerinde en az 132 bin kişinin yaşamını yitirdiği tahmin edilmektedir. Bu insani yıkımın en yakın ve doğrudan tanıklarından biri Türkiye olmuştur.

Savaşın yol açtığı derin toplumsal parçalanma, güven krizini derinleştirmiş; etnik, mezhepsel ve siyasi farklılıklar yerel düzeyde yeniden bütünleşmeyi zorlaştırmıştır. Buna rağmen,

Ahmed Şara liderliğindeki yeni yönetimin askeri kimlikten sivil yönetime geçişi ve uluslararası toplum nezdinde güven veren bir vizyon ortaya koyması, sürecin yönetilebilirliğine dair önemli bir fırsat alanı oluşturmuştur. Bu süreçte Türkiye'nin siyasi desteği, tecrübesi ve kurumsal birikimi belirleyici bir rol oynamaktadır. Ancak PYD kontrolündeki kamplar üzerinden yeni terör yapılanmaları oluşturma çabaları, toplumsal bütünlüğü hedef alan kalıcı risklerin devam ettiğini göstermektedir.

Suriye toplumunun yaklaşık %85'i Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat anlayışına mensup olup, devrimle birlikte uzun yıllar süren baskı döneminin sona ermesi, İslami faaliyetlerde ve toplumsal dayanışmada belirgin bir canlanmaya yol açmıştır. Bedeli en ağır şekilde ödeyen bu çoğunluğun kapsayıcı tutumu, ulusal uzlaşı ve bölgesel istikrar açısından kritik bir güvence oluşturmaktadır.

Toplumsal gerilimin sürdüğü başlıca alanlar Dürziler ve PYD kontrolündeki Kürt bölgeleri olarak öne çıkmaktadır. Dürzilerle yeni yönetim arasındaki ilişkiler, özellikle dış müdahaleler ve Suveyda sonrası gelişmeler nedeniyle güven krizine girmiştir. PYD/SDG ise Kürt kimliğini araçsallaştıran radikal bir yapı olarak, bölge halkının geniş kesimlerinden meşruiyet bulamamaktadır. Genel olarak Suriye'deki azınlık grupların, geçmişte olduğu gibi bugün de bölge dışı aktörler tarafından stratejik bir araç olarak kullanılması, yeniden inşa sürecinin önündeki en önemli sosyopolitik engellerden biri olmaya devam etmektedir.

2.3. Siyasi İstikrar, Güvenlik, Ülkenin Üniter Yapısının Tesisi ve Savunma

Suriye, uzun süren iç savaşın ardından devlet kapasitesini ve siyasi otoritesini yeniden inşa etmeye çalıştığı kritik bir geçiş döneminden geçmektedir. Bu sürecin en temel meselesi, ülkenin toprak bütünlüğünün yeniden tesis edilmesi ve iç savaşla derinleşen siyasi-idari dağınıklığın ortadan kaldırılmasıdır. Şam yönetiminin, yerel unsurları merkeze entegre eden, dış müdahalelerden arındırılmış bir siyasi uzlaşı zemini oluşturamaması durumunda, kalıcı parçalanmışlık ve dışa bağımlı bir yönetim yapısı riski güçlenmektedir.

Şara yönetimi, tam hâkimiyetin sağlanmasının ardından siyasi reformları başlatmayı, yaptırımların kaldırılmasıyla birlikte yeniden imar ve sosyo-ekonomik istikrar sürecini hedeflemektedir. Ancak İsrail'in müdahaleci hamleleri ile güneyde Dürziler ve kuzeydoğuda PYD/PKK'nın konumu, ülkenin üniter yapısının tesisi önünde ciddi belirsizlikler oluşturmaktadır. Güvenlik ortamının tam olarak sağlanamaması, şehirlerin yeniden inşası

ve yatırım süreçlerinin önündeki en önemli engel olarak öne çıkmaktadır.

Geçici Anayasa Bildirgesi'nde devletin üniter yapısı, başkentinin Şam olduğu ve ülkenin bölünmez bütünlüğü ilkelerinin vurgulanması, özellikle YPG/SDG yapılanmasının reddi açısından önemli bir hukuki çerçeve sunmaktadır. Bununla birlikte, Esad rejiminin ardında bıraktığı kurumsal çöküş; yolsuzluk, kayıt kaybı, kurumsal hafıza erozyonu ve bürokratik belirsizlikler şeklinde yeni yönetimin önüne ciddi yapısal sorunlar çıkarmaktadır.

Yeni yönetimin otoriter yapıdan katılımcı yönetime hızlı geçişi, yeterli nitelikli ve tecrübeli kadro altyapısının henüz oluşturulamaması en kırılgan alanlardan biri haline gelmiştir. Bu nedenle, yurtdışındaki Suriyelilerin geri dönüşünün teşvik edilmesi hem insan kaynağı açığını kapatmak hem de demografik dengeyi yeniden tesis etmek açısından stratejik bir zorunluluk olarak ortaya çıkmaktadır.

Tüm bu zorluklara rağmen, Ahmet Şara yönetiminin toplumun geniş kesimlerinden aldığı destek ve Suriye halkının üretken toplumsal yapısı, yeniden yapılanma ve istikrar sürecinin en önemli meşruiyet ve dayanıklılık kaynakları arasında yer almaktadır.

2.4. Beledi Hizmetler

2011 yılında başlayan çatışmalar, Suriye'nin altyapı sistemlerini büyük ölçüde tahrip etmiş; su, elektrik, sağlık, eğitim ve ulaşım başta olmak üzere temel kamu hizmetlerinde ciddi ve kalıcı aksamalara yol açmıştır. Elektrik üretim ve dağıtım altyapısındaki ağır hasar nedeniyle ülke genelinde enerji arzı sürekliliğini yitirmiş, birçok bölgede günlük elektrik kesintileri 20 saati aşmıştır. Su ve kanalizasyon sistemlerindeki yıkım ise halk sağlığı ve yaşam koşullarını doğrudan olumsuz etkilemiştir. Ulaşım altyapısının tahrip edilmesi, insani yardım erişimini ve ticari faaliyetleri önemli ölçüde sınırlandırmıştır.

Eğitim ve sağlık sistemleri savaşın en ağır etkilediği alanlar arasında yer almış; okulların büyük bölümü yıkılmış veya işlevsiz hale gelmiş, sağlık hizmetleri ise tesis, personel ve malzeme yetersizlikleri nedeniyle temel düzeyde dahi sürdürülemez hale gelmiştir. Bunun yanında, savaş sürecinde yaşanan mülkiyet kayıpları ve kayıtların tahrip edilmesi, yeniden inşa sürecinde mülkiyet haklarının tespiti ve iadesini kritik bir mesele haline getirmiştir.

Türkiye'nin destek verdiği sınır bölgelerinde güvenliğin sağlanmasıyla birlikte nüfus hızla artmış; Türkiye devleti ve sivil toplum kuruluşlarının katkılarıyla bu alanlar yaşanabilir ve ekonomik olarak sürdürülebilir merkezlere dönüştürülmüştür. Bu tecrübe, yeni Suriye'nin

yeniden inşa süreci için uygulanabilir bir model sunmaktadır. Ayrıca, Suudi Arabistan, Katar, Çin ve Avrupa ülkelerinin Suriye'nin yeniden inşasına yönelik yatırım ve iş birliği arayışları, sürecin uluslararası boyutunun şekillenmeye başladığını göstermektedir.

2.5. Bölgesel ve Küresel Yapı

Suriye'de yaşanan devrim ve rejim değişimi, yalnızca ülkenin iç dinamikleriyle değil; İsrail, ABD, Rusya ve İran'ın şekillendirdiği bölgesel ve küresel güç dengeleriyle birlikte değerlendirilmelidir. Bu aktörler arasında özellikle İsrail'in üzerinde durmamız uygun olacaktır. Zira İsrail, Suriye'nin uzun süreli istikrarsızlığını kendi güvenliği ve stratejik çıkarları açısından avantajlı görmekte; tam birlik ve beraberliğin yerine kontrollü bir kaosun sürmesini tercih etmektedir. Bu durum, Golan Tepeleri üzerindeki fiili işgalin kalıcılaşmasını ve Suriye'nin askeri-siyasi zayıflığının devamını mümkün kılmaktadır.

Rejimin çökmesi ve yeni bir yönetimin ortaya çıkması, bölgesel dengeleri önemli ölçüde değiştirmiştir. Yeni yönetimin Türkiye ile yakınlaşma eğilimi, İsrail açısından ciddi bir rahatsızlık kaynağıdır. Türkiye–Suriye ilişkilerinin normalleşmesi, Türkiye'nin yeniden inşa sürecinde etkin rol üstlenmesini ve bölgesel nüfuzunu artırmasını sağlayabilir. Bu durum, İsrail'in Suriye'deki askeri ve istihbari hareket alanını daraltacak; özellikle hava operasyonları ve İran karşıtı faaliyetlerini sınırlandıracaktır. Aynı zamanda Türkiye'nin Arap dünyasındaki artan diplomatik etkisi, İsrail'in bölgesel yalnızlığını derinleştirme potansiyeli taşımaktadır.

İsrail, Türkiye ile uyumlu ve istikrarlı bir Suriye'nin oluşmasını kendi güvenlik çıkarlarına aykırı görmekte; bu süreci engellemek için diplomatik ve askeri seçenekleri gündemde tutmaktadır. 1967'den bu yana süren Golan işgali ve devrim sonrasında gerçekleştirilen yüzlerce hava saldırısı, İsrail faktörünün Suriye'nin güvenlik algısında neden merkezi bir yer tuttuğunu göstermektedir. Yeni Şam yönetimi, yeniden yapılanma sürecine odaklanmak ve iç istikrarı sağlamak istiyorsa, öncelikle İsrail'den gelebilecek tehditleri bertaraf edecek bir güvenlik mimarisi kurmak zorundadır. Bu, doğrudan bir savaş hazırlığı anlamına gelmemekle birlikte, İsrail'in Suriye'nin iç dengelerine müdahale edemeyeceği bir caydırıcılık seviyesine ulaşmak anlamına gelir. İsrail'den emin olamayan bir Suriye, kalıcı istikrar sağlayamaz.

Bununla birlikte İsrail, Suriye'nin istikrar kazanmasını engellemek amacıyla etnik ve mezhepsel fay hatlarını da kullanmaktadır. Dürziler ve PYD üzerinden yürütülen parçalama

girişimleri, Suriye'yi bölmeye ve "Davut Koridoru" olarak adlandırılan jeopolitik hattı oluşturmaya yöneliktir. Bu senaryo, hem Suriye'nin toprak bütünlüğünü hem de Türkiye'nin güvenliğini doğrudan tehdit etmektedir. Ayrıca DEAŞ gibi unsurların yeniden devreye sokulmasıyla Suriye'nin sürekli meşgul edilmesi stratejisi de gündemde tutulmaktadır.

Bölgesel denklemde İran da önemli bir aktördür. İran'ın Şii Hilali ve Velayet-i Fakih eksenli yayılma stratejisi, devrimle birlikte Suriye'de önemli ölçüde zayıflatılmıştır. Sahadaki gözlemler, İran ile İsrail arasındaki ilişkinin mutlak bir düşmanlıktan ziyade örtülü bir rekabet niteliği taşıdığını göstermektedir. Her iki aktör de dini söylemleri siyasi ve stratejik hedeflerini örtmek için kullanmakta; ABD ise bu rekabeti Arap dünyasını zayıflatacak şekilde yönlendirmektedir.

2.6. Meclis ve Yeni Anayasa Süreci

Uzun yıllar süren savaş ve ağır yıkımın ardından Suriye'de bir geçiş dönemi öngörülmüş; bu sürecin temel esasları 25 Şubat 2025'te düzenlenen Ulusal Diyalog Konferansı ile belirlenmiştir. Konferansın en önemli çıktılarından biri, geçici bir anayasa bildirgesi hazırlamak üzere oluşturulan komisyon olmuş; hazırlanan "Suriye Arap Cumhuriyeti Anayasa Bildirgesi" Cumhurbaşkanı Ahmed Şara tarafından 13 Mart 2025'te imzalanarak yürürlüğe girmiştir. Bildirgenin temel amacı, devletin yeniden inşası ve kalıcı bir siyasal düzenin tesis edilmesidir.

Anayasa Bildirgesi kuvvetler ayrılığı ilkesini kabul etmekle birlikte, sistemi büyük ölçüde Cumhurbaşkanı merkezli olarak kurgulamıştır. Yasama yetkisini kullanacak Halk Meclisi'nin oluşumunda Cumhurbaşkanına belirleyici yetkiler tanınmış; üyelerin üçte ikisi Cumhurbaşkanı tarafından oluşturulan komitelerce, üçte biri ise doğrudan Cumhurbaşkanı tarafından atanmıştır. Halk Meclisi'nin görev süresi 30 ay olarak belirlenmiş, yeni anayasa kabul edilinceye ve seçimler yapılıncaya kadar yasama yetkisinin bu meclis tarafından kullanılacağı hükme bağlanmıştır. Cumhurbaşkanına kanun teklifi sunma ve veto yetkileri de tanınmıştır.

Yürütme yetkisi Cumhurbaşkanı ve bakanlara verilmiş; Başbakanlık makamına yer verilmemiştir. Bakanların atanması ve görevden alınması doğrudan Cumhurbaşkanının yetkisindedir. Bu yapı, tek başlı ve güçlü bir yürütme modelini öngörmekte; kararname çıkarma ve olağanüstü hâl ilanı gibi yetkilerle Cumhurbaşkanının sistemin merkezine yerleştirildiğini göstermektedir.

Yargı alanında ise yargı bağımsızlığı ilkesi kabul edilmiş ve Yüksek Yargı Konseyi ile yeni bir Anayasa Mahkemesi öngörülmüştür. Ancak bu kurumların oluşumu ve yetkilerine dair ayrıntılı düzenlemelere yer verilmemiştir. Yeni kurulan Anayasa Mahkemesi'nin yedi üyesinin tamamının Cumhurbaşkanı tarafından atanması, uzun vadede yargı bağımsızlığı ve temel hakların korunması açısından riskler barındırmaktadır.

Anayasa Bildirgesi geçiş dönemini beş yıl ile sınırlandırmış; bu sürenin yeni anayasanın kabulü ve bu anayasa çerçevesinde yapılacak seçimlerle sona ereceğini hükme bağlamıştır. 5 Ekim'de gerçekleştirilen parlamento seçimleriyle yeni meclisin belirlenmesi, Suriye'nin yeni anayasa ve kanunlarını yürürlüğe koyması açısından kritik bir aşama olarak öne çıkmakta; bu süreç yeni yönetimin önündeki en acil ve öncelikli gündem maddesi olarak değerlendirilmektedir.

2.7. Eğitim Durumu

Suriye'de savaş öncesinde olduğu gibi bugün de genç nüfus oranı oldukça yüksektir. 25 yaş altı nüfus toplam nüfusun yaklaşık yarısını oluşturmakta; 0–14 yaş arası yaklaşık 6 milyon, 1–24 yaş arası ise yaklaşık 10 milyon kişi bulunmaktadır. Ancak uzun süren çatışmalar nedeniyle eğitim sisteminin dışına itilen çocuk ve gençlerin sayısı hızla artmıştır. Okul dışında kalanların sayısı 1,5 milyonu aşmış; UNICEF verilerine göre bu sayı yaklaşık 1,75 milyona ulaşmıştır. Ayrıca 1,35 milyon çocuk okul terk riskiyle karşı karşıyadır.

Eğitim altyapısı savaş nedeniyle ağır biçimde tahrip olmuştur. Dünya Bankası verilerine göre okulların yüzde 53'ü kısmen, yüzde 10'u ise tamamen zarar görmüş; ülke genelinde okulların yalnızca yüzde 57'si eğitim faaliyetlerine devam edebilmektedir. En ağır yıkım Halep, Dera, İdlib, Humus, Deyrizor ve Rakka gibi nüfus yoğunluğu yüksek şehirlerde yaşanmıştır. İdlib gibi yoğun göç alan bölgelerde okullar kapasitesinin çok üzerinde öğrenciyle eğitim vermek zorunda kalırken, bazı bölgelerde ise göç nedeniyle okullar atıl hale gelmiştir. Eğitim alanındaki bu tahribat, beslenme, sağlık, temiz su ve çocuk koruma gibi diğer temel ihtiyaç alanlarını da derin biçimde etkilemektedir.

Akademik insan kaynağı açısından da ciddi bir kayıp söz konusudur. Savaştan önce 8.000'i aşan öğretim görevlisi sayısı yaklaşık 6.000'e düşmüştür. 2011'den bu yana 500–700 arası Suriyeli akademisyen Türkiye'ye gelmiş, bunların 328'ine çalışma izni verilmiştir. Ancak ülke dışına çıkan akademisyenlerin önemli bir bölümü Avrupa ülkelerine yönelmiştir. YÖK tarafından kurulan başvuru sistemi üzerinden Türkiye'de çalışmak için 1.667 Suriyeli

akademisyen başvuruda bulunmuştur. Bu nitelikli insan kaynağı, Suriye'nin yeniden inşasında kritik bir potansiyel oluşturmaktadır. Türkiye'nin bu beyin gücünü koruyup desteklemesi, hem Suriye'nin geleceği hem de bölgesel entelektüel kapasitenin güçlendirilmesi açısından stratejik önem taşımaktadır

2.8. Ekonomik Anlamda Yapısal Tıkanıklıklar ve Engelleyici Faktörler

Suriye, uzun süren iç savaşın ardından yalnızca çatışma sonrası toparlanma süreciyle değil, aynı zamanda on yılı aşkın süredir küresel sistemden izole edilmiş bir ekonominin kapsamlı yapısal dönüşüm ihtiyacıyla karşı karşıyadır. 2011 öncesinde tarım, imalat ve turizm gibi reel sektörlere dayalı istikrarlı bir büyüme sergileyen ekonomi; savaş sürecinde üretim altyapısının tahribi, sermaye ve beyin göçü ile kurumsal çözülme nedeniyle derin bir çöküş yaşamıştır.

Ekonomik yıkımın boyutu, GSYİH'nın yaklaşık 67 milyar dolardan 2024 itibarıyla 20 milyar doların altına gerilemesiyle açık biçimde görülmektedir. Üretim kapasitesindeki kayıp, yüksek enflasyon ve uluslararası yaptırımların yarattığı izolasyon, ülkeyi temel insani ihtiyaçların dahi karşılanamadığı bir noktaya sürüklemiştir.

2024 sonunda siyasi özgürlüğün yeniden kazanılmasıyla birlikte Suriye'nin yeniden inşası, artık kaçınılmaz bir stratejik zorunluluk haline gelmiştir. Ancak bu süreç yalnızca fiziksel altyapının onarımıyla sınırlı kalmamalı; beşerî sermayenin yeniden inşasını, tarım ve sanayide teknolojik modernizasyonu ve süreci yönetecek şeffaf, hesap verebilir ve dijitalleşmiş bir kamu yönetimi yapısının kurulmasını içermelidir.

Suriye'nin kriz yönetimi aşamasından sürdürülebilir kalkınma evresine geçebilmesi, yapısal sorunların bütüncül ve bilimsel bir yaklaşımla ele alınmasını gerektirmektedir. Bu çerçevede, uluslararası yardımların tüketim yerine yüksek çarpan etkisine sahip altyapı yatırımlarına yönlendirilmesi, yerel üretim kapasitelerinin modernizasyonu ve göç eden nüfusun yetkinliklerine uygun biçimde ekonomik sisteme entegre edilmesi kritik önemdedir. Bu adımlar, Suriye'nin yalnızca savaşın yıkıcı etkilerini telafi etmesini değil, aynı zamanda bölgesel ölçekte istikrarlı ve güvenilir bir ekonomik aktör olarak yeniden konumlanmasını mümkün kılacaktır.

2.9. Suriye'nin Mevcut İktisadi Durumu ve Çıkmazları

Suriye, uluslararası finansal sistemden büyük ölçüde dışlanmış durumdadır. SWIFT sisteminden çıkarılması ve Merkez Bankası üzerindeki ağır kısıtlamalar, dış ticaret ve uluslararası para transferlerini fiilen durma noktasına getirmiş; finansal işlemler kayıt dışı, yüksek maliyetli ve güvensiz gayri resmî kanallara kaymıştır. Ülkenin yurt dışındaki varlıklarına erişilememesi, kamu hizmetlerinin finansmanını ve büyük ölçekli altyapı yatırımlarını neredeyse imkânsız hale getirmektedir.

Suriye lirasının yüksek enflasyon sarmalına girmesi yatırımcı güvenini tamamen ortadan kaldırmış; yerli sermaye dahi üretimden uzaklaşarak spekülatif alanlara yönelmiştir. 2019 tarihli Sezar Yasası, Suriye ile iş yapmak isteyen üçüncü ülke aktörlerini de yaptırım tehdidi altına alarak ülkenin uluslararası izolasyonunu daha da derinleştirmiştir. Uçuş yasakları ve liman kısıtlamaları, ticari hareketliliği sınırlandırmış, ithalat maliyetlerini artırmış ve ihracatı ciddi biçimde engellemiştir.

Enerji krizi, ekonominin potansiyel üretim kapasitesine ulaşmasının önündeki en büyük engellerden biridir. Elektrik iletim ve dağıtım şebekelerindeki ağır hasar, sanayi ve tarımsal üretimi doğrudan kısıtlamaktadır. Tarım sektörü başta olmak üzere üretim omurgası olan alanlar hem fiziksel hem de beşerî açıdan büyük bir yıkıma uğramıştır. Modern ekipman eksikliği, sertifikalı tohum, gübre ve zirai ilaçlara erişimdeki kısıtlar ve teknik bilgi yetersizliği tarımsal verimliliği ciddi biçimde düşürmektedir. Sulama altyapısının tahribi ve enerji yetersizliği nedeniyle verimli araziler atıl kalmaktadır.

Hayvancılık sektöründe yem maliyetlerinin artması ve veteriner hizmetlerinin çökmesi hayvan varlığının yarı yarıya azalmasına yol açmış; bu durum protein temelli gıda güvenliğini tehdit eder hale gelmiştir. Stratejik tarım alanları ve yeraltı kaynaklarının önemli bir bölümünün merkezi yönetimin denetimi dışında, SDG kontrolündeki bölgelerde bulunması ise ülkenin enerji ve gıda güvenliği açısından yapısal bir risk oluşturmaktadır.

Mühendis, veteriner ve idari kadroların büyük ölçüde göç etmesi, kurumların yönetim kapasitesini ve kurumsal hafızasını zayıflatmıştır. Ekonomik faaliyetlerin yarıdan fazlasının kayıt dışı olması ve genç işsizliğinin %50'yi aşması, uzun vadede toplumsal istikrarı tehdit eden ciddi bir "kayıp nesil" riskini beraberinde getirmektedir.

TEKLİFLER VE ÇÖZÜMLER

TARİH DOSYASI

1. DOSYANIN AMACI VE TEMEL YAKLAŞIM

Bu dosya, Suriye'nin Fransız Mandası döneminden günümüze uzanan tarihsel tecrübesini; Siyasal iktidar–ordu ilişkileri, mezhepsel ve bölgesel yapıların devlet mekanizmalarına etkisi, toplumsal direniş gelenekleri, kolektif hafıza ve travma, dış müdahaleler ve bölgesel rekabetler çerçevesinde analiz ederek, Suriye'nin yeniden yapılanma sürecinde tekrar eden tarihsel hataların önlenmesine yönelik çözüm önerileri ortaya koymayı amaçlamaktadır.

2. MEVCUT DURUM VE TEMEL RİSKLER

Suriye'nin son asırdaki tarihsel tecrübesi; askerî güç ile siyasal iktidar arasındaki dengesiz ilişki, mezhepsel elitleşme ve azınlık iktidarı, bölgesel parçalanma ve süreklilik arz eden dış müdahaleler üzerinden şekillenmiştir. Fransız Mandası döneminden itibaren askerî yapı, toplumun geniş kesimleri için cazip ve erişilebilir bir alan olmaktan uzak kalmış; bu durum belirli azınlık gruplarının ordu içinde örgütlenmesine ve zamanla askerî gücün siyasal iktidara tahvil edilmesine zemin hazırlamıştır. Bu

tarihsel hat, Baas Partisi ile bütünleşerek 2024 yılına kadar süren otoriter bir yönetim uygulamasını getirmiştir.

Bu tarihsel arka plan içerisinde Suriye, yalnızca güncel bir kriz değil; derin, katmanlı ve süreklilik arz eden yapısal risklerle karşı karşıya kalmıştır. Bu bağlamda öne çıkan temel riskler şunlardır:

- Askerî gücün siyasal alan üzerindeki belirleyici etkisinin kurumsallaşması ve sivil siyaset alanının zayıf kalması
- Mezhepsel ve bölgesel iktidar mücadelelerin, ortak ulusal kimlik ve üniter devlet yapısının yeniden inşasını zorlaştırması
- Böl-yönet politikalarının mirası olarak farklı toplumsal kesimlerde çatışmalı ve birbirini dışlayan siyasal taleplerin ortaya çıkması
- 1925'ten günümüze uzanan isyanlar, katliamlar ve savaş deneyimlerinin kolektif hafızada derin travmalar üretmesi ve bu travmaların özellikle iki kuşağın siyasal ve toplumsal katılımını sınırlaması
- 20. yüzyıl boyunca İngiltere, Fransa, Rusya, İran, ABD ve İsrail başta olmak üzere dış aktörlerin tarihsel ve güncel müdahalelerinin Suriye'yi kalıcı bir rekabet alanına dönüştürmesi
- Bu çok katmanlı dış etki nedeniyle Suriye'nin geleceğinin yalnızca ulusal dinamiklerle değil; bölgesel ve küresel güç dengeleri içinde ele alınmasının zorunlu hâle gelmesi

3. POLİTİKA ÖNERİLERİ

3.1. Kısa Vadede Yapılması Gerekenler

Amaç: Geçiş sürecinde siyasal meşruiyetin güçlendirilmesi ve tarihsel kırılmaların yeniden üretilmesinin önlenmesi.

- Devletin güvenlik, istihbarat ve ordu gibi stratejik kurumlarında mezhepsel ve bölgesel dengeyi esas alan kapsayıcı kadro politikaları uygulanmalıdır.
- Devletin hiçbir önemli yapısı tek bir azınlığa bırakılmamalıdır.
- Devlet şiddetiyle özdeşleşmiş sembol, söylem ve uygulamalardan açık biçimde uzaklaşıldığına dair topluma güven verici adımlar atılmalıdır.

- Kolektif hafızayı korumaya yönelik olarak; tanıklıklar, belgeler ve sözlü tarih çalışmalarını içeren ulusal dijital hafıza programları başlatılmalıdır.
- Diasporadaki genç Suriyelilerin tarihsel ve siyasal süreçlere katılımını sağlayacak çevrim içi ve yüz yüze katılım mekanizmaları oluşturulmalıdır.

3.2 Orta vadede yapılması gerekenler

Amaç: Devlet–toplum ilişkilerinin kurumsallaştırılması ve tekrar eden kriz döngülerinin kırılması.

- Düzen sağlandıktan sonra yeni anayasal reformlar; güçlendirilmiş yerel yönetimler, denetlenebilir yürütme ve kuvvetler ayrılığı ilkeleri üzerine inşa edilmelidir.
- Devlet başkanlığı yetkilerini denetlemez hale getirmekten çıkarmalıdır.
- Askerî ve sivil bürokraside liyakat esaslı, şeffaf terfi ve atama sistemleri kurulmalıdır.
- Eğitim müfredatlarında Suriye'nin yakın tarihini kapsayan, çoğulcu ve eleştirel tarih anlatıları geliştirilmelidir.
- Ulusal uzlaşı ve yüzleşme süreçlerini destekleyecek bağımsız tarih ve hafıza enstitüleri kurulmalıdır.

3.3. Uzun Vadede Yapılması Gerekenler

Amaç: Toplumsal birlik ve beraberliğin kalıcı hale gelmesi ve kapsayıcı bir milli kimliğin inşası

- Tarihsel travmaların kuşaklar arası aktarımını azaltmaya yönelik psikososyal ve kültürel programlar kalıcı hale getirilmelidir.
- Bölgesel ve küresel güç dengeleri gözetilerek, Suriye'nin dış politikasında çok yönlü ve dengeleyici bir stratejik yaklaşım benimsenmelidir.
- Türkiye başta olmak üzere bölge ülkeleriyle karşılıklı dayanışmaya dayalı, uzun vadeli stratejik ortaklıklar geliştirilmelidir.

4. SİYASAL GEÇİŞ SÜRECİNDE 3İ YAKLAŞIMI (İKNA – İNŞA – İHYA)

4.1. İkna

Geçiş döneminde öncelik, 1925 Büyük Suriye İsyanı'ndan 1982 Hama Katliamı'na ve günümüz savaşlarına uzanan toplumun yorgun gönüllerinin ve baskı altına alınarak ağır yıkıma uğramış kesimlerinin yeniden güçlü ve büyük devlet fikrine ikna edilmesidir. Bu süreç; siyasi istikrar, kurumsal kapasitenin oluşturulması, dış müdahalelere korunaklı bir ülke, hesap verebilirlik, özgür medya ve kurumsal kapasitenin inşası ile desteklenmelidir. Bu doğrultuda Suriye'nin güçlü isimlerini, kanaat önderlerini, Suriye'nin çocuklarını, Mutlu Yeni Bir Suriye'ye ikna için çalışmalar yapılmalıdır.

4.2. İnşa

İnşa, yalnızca fiziksel yapıların değil; güven, adalet ve sürekliliğin tesisini kapsar. Yerel gelenekler, demografik yapı ve tarihsel süreklilik gözetilerek şehirlerin yeniden şenlendirilmesi esas alınmalıdır.

4.3. İhya

İhya süreci; sosyal, ekonomik ve kültürel bütünleşmeyi hedeflemektedir. Meslek edindirme programları ve gönül alma politikası ile farklı görüş ve yaşayışta olanların yerlerini terk etmesinin önüne geçilmeli, uygulanan dini serbestiyet, can ve mal güvenliği, vergi muafiyeti ile askeri ve idari sistemin içine katılmalıdırlar. Bu konuda vakıflar, kooperatifler ile şehirlerin yalnızca fiziki değil, ruhsal ve toplumsal olarak da yeniden ayağa kaldırılması amaçlanmalıdır.

TOPLUM DOSYASI

1. DOSYANIN AMACI VE TEMEL YAKLAŞIMI

Bu dosya, Suriye'de savaş sonrası dönemde toplumsal çözülmenin durdurulması, birlikte yaşama kapasitesinin yeniden inşası ve kalıcı birlik ve beraberliğin toplumsal zeminini oluşturmayı hedeflemektedir. Temel yaklaşım; güvenlik, ekonomi ve hukuk alanlarında atılacak adımların toplumsal meşruiyet üretmediği sürece sürdürülebilir olamayacağı kabulüne dayanmaktadır.

Toplum dosyası, yeniden inşayı yalnızca fiziksel altyapı meselesi olarak değil;

aidiyet, adalet, haysiyet, travma ve ortak gelecek boyutlarıyla ele almaktadır.

2. MEVCUT DURUM VE TEMEL RİSKLER

Suriye toplumu, uzun yıllar süren savaşın ardından, derin bir güven krizi, mezhepsel ve etnik fay hatları, yaygın travma ve kırılganlık, zorunlu göç ve parçalanmış aile yapıları ile karşı karşıyadır. Bu tablo karşısında en büyük riskler şunlardır:

- İntikam ve toplu cezalandırma pratiklerinin normalleşmesi

- Geri dönüşlerin güvensiz ve zorlayıcı biçimde gerçekleşmesi
- Türkiye'deki Suriyelilerin geleceğinin inşasında ortaya çıkabilecek problemlerin öngörülememesi
- Tefrikayı besleyen söylemlerin medya ve dijital alanlarda yeniden üretilmesi
- Ekonomik toparlanmanın eşitsizlik üretmesi
- Travmanın kuşaklar arası aktarımı

3. STRATEJİK HEDEFLER

Toplum dosyasının temel hedefleri şunlardır:

- Türkiye'de kalacak Suriyelilerin sisteme uyumunu daha güçlü bağlarla sağlamak
- Türkiye'deki Suriyelilerin güvenli ve haysiyetli geri dönüşünü meşru bir zeminde desteklemek ve asgari yaşam koşullarını sağlamak
- Mezhepsel ve toplumsal gerilimleri erken aşamada ortaya koymak
- Ekonomik toparlanmayı yerel kalkınma ve istihdamla ilişkilendirmek
- Eğitim ve insan kaynağını birlikte yaşama kültürü temelinde güçlendirmek
- Travmatik ve toplumsal yaraları psikososyal onarım mekanizmalarıyla iyileştirmek
- Uzun vadede ortak vatan ve ümmet/millet bilincini tahkim etmek

4. POLİTİKA ÖNERİLERİ

4.1. Kısa Vadede Yapılması Gerekenler

Amaç: Toplumsal çözülmeyi durdurmak ve güven hissini yeniden üretmek

4.1.1 Temel Yaşam ve Güvenlik Koşullarının Sağlanması

- Geri dönüşlerin mümkün ve kalıcı olabilmesi için barınma, su, elektrik, sağlık ve eğitim hizmetleri ülke genelinde asgari standartlarda yeniden tesis edilmelidir.

- Yoğun geri dönüş yaşanan bölgelerde altyapı yatırımları önceliklendirilerek hızlı konut onarım ve rehabilitasyon programları uygulanmalıdır.
- Patlamamış mühimmat ve mayın temizliği, yeniden inşa ve tarımsal toparlanmanın ön koşulu olarak ele alınmalıdır.

4.1.2 Mezhebi ve Toplumsal Gerilimlere Karşı Acil Önlemler

- Mezhepçi nefret söylemi, provokasyon ve dezenformasyonla mücadele için medya, dijital platformlar ve yerel aktörleri kapsayan etkin izleme ve müdahale mekanizmaları kurulmalıdır.
- Kutsal mekânlar ve hassas bölgeler için özel güvenlik ve erken uyarı sistemleri oluşturulmalıdır.
- Yargısız infaz, toplu cezalandırma ve intikam eylemlerine karşı sıfır tolerans ilkesi açık biçimde uygulanmalıdır.

4.1.3. İnsani Geri Dönüşün Gönüllülük Temelinde Yönetilmesi

- Geri dönüşler zorlayıcı değil; güvenlik, yaşam koşulları ve bireysel rızaya dayalı biçimde yürütülmelidir.
- Suriyelileri “yük”, “tehdit” veya “krizin faili” olarak sunan söylemlerle sistematik biçimde mücadele edilmelidir.
- Yanlış bilgi ve genellemelere karşı şeffaf, veri temelli ve düzenli bilgilendirme politikaları uygulanmalıdır.
- İnsan haysiyeti, adalet ve birlikte yaşama vurgusu kamusal dilin merkezine alınmalıdır.

4.2. Orta Vadede Yapılması Gerekenler

Amaç: Toplumsal dayanışmayı ve ekonomik istikrarı güçlendirmek

4.2.1. Ekonomik Toparlanma ve Yerel Kalkınma

- Türkiye–Suriye arasında yeniden inşa ve ekonomik iş birliği çerçeve anlaşması hayata geçirilmelidir.

- Yerel Suriyeli girişimcilerle ortaklığı zorunlu kılan, bağımlılık üretmeyen kalkınma modelleri teşvik edilmelidir.
- Sanayi bölgeleri, lojistik merkezler ve küçük işletmeler için istihdam odaklı teşvik paketleri uygulanmalıdır.
- Yardım bağımlılığını azaltan istihdam temelli programlar yaygınlaştırılmalıdır.

4.2.2. Eğitim, İstihdam ve İnsan Kaynağının Güçlendirilmesi

- Eğitim müfredatları ideolojik değil; toplumsal birlik ve beraberlik ve birlikte yaşama temelinde yeniden düzenlenmelidir.
- Gençlere yönelik mesleki eğitim, beceri kazandırma ve istihdam bağlantılı programlar yaygınlaştırılmalıdır.
- Öğretmenler, mühendisler, sağlık çalışanları ve teknik personelin ülke içinde yeniden güçlendirilmesi sağlanmalıdır.

4.2.3. Toplumsal Uyum ve Psikososyal İyileşme

- Savaşın bireysel ve toplumsal travmalarına karşı psikososyal destek ve toplum temelli rehabilitasyon programları yaygınlaştırılmalıdır.
- Kadınlar, çocuklar, engelliler ve diğer kırılgan gruplar için özel destek merkezleri kurulmalıdır.

4.2.4. Mezhepçilikle Mücadelede Kurumsal ve Eğitsel Adımlar

- Mezhep farklılıklarını çatışma değil; içtihadi zenginlik olarak ele alan eğitim programları geliştirilmelidir.
- Ulema–akademi iş birliği hususunda sahaya dönük ortak metinler ve rehberler hazırlanmalıdır.
- Medya ve dijital mecralarda, fitne ve tefrikayı önleyici, adalet ve sorumluluk bilincine dayalı bir iletişim dili geliştirilmelidir.

4.3. Uzun Vadede Yapılması Gerekenler

Amaç: Ortak kimlik, kalıcı birlik ve beraberlik ve sürdürülebilir toplumsal düzen

4.3.1. Eşit Vatandaşlık ve Hukuki Güvence

- Tüm dini ve mezhebi gruplar anayasal güvenceye kavuşturulmalıdır.
- İslam'ın esasını teşkil eden din ve inanç özgürlüğü açık ve bağlayıcı biçimde korunmalıdır.
- Mülkiyet, vakıf ve demografik mühendislik kaynaklı adaletsizlikler hukuki olarak tasfiye edilmelidir.

4.3.2. Çevresel Sürdürülebilirlik

- Yeniden inşa; çevre, iklim dayanıklılığı ve gıda güvenliği merkezli biçimde kurgulanmalıdır.
- Yeşil ürünler ve geri dönüşüm inşa modelleriyle enkaz kaynak olarak değerlendirilmelidir.
- Tarım 4.0 su ve enerji diplomasisi yoluyla çevresel risklerin göç ve çatışma üretmesi önlenmelidir.

4.3.3. Toplum Temelli Yeniden İnşa: Ümmet Bilinci, Millet Bilinci ve Ortak Gelecek

- Adalet, kardeşlik ve ortak sorumluluk ilkelerine dayalı ümmet bilinci güçlendirilmelidir.
- Yeniden inşa yalnızca fiziksel değil; kimlik, aidiyet ve kolektif hafıza boyutlarıyla ele alınmalıdır.
- Kültürel mirasın yeniden inşası, toplumsal uzlaşının parçası olarak değerlendirilmelidir.
- Yerel kaynaklara dayalı, düşük maliyetli–yüksek etki üreten konut modelleri öncelikli hale getirilmedir.

4.3.4. Bölgesel ve Uluslararası Entegrasyon

- Türkiye'nin rolü tek aktör değil; kolaylaştırıcı ve çok taraflı iş birliklerini güçlendiren bir çerçevede tanımlanmalıdır.
- Körfez ülkeleri, AB ve bölge ülkeleriyle uzun vadeli finansman ve iş birliği sağlanmalıdır.
- Yurtdışındaki Suriyelilerin tamamının geri döneceği varsayımından vazgeçilerek, diasporanın kalıcı bir toplumsal gerçeklik olduğu kabul edilerek, diaspora ile bağları güçlendirecek şekilde yatırım, bilgi ve beceri transferini teşvik eden kurumsal mekanizmalar oluşturulmalıdır.

DÜŞÜNCE DOSYASI

1. DOSYANIN AMACI VE TEMEL YAKLAŞIMI

Bu dosya, Suriye'de savaş sonrası dönemde kalıcı birlik ve beraberliğin ve siyasal istikrarın yalnızca kurumsal ve askerî düzenlemelerle değil; zihni, fikri ve kavramsal bir yeniden inşa ile mümkün olabileceği kabulüne dayanmaktadır. Dosyanın temel amacı, kolonyal ve neo-kolonyal mirasın Suriye'nin düşünce dünyası, kimlik algısı ve bilgi üretim süreçleri üzerindeki etkilerini görünür kılmak ve bu mirasın aşılmasına yönelik bütüncül bir çerçeve sunmaktır.

Düşünce dosyası, yeniden inşayı yalnızca teknik ve idarî bir süreç olarak değil; İslami kimliğin korunması, kadim inanç değerleri ve tarihi müktesebat doğrultusunda sahih bir bilinç üzerinden geçmişle yüzleşme ve ümmetin ortak geleceğini birlikte kurma sorumluluğu olarak ele almaktadır.

2. MEVCUT DURUM VE TEMEL RİSKLER

Suriye, yüz yılı aşkın süredir kolonyal ve neo-kolonyal müdahalelerin şekillendirdiği kırılgan bir fikri zeminde varlık göstermektedir. Fransız Mandası ile kurumsallaşan ayrıştırıcı yönetim anlayışı, bağımsızlık sonrası dönemde farklı biçimlerde devam etmiş; 2011 sonrası iç savaş sürecinde ise çok aktörlü dış müdahalelerle yeniden derinleşmiştir.

Bu bağlamda mevcut fikri yapı açısından öne çıkan temel riskler şunlardır.

- Kimlik temelli siyasal düşüncenin zamanla yaygınlaşması,
- Mezhepsel ve etnik ayrışmanın "doğal" ve kaçınılmaz kabul edilmesi,
- Dış aktörlerin ürettiği kavram ve anlatıların sorgulanmadan içselleştirilmesi,
- Yerel düşünce üretiminin zayıflaması ve entelektüel bağımlılık,
- Milli birlik ve beraberlik fikrinin soyut ve karşılıksız bir söyleme dönüşmesi.

3. STRATEJİK HEDEFLER

Düşünce dosyasının temel stratejik hedefleri şunlardır:

- Kolonyal ve neo-kolonyal mirasın fikri düzeyde teşhis edilmesini sağlamak ve ortadan kalkması için her şeyden önce bu sürecin tarihinin farkındalığında olmak
- Kimlik temelli çatışmaları besleyen zihni kodları çözümlemek ve dönüştürmek
- Suriye'ye özgü, kapsayıcı ve yerel gerçeklikle uyumlu bir fikri çerçeve inşa etmek
- Eğitim, medya ve akademi alanlarında fikri bağımsızlığı güçlendirmek
- Dış müdahalelere açık ilmi ve fikri kırılganlıkları azaltmak
- Uzun vadede ortak vatan ve post-kolonyal ulusal anlatıyı kurumsallaştırmak

4. POLİTİKA ÖNERİLERİ

4.1. Kısa Vadede Yapılması Gerekenler

Amaç: Kolonyal geçmişin ifşa edilmesi ve toplumsal farkındalığın inşa edilmesi

4.1.1. Kolonyal Geçmişin İfşası

- Mezhep, etnisite ve bölgesel ayrışmaların “kader” değil kolonyal müdahalelerin sonucu olarak adlandırılması ve bunların sömürgeci “böl ve yönet” stratejisinin sonucu olduğu açık biçimde ortaya konulmalıdır.
- Suriye'de yaşanan parçalanmışlığın doğal değil tarihsel olarak üretildiği ifşa edilmelidir.
- Eğitim, medya ve kamusal söylemde post-kolonyal sürece dair bilinç inşa edilmelidir.

4.1.2. Kimlik Temelli Söylemlerle Acil Mücadele

- Medya ve dijital alanlarda mezhepçi ve ayrıştırıcı dili yeniden üreten söylemlerle sistematik biçimde mücadele edilmelidir.
- Dış aktörlerin kimlik siyaseti üretme kapasitesini sınırlayan etik yayın ve iletişim ilkeleri oluşturulmalıdır.
- Kuşatıcı vatandaşlık vurgusu kamusal dilin merkezine yerleştirilmelidir.

4.1.3. Yeni Yönetimin Fikri Çerçevesinin Netleştirilmesi

- Etnik ve dini çeşitliliği yansıtan yönetim yapısının arkasındaki fikri zemin açık ve tutarlı biçimde topluma anlatılmalıdır.
- “Yeni Suriye” düşüncesi yalnızca geçiş dönemi söylemi olmaktan çıkarılıp kalıcı bir toplumsal sözleşmeye dönüştürülmelidir.

4.2. Orta Vadede Yapılması Gerekenler

Amaç: Fikri bağımsızlığı kurumsal yapılara tahkim etmek

4.2.1. Eğitim ve Akademik Alanda Fikri Dönüşüm

- Eğitim müfredatları; kolonyal tarih, böl-yönet stratejileri ve neo-kolonyal müdahaleleri kapsayacak şekilde yeniden düzenlenmelidir.
- Üniversitelerde Suriye'ye özgü post-kolonyal çalışmalar ve düşünce merkezleri kurulmalıdır.
- Yerel akademisyenlerin ve araştırmacıların üretimleri teşvik edilmelidir.

4.2.2. Yerel Düşünce Üretiminin Güçlendirilmesi

- Yayın, çeviri ve araştırma destekleriyle Suriye merkezli bilgi üretimi artırılmalıdır.
- Düşünce kuruluşları, sahaya ve topluma temas eden çalışmalar üretmeye yönlendirilmelidir.
- Dış kaynaklı kavram ve modellerin eleştirel süzgeçten geçirilmesi teşvik edilmelidir.

4.2.3. Medya ve Kültürel Alanın Yeniden Yapılandırılması

- Kültür, sanat ve medya alanları; milli hafıza, ortak geçmiş ve birlikte yaşama fikrini besleyecek şekilde desteklenmelidir.
- Sömürge anlatıları yeniden üreten popüler kültür unsurları eleştirel biçimde dönüştürülmelidir.

4.3. Uzun Vadede Yapılması Gerekenler

Amaç: Fikri bağımsızlık temelinde kalıcı egemenlik ve toplumsal bütünlük

4.3.1. Ulusal Fikri Egemenliğin Tesisi

- Suriye'nin siyasal, kültürel ve akademik alanlarda kendi kavramsal dilini ürettiği ümmet şuuruyla mücehhez bir düşünce sistemi oluşturulmalıdır.
- Fikri bağımsızlık, siyasal ve ekonomik bağımsızlıkla eş zamanlı yürütülmelidir.
- Geçmişle yüzleşme, kolonyal mirasın eleştirisi ve ortak gelecek tasavvuru birlikte ele alınmalıdır.

4.3.3. Bölgesel ve Küresel Fikri Konumlanma

- Suriye; bilgi tüketen değil, bölgesel ölçekte bilgi ve düşünce üreten bir aktör hâline getirilmelidir.
- Dış aktörlerle ilişkiler, fikri bağımlılık üretmeyecek dengeli iş birlikleri çerçevesinde yürütülmelidir.

HUKUK DOSYASI

1. DOSYANIN AMACI VE TEMEL YAKLAŞIM

Bu dosya, 8 Aralık 2024 sonrası geçiş döneminde Suriye'de insan haklarının korunmasını, ceza adaleti sistemi merkezli bir yaklaşımla ele almaktadır. Temel varsayım; geçiş dönemlerinde artan güvenlik ihtiyacının, eğer kayıt dışı güç kullanımı ve cezasızlıkla karşılanırsa, devlet-toplum ilişkisini kalıcı biçimde tahrip edeceğidir.

Bu nedenle hukuk reformu açısından en hızlı etki üretecek ve en düşük siyasi maliyetli öncelik alanı, özgürlükten yoksun bırakma süreçlerinde, izlenebilirlik, yargısal denetim, işkenceyi önleme üçlüsünün birlikte ve eş zamanlı kurulmasıdır.

2. MEVCUT DURUM VE RİSK ANALİZİ

BM Suriye Araştırma Komisyonu raporları, önceki dönemde, keyfi alıkoyma, sistematik işkence, zorla yerinden etme uygulamalarının yaygın ve kimi durumlarda insanlığa karşı suç niteliğine ulaştığını ortaya koymaktadır.

Bu miras geçiş sürecini iki açıdan kırılgan kılmaktadır:

- Güvenlik teşkilatının tek komuta altında yeniden yapılandırılmasının zaman alması
- Ağır ihlallerin soruşturulmasının kaçınılmaz biçimde direnç ve sabotaj riski doğurması

Suriye bakımından, Zalimane, İnsanlık Dışı veya Aşağılayıcı Muamele ya da Cezaya Karşı Sözleşme (CAT) ve Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi (ICCPR) zaten güçlü bir asgari normatif zemin sunmaktadır. Ancak sorun norm eksikliği değil, uygulamayı güvence altına alacak kurumsal mekanizmaların yokluğudur. Bu sebeple, OPCAT benzeri bağımsız denetim ve CED benzeri kayıp kişiler rejimi kritik önemdedir.

3. STRATEJİK HEDEFLER

Bu hukuk reformunun temel hedefleri şunlardır:

- Yeni Anayasa sürecini yürütmek
- Keyfi özgürlük kısıtlamalarını yapısal olarak engellemek
- İşkence ve kötü muameleyi önleyici mekanizmalarla durdurmak
- Yargı bağımsızlığı ile hesap verebilirliği birlikte tesis etmek
- Geçiş adaletinin delil, usul ve meşruiyet temelini güçlendirmek
- Devlete yönelik toplumsal güveni yeniden üretmek

4. POLİTİKA ÖNERİLERİ

4.1 KISA VADEDE YAPILMASI GEREKENLER

Amaç: Yeni Anayasa sürecini belirlemek, keyfî güç kullanımını durdurmak ve hukuki güvenliği tesis etmek

4.1.1. Anayasa Sürecinin Titizlikle Yürütülmesi

- Anayasa yapım sürecine yönelik belirsizlikler giderilmelidir.
- Anayasa Komisyonu'nun işleyiş takvimi açıklanmalıdır.
- Anayasa yapım sürecine barolar, sendikalar, üniversiteler ve sivil toplum kuruluşları gibi toplumun farklı kesimlerinin aktif katılımı sağlanmalıdır.
- Yeni anayasada yönetimle halk arasındaki ilişkileri sağlıklı bir şekilde düzenleyebilmek için halkın karar alma sürecine aktif bir şekilde katılımı sağlanmalıdır. Bu kapsamda halkın taleplerinin mektup, e-posta ve benzer yöntemlerle alınması, özellikle anayasa

değişiklikleri bakımından referandum uygulamasının kabulü, Cumhurbaşkanının doğrudan halk tarafından seçilmesi, parlamento üyelerinin (Halk Meclisinin belirlenmesindeki yöntemden farklı olarak) doğrudan halk tarafından seçilmesi ve siyasî partilerin aktif olarak faaliyet gösterebilmeleri gerçekleştirilmelidir. Bu şekilde "devlet-millet kaynaşması" oluşturulmalıdır.

4.1.2. Özgürlükten Yoksun Bırakmada İzlenebilirlik

- Ülke genelinde tekil gözaltı kayıt sistemi kurulmalıdır.
- Kayıt dışı alıkoyma yerleri kesin biçimde yasaklanmalı ve ayrı suç olarak tanımlanmalıdır.
- Yakınlara bildirim kuralı esas, istisna ise yargısal karar olmalıdır.

4.1.3. Müdafiye Erken Erişim

- Yakalama anından itibaren avukata fiili erişim sağlanmalıdır.
- Avukatsız ifade yalnızca istisnai ve denetlenebilir koşullarda mümkün olmalıdır.
- Kolluk sorguları mümkün olan her durumda sesli–görüntülü kayıt altına alınmalıdır.

4.1.4. Bağımsız Sağlık Muayenesi

- Yakalama ve her sevk sonrası bağımsız hekim muayenesi zorunlu olmalıdır.
- İşkence şüphesi doğuran bulgular otomatik olarak savcılığa bildirilmelidir.

4.2. ORTA VADEDE YAPILMASI GEREKENLER

Amaç: Yargı bağımsızlığı ve etkili soruşturma kapasitesini kurumsallaştırmak

4.2.1. Bağımsızlık ve Süratli Yargısal Denetim

- Yakalanan kişi kısa sürede hâkim önüne çıkarılmalıdır.
- Tutuklama kararları somut olgu ve ölçülülük gerekçesine dayanmalıdır.
- Kurumsal düzen aynı anda bağımsızlığı güvence altına almalıdır.
- Yargı, yürütmeden talimat almamalıdır.

- Kimlik, mezhep, bölge veya aidiyet temelli ayrımcılık engellenmelidir.
- Hesap verebilirlik işletilmelidir.
- Yolsuzluk, işkence ve kayırmacılık iddiaları etkili biçimde soruşturulmalı ve disiplin mekanizmaları çalışmalıdır.

4.2.2. Yargı Bağımsızlığı ve Yüksek Yargı Konseyi

- Yüksek Yargı Konseyi çoğunlukla hâkimlerden oluşmalı ve meslek içi meşruiyet korunmalıdır.
- Sınırlı sayıda baro, akademi ve insan hakları temsilcisiyle toplumsal güven boyutu güçlendirilmelidir.
- Atama, terfi ve disiplin süreçleri yazılı, gerekçeli ve denetime açık olmalıdır.

4.2.3. Savcılık Teşkilatı Reformu

- Savcılığın temel görevi devleti değil hukuku korumak olarak tanımlanmalıdır.
- İşkence, zorla kaybetme ve ağır ihlaller için uzmanlaşmış savcılık birimi kurulmalıdır.
- Kolluk üzerindeki soruşturma yetkisinde savcının üstün konumu açıkça tanımlanmalıdır.

4.3. Uzun Vadede Yapılması Gerekenler

Amaç: Hukuk devletini sürdürülebilir hale getirmek

- Suç tanımları belirlilik ve öngörülebilirlik filtresinden geçirilmelidir.
- Terör ve güvenlik suçlarında, şiddet eşiği, kast ve somut katkı açıkça tanımlanmalıdır.
- İfade özgürlüğü alanında ceza tehdidi daraltılmalı; idari ve sivil araçlar öne çıkarılmalıdır.
- İnsan hakları ve hukuk reformu, uluslararası aktörlere niyet beyanı sunmakla yetinmemelidir. Bunun yerine denetlenebilir bir gösterge seti ortaya koymalıdır.
- Tutukluluk süreleri, avukata erişim, işkence iddiasında resen soruşturma başlatma süresi ve kayıp dosyalarında aile bilgilendirme periyodu gibi ölçütler düzenli raporlanmalıdır.

SİYASET VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER DOSYASI

1. DOSYANIN AMACI VE TEMEL YAKLAŞIM

Bu dosyanın amacı, savaş sonrası dönemde Suriye'nin siyasal olarak yeniden yapılanma sürecini; duygusal aidiyetlere ve reaksiyoner reflekslere dayalı yaklaşımlardan arındırarak, rasyonel-politik, kapsayıcı, adalet, emanet ve ehliyet ilkesini esas alan çok katmanlı, ümmetçi ve sürdürülebilir bir devlet tasarımı çerçevesinde ele almaktır. Dosya, Suriye'nin iç siyasal istikrarını tesis ederken aynı zamanda bölgesel ve küresel sistemle dengeli biçimde uyumu ve işbirliğini hedefleyen bir politika çerçevesi sunmaktadır.

Bu bağlamda temel yaklaşım; üniter devlet yapısını koruyan, insan olma vasfı ve adaleti esas alan, çoğulcu siyasal katılımı ve güçlü kurumları önceleyen bir siyasal mimarinin inşasıdır. Uluslararası ilişkiler boyutunda ise Suriye'nin tek bir eksene bağımlı olmayan, çok taraflı, dengeleyici ve egemenlik merkezli bir dış politika hattı benimsemesi esas alınmaktadır.

2. MEVCUT DURUM VE TEMEL RİSKLER

Suriye, savaş sonrası döneme ağır bir kurumsal yıkım, toplumsal travma ve uluslararası güvensizlik mirasıyla girmiştir. Devlet kapasitesinin zayıflığı, güvenlik boşlukları ve parçalı toplumsal yapı; dış müdahalelere açık kırılgan bir zemin üretmektedir.

Başlıca risk alanları şunlardır:

- Siyasal düzenin kapsayıcı biçimde yeniden inşa edilememesi hâlinde mezhebi ve etnik fay hatlarının yeniden harekete geçmesi
- Geçiş sürecinde meşruiyet üretilememesi durumunda güvenlik ve istikrarın kalıcı hâle gelememesi
- Dış politikada tek bir aktöre veya eksene aşırı bağımlılığın yeni bir vesayet ilişkisi üretmesi
- Düzenli ve merkezi bir ordunun yokluğunun, özellikle İsrail kaynaklı güvenlik tehditlerini artırması
- Uluslararası toplumla güven ilişkisinin kurulamaması hâlinde yaptırımların ve dışlanmanın fiilen sürmesi

3. STRATEJİK HEDEFLER

- Suriye'nin tam egemen, üniter ve istikrarlı bir devlet olarak yeniden yapılandırılması
- Toplumsal farklılıkları yöneten değil, birlikte yaşama zeminine dönüştüren kapsayıcı bir siyasal sistemin inşası
- Geçiş döneminde iç meşruiyetin güçlendirilmesi ve uluslararası güvenin yeniden tesis edilmesi
- Çok taraflı, dengeli ve öngörülebilir bir dış politika hattı ile Suriye'nin uluslararası sisteme yeniden uyumu ve işbirliği oluşturması
- Güvenlik, diplomasi ve kalkınmayı birlikte ele alan bütüncül bir devlet aklının kurumsallaştırılması

4. POLİTİKA ÖNERİLERİ

4.1. Kısa Vadede Yapılması Gerekenler

- Geçiş döneminde temel hedef, uzlaşma yoluyla geçiş hükümetinin iç meşruiyetini güçlendirmek, güvenliği sağlamak ve BM Güvenlik Konseyi'nin 2254 sayılı Kararı'nın

uygulanmasına başlanması için Birleşmiş Milletler'in tam desteğini temin etmek olmalıdır.

- Suriye ve Lübnan'ın güvenliğinin birbirine bağlı olduğu gerçeğinden hareketle, Suriye'nin Lübnan'la güvenlik koordinasyonunu artırarak sınır güvenliğini ortak mekanizmalarla güçlendirmeli ve devlet otoritesini tesis edecek düzenli bir ulusal ordu inşasını hızlandırmalıdır.
- İsrail'in güvenlik boşluklarından faydalanmasını önlemek amacıyla bölgesel ve uluslararası aktörlerle diplomatik kanallar etkin biçimde kullanılmalı ve siyasi-hukuki bir caydırıcılık zemini oluşturulmalıdır.
- Türkiye, Suriye'nin kuzeyindeki askeri varlığını, toprak bütünlüğünü esas alan güvenlik yaklaşımı çerçevesinde diplomatik kanallarla tamamlayarak Şam'ın kurumsal ve güvenlik kapasitesinin güçlendirilmesine destek vermelidir.
- ABD'nin Şara yönetimine yönelik "koşullu normalleşme" stratejisi, Suriye'yi İran etkisinden uzaklaştırmayı ve güvenlik risklerini kontrol altına almayı amaçlayan işlevsel bir ilişki modeli sunarken, Şara yönetimi bu süreci çok taraflı diplomatik açılımlarla destekleyerek tek yönlü bağımlılığı azaltmalı ve dış politikada manevra alanını genişletmelidir.

4.2. Orta Vadede Yapılması Gerekenler

- Suriye, savaş sonrası siyasal yapılanmasını duygusal aidiyetlerden ziyade rasyonel-politik tasarımlar temelinde şekillendirmeli ve farklı toplumsal kesimleri kuşatan kapsayıcı bir sistem inşa etmelidir.
- Kapsayıcı, çok katmanlı, yerel yönetimleri güçlendiren ve siyasal çoğulculuğu teşvik eden bir siyasal model benimsenmelidir.
- Kurumsal yapılandırma sürdürülebilirlik açısından ön koşul haline getirilmeli; kuruluşların orta vadeli stratejik planlamaya yönelmesi, orta kademe yönetim kapasitesine yatırım yapması ve finansman kaynaklarını çeşitlendirerek tek bir aktöre bağımlılığın azaltılması gerçekleştirilmelidir.
- Güçlü, açıkça yapılandırılmış, hesap verebilir ve uzun vadeli planlama yapabilen kurumlar oluşturularak insani yardım ve kalkınma faaliyetlerinde etki ve süreklilik sağlanmalıdır.

- Körfez ülkelerinin Suriye'ye yönelik pragmatik, istikrar ve ekonomik nüfuz odaklı yaklaşımları, "Arap dayanışması" ve "istikrarın korunması" temalı yaklaşımları dengeli ve kapsayıcı bir diplomasiyle kurumsallaştırılmalıdır. Ayrıca Körfez ülkeleriyle gelişen ilişkileri dengeli ve kapsayıcı bir diplomasiyle kurumsallaştırarak yeniden inşa sürecini şeffaf ve çok taraflı iş birliklerine dayandırmalı, aynı zamanda farklı aktörlerin önceliklerini dengeleyerek tek bir ülkeye veya eksene aşırı bağımlılıktan kaçınmalıdır.
- Katar'ın Türkiye ile eşgüdüm içinde yürüttüğü enerji diplomasisine dayalı kalkınmacı yaklaşımın sürdürülmesi, derinleştirilmesi ve Suriye ile genişletilmesi kuvvetlendirilmelidir.
- Dürziler ve Kürtler başta olmak üzere tüm azınlıkların ulusal birliğe entegrasyonunu sağlamak amacıyla yerel unsurları sisteme dahil eden çok katmanlı güvenlik modeli kurulmalı ve güçlendirilmiş yerel meclisler oluşturulmalıdır. Buna ek olarak, güney vilayetlerine yönelik özel kalkınma ve tarım destek paketleri devreye sokulmalı, Şam–Amman ticaret hattını canlandıracak bir güney ekonomik koridoru hayata geçirilmeli ve Dera ile Kuneytra'da genç istihdamını hedefleyen özel ekonomik bölgeler kurulmalıdır.

4.3. Uzun Vadede Yapılması Gerekenler

- Üniter yapıyı muhafaza eden; adalet ve ehliyet ilkeleri üzerine inşa edilen; toplumsal değerleri gözeten; temsilde hakkaniyet ve yönetimde istikrarı esas alan bir anayasa tesis edilmelidir.
- Ümmet ve ulus kavramları arasındaki ilişki dengeli biçimde yorumlanarak toplumsal birlik ve beraberlik kalıcı hale getirilmelidir.
- Suriye'nin kalkınmasına katkı sunmak üzere çok taraflı bir "Suriye'nin Dostları Platformu" oluşturulmalı ve yeniden inşa sürecinin koordinasyonu bu çerçevede sağlanmalıdır.
- ABD'nin koşullu normalleşme stratejisi karşısında Suriye, çok taraflı diplomatik açılımlarla dış politikada manevra alanını genişletmeli ve tek yönlü bağımlılıktan kaçınmalıdır.
- Tam egemenlik ve uluslararası sisteme entegrasyon vizyonu doğrultusunda, de facto devlet yapıları tasfiye edilmeli ve devlet ile uluslararası toplum arasındaki güven yeniden tesis edilmelidir.

EĞİTİM DOSYASI

1. DOSYANIN AMACI VE TEMEL YAKLAŞIM

Bu dosya, Suriye'de uzun yıllar süren kolonyal miras, otoriter yönetim uygulamaları ve 2011 sonrası yıkıcı savaş sürecinin eğitim sistemi üzerinde oluşturduğu fiziki, kurumsal ve zihni tahribatı ele almakta; eğitimi, yalnızca bilgi aktarımı değil, toplumsal onarım ve ulusal yeniden inşanın temel aracı olarak konumlandırmaktadır.

Eğitim sistemi;

- kimlik inşası
- düşünce üretimi
- toplumsal birlik ve beraberlik
- ekonomik kalkınma

alanlarının tamamı ile doğrudan ilişkilidir. Bu nedenle eğitimde atılacak adımlar, Suriye'nin gelecekteki siyasal istikrarını ve egemenliğini belirleyici niteliktedir.

2. MEVCUT DURUM VE TEMEL RİSKLER

Suriye'de eğitim sistemi, savaşın uzun yıllara yayılan etkileri sonucunda hem fiziki hem kurumsal düzeyde ağır bir yıkıma uğramıştır. Eğitimin kesintiye uğraması yalnızca akademik kayıplara değil; toplumsal hafızanın zayıflamasına, kuşaklar arası kopuşa ve bir arada yaşama imkanının aşınmasına yol açmıştır. Bu tablo karşısında eğitim alanında öne çıkan temel riskler şunlardır:

- Okulların büyük bölümünün yıkılması veya işlevsiz hale gelmesi nedeniyle eğitime ulaşmanın ciddi biçimde kısıtlanması
- Uzun süreli eğitim kesintilerinin çocuklar ve gençler arasında kalıcı öğrenme kayıpları ve okul terkleri üretmesi
- Öğretmenlerin göç, ölüm ve meslekten kopuş nedeniyle eğitimde insan kaynağı açığının derinleşmesi
- Müfredatın uzun yıllardır ideolojik, tek merkezli ve otoriter bir çerçevede şekillenmesi sonucu eleştirel düşünce ve bilimsel çalışmaların zayıflaması
- Sömürgeci miras, kimlik çatışmaları ve modern Suriye tarihine ilişkin bütüncül ve sağlıklı bir anlatının geliştirilememesi
- Eğitim sisteminin insanı merkeze alan bir yapıdan uzaklaşıp rejime itaati ve ezberi önceleyen bir modele dönüşmesi
- Ülke dışında yaşayan yetişmiş Suriyeli insanlar ile ülke içindeki eğitim kurumları arasındaki bağların kopması ve bilgi–tecrübe aktarımının gerçekleşememesi

3. STRATEJİK HEDEFLER

Eğitim politikalarının temel hedefleri şu şekilde tanımlanmalıdır:

- Fikri bağımsızlığı esas alan bir eğitim anlayışı geliştirmek
- Toplumsal dayanışmayı ve bir arada yaşama kültürünü güçlendirmek
- Eğitimi, ekonomik ve kurumsal yeniden inşanın taşıyıcısı haline getirmek
- Suriye'yi bölgesel ve küresel bilgi üretim ağlarına yeniden dahil etmek

4. POLİTİKA ÖNERİLERİ

4.1 Kısa Vadede Yapılması Gerekenler

Amaç: Eğitime erişimi yeniden sağlamak ve acil öğrenme kayıplarını telafi etmek

- Hasar görmüş okullar hızla onarılmalı; geçici ve prefabrik eğitim yapılarıyla eğitime erişim acilen yaygınlaştırılmalıdır.
- Uzun süre eğitimden kopmuş çocuklar için Hızlandırılmış Telafi Eğitim Programları başlatılmalıdır.
- Öğretmenler için acil hizmet içi eğitimler düzenlenmeli; pedagojik, psikososyal destek ve travmaya duyarlı eğitim yöntemleri yaygınlaştırılmalıdır.
- Eğitim alanında çalışan kamu personeline maaş ve sosyal teşvikler sağlanarak mesleğe dönüşler desteklenmelidir.
- Ders kitapları ve temel eğitim materyalleri ücretsiz olarak temin edilmelidir.
- Türkiye, sahip olduğu kurumsal kapasite ve tarihsel-kültürel bağlar sayesinde, askeri olmayan araçlarla etki üretme kapasitesi olan yumuşak güç aktörleri aracılığıyla Suriye eğitimine çok boyutlu katkı sunmalıdır. Bu konuda TİKA, Türkiye Maarif Vakfı, Millî Eğitim Bakanlığı ve Yunus Emre Enstitüsü, birbirini tamamlayan roller üstlenmeli ve eğitim politikaları geliştirmelidir.
- TİKA, hasarlı okulları onarmalı, prefabrik okullar kurmalı, eğitim materyali, kütüphane ve dijital öğrenme altyapısı sağlamalı ve okullarda güvenli ve sürdürülebilir öğrenme ortamlarını oluşturmalıdır.
- Millî Eğitim Bakanlığı (MEB), asgari öğrenme kazanımlarına dayalı geçiş müfredatları hazırlamalı, Suriyeli öğretmenlere hizmet içi ve uzaktan eğitim programları uygulamalı, Suriye'de pilot devlet okulları açmalı ve işletmeli, YLSY benzeri burs programlarında danışmanlık hizmeti vermelidir.
- Türkiye Maarif Vakfı, Kuzey Suriye'deki mevcut okulları güçlendirmeli, Şam ve Halep'te yeni okullar açmalı, ortaöğretimde nitelikli ve sürdürülebilir eğitim modelleri uygulamalıdır.
- Yunus Emre Enstitüsü, Türkçe ve akademik Türkçe programlarını yaygınlaştırmalı, kültür-sanat ve eğitim diplomasisi faaliyetlerini yürütmeli, karşılıklı kültürel etkileşimi güçlendiren programları uygulanmalıdır.

4.2. Orta Vadede Yapılması Gerekenler

Amaç: Müfredat reformu ve insan kaynağı kapasitesinin güçlendirilmesi

- İlköğretimden üniversiteye kadar müfredatlar kapsamlı biçimde gözden geçirilmelidir.
- Sömürge tarihi, devrimin enformasyonu ve toplumda var olan farklılıkların zenginlik olduğu gibi konular kapsamlı bir şekilde müfredatta yer almalıdır.
- Öğretmenlik kurumsal ve itibarlı bir meslek haline getirilmelidir.
- Ülke dışındaki Suriyeli öğretmenlerin geri dönüşleri teşvik edilmelidir.
- Türkiye başta olmak üzere bölge ülkeleriyle öğretmen ve öğrenci değişim programları geliştirilmelidir.

4.3.Uzun Vadede Yapılması Gerekenler

Amaç: Bilgi üreten, özgür ve sürdürülebilir bir eğitim sistemi kurmak

- Mesleki ve teknik eğitim güçlendirilerek genç nüfusun istihdam edilebilirliği artırılmalıdır.
- Eğitim sistemi ile ekonomi, sağlık, kültür ve medya politikaları arasında yapısal birliktelikler sağlanmalıdır.
- Milli eğitim kalite güvence sistemi kurulmalı; eğitim kurumları düzenli olarak izlenmeli ve değerlendirilmelidir.

YÜKSEKÖĞRETİM DOSYASI

1. DOSYANIN AMACI VE TEMEL YAKLAŞIMI

Bu dosya, Suriye'de savaş sonrası dönemde yükseköğretim sisteminin yeniden inşasını; yalnızca akademik ve teknik bir reform alanı olarak değil, toplumsal iyileşmenin, kalkınmanın ve ortak gelecek bilincinin kurucu unsurlarından biri olarak ele almaktadır.

Temel yaklaşım, üniversitelerin, Sünni çoğunluk, Alevi ve Şii topluluklar, Hristiyan nüfus, Dürziler, Kürtler, Türkmenler ve diğer etnik gruplar arasında toplum asabiyesini güçlendiren, paylaşma ve dayanışmayı artıran, mezhebi ve etnik farklılıkları zenginlik olarak gören, nitelikli insanı yetiştiren, kalkınma ve yeniden inşa süreçlerini yönlendiren kurumsal aktörler hâline getirilmesi gerekliliğine dayanmaktadır.

Yükseköğretim dosyası, üniversiteyi yalnızca bilgi aktaran bir kurum değil; toplumu iyileştiren, birleştiren ve geleceği kuran stratejik bir kurum olarak konumlandırmaktadır. Bu çerçevede Birlik ve Beraberlik Çalışmaları ve Geçiş Dönemi Adaleti, Göç ve Mültecilik Araştırmaları, Toplumsal Travma Çalışmaları, Dinler ve Mezhepler Arası İrtibat Programları yeniden yapılanma sürecinde stratejik akademik alanlar olarak görülmektedir.

2. MEVCUT DURUM VE TEMEL RİSKLER

2011 yılında başlayan iç savaş ve 2024 yılı sonunda yaşanan siyasal kırılma sonrası Suriye yükseköğretim sistemi; yalnızca fiziki ve idari sorunlarla değil, ülkenin entelektüel geleceğini doğrudan tehdit eden yapısal bir çözülme ile karşı karşıyadır. Üniversiteler, bilgi üretme ve nitelikli insan yetiştirme vazifesini büyük ölçüde yerine getiremez hâle gelmiştir. Bu tablo karşısında yükseköğretim alanında öne çıkan temel riskler şunlardır:

- Üniversite binalarının ve araştırma altyapısının önemli ölçüde tahrip olması nedeniyle eğitimin sürekliliğinin sağlanamaması
- Kurumsal parçalanma, idari kopukluk ve yetki belirsizliklerinin akademik faaliyetleri felç etmesi
- Akademisyenlerin hicreti, görevden uzaklaştırılması veya sistem dışına itilmesi sonucu ciddi bir insan kaynağı eksikliğinin yaşanması
- Müfredatların güncelliğini yitirmesi, akademik kalite farklılıklarının derinleşmesi ve diploma/denklik sorunlarının yaygınlaşması
- Dijital altyapı, laboratuvar, kütüphane ve araştırma imkânlarının yetersizliği nedeniyle bilgi üretiminin zayıflaması
- Eski rejim bölgeleri, Kurtuluş Hükümeti alanları ve Suriye Millî Ordusu kontrolündeki bölgelerde birbirinden kopuk üniversite sistemlerinin oluşması sonucu yükseköğretimde yapısal bir dağınıklığın meydana gelmesi
- Bu parçalı yapının öğrenci hareketliliğini, akademik iş birliğini ve ulusal ölçekte ortak bir yükseköğretim vizyonunun oluşmasını engellemesi

3. STRATEJİK HEDEFLER

Yükseköğretim dosyasının temel hedefleri şunlardır:

- Parçalı üniversite yapısını işbirliği ve uyumlu bir sisteme dönüştürmek
- Üniversiteleri toplumsal aidiyetin ve asabiyenin sağlanmasının aktif aktörleri hâline getirmek

- Yeniden inşa sürecine hizmet eden akademik ve mesleki alanları güçlendirmek
- Akademik insan kaynağını ülke içinde yeniden inşa etmek
- Dijitalleşme ve bilimsel yenilik kapasitesini artırmak
- Bölgesel ve uluslararası akademik uyum ve işbirliğini sağlamak
- Geleneksel ilimleri modern metodolojiyle buluşturmak
- Mezhep merkezli ayrışmalardan uzak durmak
- Eleştirel düşünceyi desteklemek
- Radikalleşme ile mücadelede bilinçli olmak ve akademik yaklaşım sergilemek

4. POLİTİKA ÖNERİLERİ

4.1 Kısa Vadede Yapılması Gerekenler

Amaç: Sistemi işler hâle getirmek ve akademik çözülmeyi durdurmak

4.1.1. Kurumsal Entegrasyon ve Acil Yapısal Düzenlemeler

- Parçalı yükseköğretim yapısını kapsayan geçici bir milli dayanışma mekanizması kurulmalıdır.
- Müfredat uyumsuzlukları ve denklik sorunları için merkezi geçiş düzenlemeleri yapılmalıdır.
- Üniversite binalarının onarımı, yurtların iyileştirilmesi ve temel altyapı ihtiyaçları öncelikli hale getirilmelidir.
- Türkiye başta olmak üzere bölge ülkelerinde alınmış diplomalar geçiş süreci göz önüne alınarak tanınmalıdır.
- Türkiye'nin Suriye yükseköğretimine katkıları Yükseköğretim Kurulu (YÖK), Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB) ve Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi (ÖSYM) gibi kurumlar üzerinden gerçekleştirilmelidir.

- YÖK, Türkiye–Suriye Ortak Üniversitesi kurmalı ve süreçleri takip etmeli, ortak diploma ve karşılıklı tanıma sistemlerini hayata geçirmeli, akademik personel ve öğrenci hareketliliğini teşvik etmelidir.
- "Kardeş üniversite protokolleri" ve çift kampüs modelleri ile Türkiye'de özellikle sınır bölgelerinde yer alan Gaziantep, Kilis, Mardin Artuklu veya Sağlık Bilimleri Üniversiteleri gibi kurumların Suriye'deki üniversitelerle eşleştirilerek öğretim üyesi değişimi, ortak yaz okulları, çevrim içi ders havuzları ve tez danışmanlık sistemleri oluşturulmalıdır.
- YTB, Suriyeli öğrencilere yönelik lisans ve lisansüstü bursları artırmalı, dönüş ve istihdam bağlantılı burs modellerini geliştirmeli, gelecek nesil akademisyen ve kamu yöneticilerini desteklemelidir.
- Ölçme-değerlendirme süreçlerinin standart hale getirilmesi açısından Suriye'de yükseköğretime geçişte kullanılan Bakalorya sisteminin ıslah edilmesi amacıyla ÖSYM'nin teknik imkanları sunulmalıdır.

4.1.2. Akademik İnsan Kaynağının Korunması

- Yurtdışında bulunan Suriyeli akademisyenler için tersine beyin göçü programları başlatılmalıdır.
- Kısa vadede danışmanlık ve misafir öğretim üyeliği modelleri uygulanmalıdır.
- Akademik personelin güvenli çalışma koşulları sağlanmalıdır.
- Üniversitelerde psikososyal destek merkezleri kurulmalıdır.
- Savaş yorgunu Suriye gençliği için kariyer ofisleri ve rehberlik hizmetleri yaygınlaştırılmalıdır.

4.2 Orta Vadede Yapılması Gerekenler

Amaç: Akademik kaliteyi, toplumsal katkıyı ve kalkınma kapasitesini kurumsallaştırmak

4.2.1. Stratejik Akademik Alanların Güçlendirilmesi

Yeniden yapılanma sürecinde aşağıdaki alanlar öncelikli olarak desteklenmelidir:

- Tıp, psikoloji ve halk sağlığı
- Travma çalışmaları ve rehabilitasyon
- İnşaat, altyapı ve şehir planlama mühendislikleri
- Tarım, su ve gıda güvenliği
- Yenilenebilir enerji ve endüstriyel teknolojiler
- Eğitim fakülteleri ve öğretmen yetiştirme programları

4.2.2. Uluslararası ve Bölgesel Akademik İşbirliği

- Türkiye başta olmak üzere bölge ülkeleriyle kardeş üniversite protokolleri oluşturulmalıdır.
- Öğretim üyesi değişimi, ortak ders havuzları ve çevrimiçi eğitim platformları geliştirilmelidir.
- Mevlâna ve benzeri değişim programları Suriye özelinde yeniden yapılandırılmalıdır.
- Eğitim müfredatları uluslararası akreditasyon ve bilimsel yeterlilik için güncellenmelidir. Bu şiarla güncel müfredat ve eğitim içerikleri hazırlanmalıdır. Bunun için YÖK ile iş birliği protokolü ile mutabakat sağlanıp süreçler hızlandırmalıdır.

4.2.3. Dil, Kültürel Diplomasi ve Ortak Hafıza

- Dil ve kültürel diplomasi, teknik iş birliklerinin ötesinde toplumsal uyum ve karşılıklı entelektüel etkileşimi gerçekleştirmede rol oynamalıdır. YTB ve Türkiye Maarif Vakfı bu merkezlerde aktif rol üstlenmeli, sistematik bir dil öğretim altyapısını kurmalıdır.
- Arapça–Türkçe Dil Öğrenim Merkezleri kurulmalıdır.
- Türkoloji bölümleri yeniden açılmalı, ortak tarih ve kültür çalışmaları desteklenmelidir.
- Halep ve Şam'da Osmanlı Araştırmaları ve ortak miras merkezleri hayata geçirilmelidir.

4.3. Uzun Vadede Yapılması Gerekenler

Amaç: Sürdürülebilir, kapsayıcı ve uluslararası vizyonlu bir üniversite sistemi

4.3.1. Yükseköğretimde Hukuki ve Kurumsal Güvence

- Denklik ve akreditasyon sistemleri uluslararası standartlarla uyumlu hâle getirilmelidir.
- Üniversitelerin fakülte ve enstitü açabilme yetkinliği güçlendirilmelidir.
- Akademik özgürlük ve kurumsal özerklik güvence altına alınmalıdır.

4.3.2. Dijital Dönüşüm ve Bilimsel Yenilik

- Dijital kütüphaneler, açık üniversite ve sanal kampüs modelleri yaygınlaştırılmalıdır.
- Yapay zekâ, yazılım, veri bilimi ve siber güvenlik alanlarında yeni akademik merkezler kurulmalıdır.
- Uzaktan ve hibrit eğitim modelleriyle erişim artırılmalıdır.

4.3.3. Kalkınma Odaklı Yükseköğretim

- Üniversite–sanayi ve üniversite–kamu iş birlikleri geliştirilmelidir.
- Suriye'nin yeniden imarı için kalkınma ve istihdam odaklı meslek yüksekokulları yaygınlaştırılmalıdır.
- Sertifikasyon ve uygulamalı eğitimle istihdam bağlantısı güçlendirilmelidir.
- Üniversitelere bağlı meslek liseleri kurulmalı ve bu sertifikasyon ile kamu özel sektör iş birliği ile ülkenin kalkınmasında öncü rol üstlenilmelidir.

MEDYA VE İLETİŞİM DOSYASI

1. DOSYANIN AMACI VE TEMEL YAKLAŞIMI

Bu dosya, savaş sonrası Suriye'de medya ve iletişim alanını yalnızca haber aktaran teknik bir sektör olarak değil; toplumsal onarımı destekleyen, hakikatin görünür olmasına katkı sunan ve meşru bir kamusal düzenin inşasında rol üstlenen temel bir devlet sorumluluğu olarak ele almaktadır. Medya, bu çerçevede toplumu ayrıştıran değil birlik duygusunu güçlendiren, güvensizliği derinleştiren değil kamusal güveni yeniden üreten bir imkân olarak değerlendirilmektedir.

Bu yaklaşımın temel hedefi; uzun yıllar süren çatışmalar nedeniyle parçalanmış, güven kaybına uğramış iletişim ortamını ahlaki ilkelere, doğruluk ve sorumluluk bilincine dayalı bir medya düzeniyle yeniden yapılandırmak; toplumsal barışı ve ortak geleceği besleyen bir iletişim zemini oluşturmaktır.

2. MEVCUT DURUM VE TEMEL RİSKLER

Uzun yıllar boyunca Suriye'de medya alanı, eski rejimin tek sesli ve kapalı devre propaganda sisteminin merkezi olarak tek yönlü ve propaganda maksatlı bir yapı içinde şekillenmiş; savaş süreciyle birlikte bu yapı büyük ölçüde çökmüştür. Ortaya çıkan boşluk, parçalı, denetimsiz, kontrolsüz, kırılgan ve dış etkilere açık bir medya ortamı üretmiştir.

Bu bağlamda öne çıkan temel riskler şunlardır:

- Devlet kurumlarına yönelik güvenin zayıf olması ve iletişim kanallarının meşruiyet üretmemesi
- Dijital alanın dış aktörler tarafından etkin biçimde kullanılması
- Ulusal anlatının parçalanması ve ortak dilin kaybolması
- Medyanın toplumsal aidiyet ve asabiye yerine kutuplaşmayı beslemesi

3. STRATEJİK HEDEFLER

Medya ve iletişim dosyasının temel hedefleri şunlardır:

- Toplumsal güven üreten, şeffaf, kapsayıcı, düzenli bilgilendirme yapan ve kriz yönetiminde koordinasyon sağlayan bir iletişim dili oluşturmak
- Medya alanını propaganda aracı olmaktan çıkararak kamusal hizmet alanına dönüştürmek
- Devletin dijital ve geleneksel medyada kurumsal ve güvenilir varlığını tesis etmek
- Dezenformasyon ve bilgi kirliliğiyle etkin biçimde mücadele etmek
- Uluslararası kamuoyunda Suriye'ye dair istikrar ve yeniden inşa odaklı anlatıyı ve algıyı güçlendirmek
- Uzun vadede ahlak ve maneviyatı temel alan, bağımsız ve sürdürülebilir bir medya sistemini kurumsallaştırmak

4. POLİTİKA ÖNERİLERİ

4.1. Kısa Vadede Yapılması Gerekenler

Amaç: İletişim alanındaki dağınıklığı gidermek ve kamusal güveni yeniden üretmek

4.1.1. Merkezi İletişim ve Koordinasyonun Sağlanması

- Yeni medya kanalları hem geleneksel hem dijital platformlarda oluşturulmalıdır.
- Özel sektör devlet işbirliği ile medya ajansları açılmalıdır.

- Devlet kurumları arasında ortak iletişim dili ve bilgi akışı mekanizmaları tesis edecek, medya ve iletişim alanını koordine edecek ve kurumlar arası hızlı koordinasyonu sağlayacak merkezi bir üst yapı oluşturulmalıdır. Bu doğrultuda Türkiye'deki İletişim Başkanlığı benzeri kurumsal bir yapılanma olarak Ulusal İletişim Masası kurulmalıdır.
- Yerel medya ve toplum temsilcileri, yeni milli anlatının oluşturulma sürecine aktif olarak dahil edilmelidir.
- Kriz anlarında tek merkezden açıklama yapan, fakat çok dilli çalışan bir Hızlı Bilgilendirme Birimi oluşturulmalıdır.
- Devletin sunduğu reform ve hizmet adımları, teknik dilden uzak, somut sonuç odaklı bir iletişimle halka anlatılmalıdır. Bu bağlamda kriz iletişimi ile olağan dönem iletişimini ayıran net görev tanımları yapılmalıdır.
- Türkiye'den, TRT başta olmak üzere kamu ve özel yayın kuruluşlarının depolarında bulunan önceki nesil ekipmanların temini; düşük maliyetli, hızlı ve etkili bir şekilde kısa vadeli çözüm olarak dile getirilmelidir.
- Teknik ekipmanın yanı sıra kurumsal akıl, yayıncılık deneyimi ve eğitim verecek insan kaynağı desteği verilmelidir.
- Suriye üniversitelerine Türkiye'den öğretim üyesi desteği, müfredat güncellemeleri ve YÖK nezdinde kurumsal iş birliği sağlanmalıdır. Bu konuda İletişim Fakültelerinin yalnızca devlet üniversitelerinde açılabilmesinin önü açılmalıdır.

4.1.2. Acil Dezenformasyon ve Manipülasyonla Mücadele

- Sosyal medya ve dijital platformlar için izleme ve erken uyarı sistemleri kurulmalıdır.
- Yalan haber, provokasyon ve dış yönlendirmelere karşı hızlı ve şeffaf bilgilendirme yapılmalıdır.
- Toplumu yatıştıran, kapsayıcı ve gerilim düşürücü dil kamusal iletişimin merkezine alınmalıdır.

4.1.3. Resmî Dijital Varlığın Güçlendirilmesi

- Devletin resmî ve doğrulanmış dijital hesapları aktif hâle getirilmelidir.
- Çok dilli ve düzenli içerik üreten dijital iletişim ekipleri oluşturulmalıdır.
- Kamusal bilgilendirme süreçlerinde süreklilik ve öngörülebilirlik sağlanmalıdır.

4.2. Orta Vadede Yapılması Gerekenler

Amaç: Dijital diplomasi ve dezenformasyonla mücadelede medya kapasitesini kurumsallaştırmak ve nitelikli insan kaynağını güçlendirmek

4.2.1. Altyapı ve Teknik Kapasitenin Yeniden İnşası

- Arapça, Türkçe ve İngilizce içerik üreten çok dilli dijital diplomasi platformu kurulmalıdır.
- Dezenformasyona karşı doğrulama mekanizmaları geliştirilerek, bölgesel medya ile iş birliği kanalları güçlendirilmelidir.
- Genç kuşak içerik üreticilerine yönelik medya okuryazarlığı ve devlet iletişimi odaklı eğitim programları başlatılmalıdır.
- Dijital krizlerde 24 saat içinde reaksiyon verebilen Stratejik Dijital İzleme Merkezi yapılandırılmalıdır.
- Ulusal yayın altyapısı kademeli ve gerçekçi bir planlamayla yeniden kurulmalıdır.
- Dijital yayıncılığa öncelik veren düşük maliyetli ve esnek modeller benimsenmelidir.
- Arşiv, belgeleme ve dijital hafıza sistemleri oluşturulmalıdır.
- Yapay zekâ destekli doğrulama ağları kurulmalıdır.

4.2.2. İnsan Kaynağı ve Eğitim Reformu

- Üniversitelerde iletişim ve medya programları güncel medya pratiklerine göre yeniden düzenlenmelidir.
- Uygulamalı gazetecilik, dijital medya, veri gazeteciliği ve doğrulama alanlarında eğitimler yaygınlaştırılmalıdır.
- Genç kuşaklara yönelik "dijital duyu-duygu ve bilinçokuryazarlığı atölyeleri" başlatılmalıdır.
- Bölgesel ve uluslararası iş birlikleriyle eğitici ve uzman desteği sağlanmalıdır.

4.2.3. Medya-Toplum İlişkisinin Güçlendirilmesi

- Ahlaki ve manevi olgunluğu pekiştirecek medya içerikleri; toplumsal aidiyet ve asabiyeyi, ortak hafıza ve bir arada yaşama fikrini besleyecek şekilde teşvik edilmelidir.
- Yerel medya ve insan&toplum temelli yayıncılık desteklenmelidir.

4.3. UZUN VADEDE YAPILMASI GEREKENLER

Amaç: Uluslararası kamuoyunda "Reformist Suriye" algısını inşa edecek etik, bağımsız ve sürdürülebilir bir medya düzeni tesis etmek

- Kamu yararı, doğruluk ve hesap verebilirlik temel ilkeler hâline getirilmelidir.
- Medya, geçmişle yüzleşme ve ortak gelecek inşasının araçlarından birisi olarak güçlendirilmelidir.
- Uluslararası medya ve düşünce kuruluşlarıyla düzenli teması sağlayacak Küresel İletişim Ağı kurulmalıdır.
- Medya diplomasisi, dış politika ve yeniden inşa süreçleriyle eşgüdümlü yürütülmelidir.
- Suriye'nin yeniden ayağa kalkmasına doğrudan etki eden aktörlerle ortak kamu diplomasisi projeleri geliştirilerek güvenlik, ekonomi ve insani yardım alanlarında ortak anlatı üretilmelidir.
- Yıllık "Yeni Suriye Raporları" yayımlanarak reform adımları, ekonomik projeler ve diplomatik gelişmeler kurumsal bir çerçevede uluslararası kamuoyuna sunulmalıdır.
- Dış aktörlerin sahaya ilişkin bilgi eksikliğini gidermek için uzman düzeyinde brifingler, çalışma ziyaretleri ve raporlamalar sürekli hale getirilmelidir.
- Dijital arşiv ve belgeleme sistemleri, adalet ve toplumsal yüzleşme süreçlerine uyumlu hale getirilmelidir.
- İslam ülkelerinde ve Müslüman topluluklar bünyesinde faaliyet gösteren medya ve içerik üreticileriyle iletişimi güçlendirecek platformlar kurulmalıdır.

KÜLTÜR VE SANAT DOSYASI

1. DOSYANIN AMACI VE TEMEL YAKLAŞIMI

Bu dosya, Suriye'de savaş sonrası dönemde kültür, sanat ve kültürel miras alanlarının toplumsal dayanışma ve paylaşma, ortak kimlik inşası ve kalıcı birlik ve beraberliğin tesisinde taşıdığı merkezi rolü esas almaktadır. Temel yaklaşım; kültür ve sanatın yalnızca estetik veya sembolik alanlar değil, toplumsal aidiyet ve asabiye, hafıza onarımı ve bir arada yaşama kapasitesinin yeniden kurulması için stratejik araçlar olduğu kabulüne dayanmaktadır. Kültür ve Sanat Dosyası, yeniden inşa sürecini yalnızca fiziksel restorasyon olarak değil; dil, hafıza, anlatı, estetik, ortak değerler ve kültürel süreklilik boyutlarıyla ele almaktadır.

2. MEVCUT DURUM VE TEMEL RİSKLER

Suriye'de on dört yıla yakın süren savaş; kültürel üretim alanlarını, sanat kurumlarını ve somut–somut olmayan kültürel mirası ağır biçimde tahrip etmiştir. Kültür alanı; zorunlu göç, kimlik parçalanması, hafıza kaybı, kültürel varlıkların yağmalanması ve ideolojik araçsallaştırma ile karşı karşıyadır. Bu tablo karşısında öne çıkan temel riskler şunlardır:

- Ortak Suriyeli kimliğinin yerini dışlayıcı ve parçalı kimlik anlatılarının alması
- Kültürel mirasın geri dönülmez biçimde yok olması veya kaçakçılıkla ülke dışına çıkarılması
- Kültür ve sanatın propaganda ve rövanşist söylemlerin aracı haline gelmesi
- Yerel kültürel üretimin yerini ithal ve bağlamdan kopuk modellerin alması
- Travmatik geçmişle yüzleşilememesi nedeniyle ortak hafızanın bastırılması veya çarpıtılması

3. STRATEJİK HEDEFLER

Kültür ve Sanat Dosyası'nın temel hedefleri şunlardır:

- Kültür ve sanatı toplumsal dayanışma ve paylaşmanın, aidiyet ve asabiyenin ana taşıyıcı unsurlarından biri haline getirmek
- Somut ve somut olmayan kültürel mirası korumak ve gelecek kuşaklara aktarmak
- Dil, sanat ve edebiyat üzerinden ortak hafıza ve kapsayıcı ben idraki anlatıları üretmek
- Yerel kültürel üretimi ve sanatçıları destekleyerek kültürel sürekliliği sağlamak
- Uzun vadede kültürel diplomasi yoluyla bölgesel ve uluslararası entegrasyonu güçlendirmek

4. POLİTİKA ÖNERİLERİ

4.1. Kısa Vadede Yapılması Gerekenler

Amaç: Kültürel yıkımı durdurmak ve geri dönülemez kayıpları önlemek

4.1.1. Kültürel Mirasın Acil Koruma Altına Alınması

- Yağma, kaçak kazı ve tahribatın önlenmesi amacıyla kültürel miras alanları acil koruma kapsamına alınmalıdır.

- Şehir bazlı bütüncül kültürel miras envanteri oluşturulmalı; şehir planları, uydu fotoğrafları, video, belge vb. gibi her türlü materyal yapay zekâdan faydalanılarak yıkımın tek tek haritası çıkarılmalıdır. Yapıdaki çatlakların derinliği, taşlardaki ısıl değişim (yangın etkisi) ve mermi delikleri gibi hasarların tek tek envanteri oluşturulmalıdır.

- Yapılardaki hasar oranları çıkarılıp statik hesapları yapılmalıdır. Çökme, yıkılma riski bulunan duvar, tonoz, kemer vb. gibi yapı elemanları çeşitli iskele sistemleri kullanılarak askılarla desteklenmelidir.

- Tarihi alanların çevresinde "inşaat yasağı" olan sit alanları oluşturulmalıdır. Yeni yaşam alanları açılmamalı, bu şekilde modern yapılaşmanın (betonarme binalar) antik dokuya zarar vermesi engellenmelidir.

- Açık alanlardaki mozaik, fresk ve benzeri eserler jeotekstil örtüler ve kum torbalarıyla kapatılarak geçici koruma yöntemleriyle yerinde muhafaza edilmelidir.

- Kültür merkezleri, kütüphaneler, müzeler ve sanat mekânları asgari güvenlik ve işlevsellik düzeyinde yeniden faaliyete geçirilmelidir.

- Türkiye'nin kültürel kimliğinin ve tarihsel derinliğinin sınır ötesinde ayrılmaz parçaları olduğu için Türkiye; sahip olduğu köklü restorasyon tecrübesi, Vakıflar Genel Müdürlüğü ve TİKA gibi kurumları aracılığıyla Suriye topraklarındaki Selçuklu ve Osmanlı bakiyesi eserlerin tamirinde aktif süreç yürütmelidir.

4.1.3. Dil, Anlatı ve Kamusal Hafıza Alanının Düzenlenmesi

- Kamusal dilde dışlayıcı, düşmanca söylemlerle sistematik biçimde mücadele edilmelidir.

- Kültür, sanat ve edebiyat yoluyla birlik ve beraberlik, bir arada yaşama ve ortak gelecek temalı anlatılar teşvik edilmelidir.

- Farklı etnik grupların kimliklerini tanımak, kapsayıcı bir ulusal kimlik inşa etmek ve etnik gerilimleri azaltmak gayesiyle Bosna-Hersek'te çok dilli anayasa uygulamasında olduğu gibi dil çeşitliliği resmi olarak tanınmalı ve korunmalıdır.

4.2. Orta Vadede Yapılması Gerekenler

Amaç: Kültürel üretimi ve kurumsal kapasiteyi yeniden inşa etmek

4.2.1. Restorasyon ve Rekonstrüksiyon Süreçlerinin Kurumsallaştırılması

- Restorasyon çalışmaları UNESCO, ICOMOS ve uluslararası etik standartlara uygun biçimde yürütülmelidir.
- Yıkılan yapıların mümkün olduğunca özgün malzeme ve tekniklerle ihyası esas alınmalıdır.
- Geleneksel yapı tekniklerinin aktarımı için "Geleneksel Sanatlar ve Restorasyon Okulları" kurulmalıdır.

5.2.2. Kültürel Üretim ve Sanatçıların Desteklenmesi

- Yerel sanatçılar, yazarlar ve kültür üreticileri için hibe, burs ve üretim destek programları oluşturulmalıdır.
- Tiyatro, sinema, edebiyat, müzik ve görsel sanatlar alanlarında toplum temelli projeler teşvik edilmelidir.

4.3. UZUN VADEDE YAPILMASI GEREKENLER

Amaç: Ortak kültür havzası, kalıcı birlik ve beraberlik ve kültürel sürdürülebilirlik

4.3.1. Ortak Hafıza ve Kimlik İnşası

- Farklılıkları dışlamayan ve kapsayıcı Suriyeli kimlik anlatıları kurumsallaştırılmalıdır.
- Hakikat, hafıza ve kültür politikaları birbiriyle uyumlu biçimde tasarlanmalıdır.

4.3.2. Kültürel Diplomasi ve Uluslararası İş Birliği

- Kültürel mirasın korunması ve tanıtımı için uluslararası iş birlikleri güçlendirilmelidir.

- Türkiye, sahip olduğu restorasyon tecrübesi ve kurumsal kapasiteyle bu süreçte öncü ve kolaylaştırıcı rol üstlenmelidir.

4.3.3. Kültür Temelli Toplumsal İyileşme

- Kültürel mirasın yeniden inşası, toplumsal uzlaşı ve psikososyal iyileşmenin ayrılmaz parçası olarak ele alınmalıdır.
- Yeniden inşa yalnızca taş ve yapı değil; hafıza, estetik ve kolektif kimlik boyutlarıyla birlikte düşünülmelidir.

4.3.4. Bölgesel ve Yerel Kültürel Entegrasyon

- Yerel kültürel değerleri merkeze alan, dışa bağımlılık üretmeyen kültür politikaları geliştirilmelidir.
- Diasporadaki Suriyeli sanatçı ve entelektüellerin kültürel sürece katkısını sağlayacak kalıcı mekanizmalar kurulmalıdır.

ŞEHİR VE MİMARİ DOSYASI

1. DOSYANIN AMACI VE TEMEL YAKLAŞIMI

Bu dosya, Suriye'de savaş sonrası dönemde şehirlerin, yerleşim alanlarının ve mimari dokunun yeniden inşasını; parçalı projelerden uzak, bütüncül, adalet temelli ve sürdürülebilir bir mekânsal strateji çerçevesinde ele almayı amaçlamaktadır.

Temel yaklaşım; yeniden inşanın yalnızca yıkılan yapıların onarılması değil, ülkeyi mekânsal parçalanmışlıktan bütünlüğe taşıyacak bir ihya süreci olduğu kabulüne dayanmaktadır.

Şehir ve Mimari Dosyası, yeniden inşayı sadece fiziksel altyapı meselesi olarak değil;

adalet, mülkiyet, aidiyet, dayanıklılık, kültürel miras ve kurumsal kapasite boyutlarıyla ele almaktadır.

2. MEVCUT DURUM VE TEMEL RİSKLER

Suriye'de şehirler ve yerleşim alanları, uzun yıllar süren savaşın ardından ağır bir fiziksel yıkım, plansız yapılaşma, altyapı çöküşü ve mekânsal parçalanma ile karşı karşıya kalmıştır. Bu tablo karşısında öne çıkan temel riskler şunlardır:

- Mülkiyet haklarının ihlali ve geri dönüşleri engelleyen tapu-kadastro sorunları
- Rant odaklı, yerel ihtiyaçlardan kopuk ve dışlayıcı yeniden inşa projeleri
- Kır–kent dengesinin bozulması ve kırsal alanların tamamen terk edilmesi
- Kültürel mirasın geri dönülmez biçimde tahrip edilmesi
- Afetlere, iklim krizine ve yeni çatışmalara karşı düşük mekânsal dayanıklılık
- Yerel yönetimlerin planlama ve uygulama kapasitesinin zayıflığı

3. STRATEJİK HEDEFLER

Şehir ve Mimari Dosyası'nın temel hedefleri şunlardır:

- Adalet ve mülkiyet güvencesi temelinde haysiyetli geri dönüşü mümkün kılmak
- Parçalanmış şehir dokularını bütüncül mekânsal planlama ile yeniden kurmak
- Mahremiyet ve adalet eksenli yerleşim alanları oluşturmak
- Kır–kent dengesini gözeten uyumlu yerleşim sistemleri oluşturmak
- Kültürel mirası ve yerel mimari kimliği koruyarak yeniden canlandırmak
- Afetlere ve çatışmalara karşı dayanıklı şehirler inşa etmek
- Yerel ekonomik kalkınmayı destekleyen sürdürülebilir mekânsal düzeni kurumsallaştırmak

4. POLİTİKA ÖNERİLERİ

4.1. Kısa Vadede Yapılması Gerekenler

Amaç: Mekânsal çöküşü durdurmak ve güvenli geri dönüş için asgari şartları oluşturmak

4.1.1. Acil Barınma ve Altyapı Rehabilitasyonu

- Yoğun geri dönüş yaşanan bölgelerde hızlı konut onarımı ve geçici barınma çözümleri uygulanmalıdır.
- Su, kanalizasyon, elektrik ve ulaşım altyapısı asgari yaşam standartlarını sağlayacak şekilde öncelenmelidir.
- Patlamamış mühimmat ve enkaz temizliği, mekânsal yeniden inşanın ön şartı olarak ele alınmalıdır.

4.1.2. Mülkiyet ve İskân Güvencesinin Sağlanması

- Mülkiyet haklarından ödün verilmemeli, yerel topluluklar ve sivil toplum karar alma süreçlerine dahil edilmeli ve şeffaflığı esas alan Adalet Odaklı ve Katılımcı Yönetişim Modeli uygulanmalıdır.
- kır-kent dengesi gözetilmeli, altyapı sistemleri birbiriyle entegre edilmeli, kültürel miras korunmalı ve gelecekteki hem çatışma hem de doğal afet risklerine karşı dayanıklılığı artıran Dayanıklı ve Entegre Mekânsal Planlama anlayışı yaygınlaştırılmalıdır.

- Savaş ekonomisi, Baas rejiminin kalıntılarını temizlemeli ve 2000'li yıllarda tüm dünyada olduğu gibi Suriye'yi dahi etkisi altına alan rantsal gelişme tuzağına düşmeden yerel ekonomik kalkınmayı desteklemeli ve bu süreçleri yönetecek kurumsal kapasiteyi inşa eden Sürdürülebilir Ekonomik ve Kurumsal Canlanma yaklaşımı benimsenmelidir.
- Zorla el koyma ve demografik mühendislik uygulamalarına karşı açık hukuki güvenceler oluşturulmalıdır.
- Tapu, kadastro ve iskan süreçleri için geçici ama bağlayıcı düzenlemeler yapılmalıdır.
- Yerinde dönüşüm esas alınmalı; zorunlu yer değiştirme uygulamalarından kaçınılmalıdır.

4.2. Orta Vadede Yapılması Gerekenler

Amaç: Dayanıklı ve şahsiyetli şehir yapısını kurumsallaştırmak

4.2.1. Mekânsal Planlama ve Kır–Kent Dengesi

- Şehir bazlı değil, bölge bazlı mekânsal planlar hazırlanmalıdır.
- Kırsal alanların tarım, su ve yerel ekonomiyle birlikte yeniden canlandırılması sağlanmalıdır.
- Ulaşım, enerji ve lojistik ağlar kır–kent bütünlüğü içinde planlanmalıdır.

4.2.2. Kültürel Miras ve Mimari Kimliğin Korunması

- Tarihi şehir merkezleri ve kültürel miras alanları özel koruma ve restorasyon programlarına alınmalıdır.
- Yerel mimari dokuya uygun, düşük maliyetli ve hızlı üretilebilir yapı tipolojileri geliştirilmelidir.
- Mahremiyetin esas alındığı, komşu hakkının gözetildiği yeniden inşa sürecinde, kimliksizleştiren betonlaşma değil; yerel hafızayı güçlendirme esas alınmalıdır.

4.2.3. Kurumsal Kapasitenin Güçlendirilmesi

- Belediyeler ve yerel idareler için teknik eğitim ve planlama destek programları uygulanmalıdır.

- Mimarlık, şehir planlama ve mühendislik alanlarında yerel insan kaynağı güçlendirilmelidir.

4.3. Uzun Vadede Yapılması Gerekenler

Amaç: Sürdürülebilir, adil, dayanıklı ve yaşanabilir mekânsal düzen

4.3.1. Dayanıklı ve Afetlere Hazır Şehirler

- Deprem ve olası çatışmalara karşı dirençli şehir modelleri geliştirilmelidir.
- Yeşil altyapı, enerji verimliliği ve su yönetimi şehir planlamasının merkezine alınmalıdır.

4.3.2. Sürdürülebilir Ekonomik ve Mekânsal Kalkınma

- Savaş ekonomisi ve rantsal gelişme tuzaklarından uzak, yerel kalkınmayı önceleyen projeler desteklenmelidir.
- İnşaat sektörü, istihdam ve mesleki eğitimle entegre biçimde planlanmalıdır.

4.3.3. Ortak Mekânsal Kimlik ve Toplumsal Uzlaşı

- Şehirler; mezhebi ve ırki farklılıkları zenginlik addedecek şekilde bir arada yaşamı güçlendiren alanlar olarak tasarlanmalıdır.
- Yeniden inşa; yalnızca yapı üretimi değil, aidiyet ve ortak gelecek inşası olarak ele alınmalıdır.
- Kültürel mirasın yeniden ihyası, toplumsal uzlaşının bir parçası olarak değerlendirilmelidir.

4.3.4. Bölgesel ve Uluslararası İşbirliği

- Türkiye, bölgesel planlama, afet sonrası şehircilik ve kurumsal kapasite alanlarında kolaylaştırıcı ve stratejik paydaş olarak konumlandırılmalıdır.
- Uluslararası finansman, yerel ihtiyaçlara duyarlı olarak yönetilmelidir.
- Diasporanın bilgi, sermaye ve deneyim transferini sağlayacak mekânsal ve kurumsal kanallar oluşturulmalıdır.

SAĞLIK DOSYASI

1. DOSYANIN AMACI VE TEMEL YAKLAŞIMI

Bu dosya, Suriye'de savaş sonrası dönemde çökmüş olan sağlık sisteminin yalnızca hizmet üretme kapasitesini değil; toplumsal güven, insan haysiyeti ve kamusal meşruiyet üreten bir yapı olarak yeniden inşa edilmesini amaçlamaktadır. Temel yaklaşım; sağlık alanında atılacak teknik ve kurumsal adımların, eşit erişim, veri temelli planlama ve sürdürülebilir insan kaynağı olmaksızın kalıcı olamayacağı kabulüne dayanmaktadır.

Sağlık dosyası, yeniden inşayı yalnızca hastane yapımı veya acil insani yardım meselesi olarak değil, önleyici sağlık, ruh sağlığı, insan kaynağı, eğitim, veri yönetimi ve sosyal adalet boyutlarıyla ele almaktadır.

2. MEVCUT DURUM VE TEMEL RİSKLER

Suriye sağlık sistemi, uzun süreli çatışmaların ardından ciddi bir altyapı yıkımı, insan kaynağı eksikliği ve kurumsal parçalanma ile karşı karşıyadır. Sağlık hizmetleri bölgesel,

düzensiz ve büyük ölçüde dış yardıma bağımlı biçimde yürütülmektedir. Ulusal ölçekte bütüncül bir sağlık planlaması ve veri temelli karar alma kapasitesi büyük ölçüde kaybolmuştur. Bu tablo karşısında temel riskler şunlardır:

- Bulaşıcı hastalıklar ve salgınların kontrol altına alınamaması
- Aşılanmamış çocuk nüfusunun artması ve önlenebilir hastalıklardan kaynaklı ölümler
- Sağlık çalışanı açığının derinleşmesi ve hizmet sürekliliğinin bozulması
- Kırsal ve dezavantajlı bölgelerde sağlık hizmetlerine erişimde kalıcı eşitsizlikler
- Ruh sağlığı sorunlarının kuşaklar arası biçimde derinleşmesi
- İlaç ve tıbbi malzeme tedarikinde dışa bağımlılık ve kırılganlık
- Sağlık hizmetlerinin parçalı yapısı nedeniyle kamusal güvenin zayıflaması

3. STRATEJİK HEDEFLER

Sağlık dosyasının temel hedefleri şunlardır:

- Ülke genelinde asgari, erişilebilir ve güvenli sağlık hizmetlerini sağlamak
- Önleyici sağlık ve halk sağlığı temelli bir sistemi yeniden kurmak
- Sağlık hizmetlerinde veri temelli, etkileşimli, uyumlu ve şeffaf planlama kapasitesi oluşturmak
- Sağlık alanındaki insan kaynağını sürdürülebilir biçimde yeniden inşa etmek
- Ruh sağlığı ve psikososyal iyileşmeyi sağlık sisteminin ayrılmaz parçası hâline getirmek
- Uzun vadede kapsayıcı, dayanıklı ve kamu temelli bir sağlık güvence sistemi kurmak

4. POLİTİKA ÖNERİLERİ

4.1. Kısa Vadede Yapılması Gerekenler

Amaç: Sağlık hizmetlerinde çöküşü durdurmak ve temel erişimi güvence altına almak

4.1.1. Sağlık Hizmetlerinin Koordinasyonu ve Veri Altyapısı

- Ülke genelinde uyumlu bir sağlık bilgi ve veri yönetim sistemi kurulmalıdır.
- Nüfus, hastalık yükü, aşılanma, anne–çocuk sağlığı, sağlık tesisleri, insan kaynağı, ilaç ve tıbbi malzeme verileri tek bir milli ağda toplanmalıdır.
- Kamu ve özel tüm sağlık tesisleri bu sisteme zorunlu olarak uyarlanmalıdır.
- Özel sağlık merkezleri ruhsatlandırılarak kayıt altına alınmalı ve düzenli olarak denetlenmelidir.
- Suriye'de, Suriye Sağlık Bakanlığı ve sağlık çalışanlarının aktif katılımıyla, ülkemizden sağlık alanında faaliyet gösteren ilgili kamu kurumları ve sivil toplum kuruluşlarının da dâhil olacağı çok paydaşlı bir çalıştay düzenlenmelidir.

4.1.2. Temel Sağlık Hizmetlerine Erişim ve Acil Kapasite

- Hasar görmüş sağlık tesisleri önceliklendirilerek hızla onarılmalı ve yeniden hizmete açılmalıdır. Özellikle kırsal ve ulaşımı kısıtlı bölgelerde mobil sağlık klinikleri devreye alınmalı; mobil sağlık ekiplerinin sayısı ve operasyonel kapasitesi artırılarak sağlık hizmetlerinin yaygınlaştırılması sağlanmalıdır.
- Birinci basamak sağlık hizmetleri yaygınlaştırılmalı; semt poliklinikleri ve aile sağlığı birimleri kurulmalıdır.
- Hastanelerde yatak kapasitesi, yoğun bakım ve acil servisler öncelikli olarak güçlendirilmelidir.
- Sağlık tesislerinin su, elektrik, sanitasyon ve kanalizasyon altyapıları güvence altına alınmalıdır.
- Engelli, rehabilitasyon ve ağız–diş sağlığı hizmetleri yaygınlaştırılmalıdır.

4.1.3. Bulaşıcı Hastalıklar, Aşılama ve Halk Sağlığı

- Ulusal aşılama oranları tespit edilmeli, aşısız çocuklara yönelik özel programlar uygulanmalıdır.
- WASH (su, sanitasyon,temizlik) programları temel sağlık müdahalesi olarak ele alınmalıdır.

- Salgın hastalıkların erken tanısı ve bildirimi için sağlık çalışanlarına hizmet içi eğitimler verilmelidir.

4.1.4. Sağlık Alanındaki İnsan Kaynağı ve Psikososyal Destek

- Sağlık çalışanları için maaş, barınma ve ulaşım teşvikleri sağlanmalıdır.
- Acil obstetrik bakım, travma, neonatal resüsitasyon ve ileri yaşam desteği eğitimleri yaygınlaştırılmalıdır.
- Savaş ve şiddet mağdurları için toplum temelli ruh sağlığı hizmetleri genişletilmelidir.
- Gebe, emziren kadınlar ve engelli bireyler için özel destek programları uygulanmalıdır.

4.2. Orta Vadede Yapılması Gerekenler

Amaç: Sağlık sistemini kurumsallaştırmak ve insan kaynağı dayanıklılığını sağlamak

4.2.1. Finansman ve Kurumsal Sürdürülebilirlik

- BM, Dünya Bankası, İslam Kalkınma Bankası ve ilgili uluslararası bağışçılar, İİT ve D-8 ülkeleriyle eşgüdüm içinde, sürdürülebilir sağlık fonları oluşturmalıdır.
- Bu fonlar şeffaf ve hesap verebilir mekanizmalarla yönetilmelidir.

4.2.2. Eğitim, Geri Dönüş ve İnsan Kaynağı

- Mevcut Tıp Fakülteleri ve Sağlık Bilimleri Fakülteleri kapsamlı biçimde gözden geçirilerek müfredat güncellemeleri yapılmalı, temel eksiklikler tespit edilmeli, öğrenci ve akademisyen sayısını artırmaya yönelik politikalar ve fon mekanizmaları oluşturulmalıdır.
- Tıp ve Sağlık Bilimleri fakülteleri desteklenmeli, müfredatlar uluslararası standartlara uyarlanmalıdır. Bu hususta ilgili devletler Suriyeli sağlık öğrencileri ve sağlık profesyonellerine yönelik burslu, harçtan muaf, uluslararası ortaklık temelli eğitim ve kapasite geliştirme programlarını öncelikli olarak desteklenmelidir.
- Ülke dışındaki Suriyeli sağlık çalışanlarının geri dönüşü için mesleki tanınırlık,

istihdam güvencesi, maaş ve çalışma koşullarını içeren kapsamlı geri dönüş ve entegrasyon politikaları geliştirilmelidir.

4.2.3. Ruh Sağlığı ve Önleyici Hizmetler

- Toplum temelli ruh sağlığı merkezleri yaygınlaştırılmalıdır.
- Yenidoğan tarama programları ve çocuk sağlığı izleme sistemleri ulusal ölçekte uygulanmalıdır.
- İlaç ambargolarına karşı alternatif ve çok kaynaklı tedarik zincirleri kurulmalıdır.

4.3. Uzun Vadede Yapılması Gerekenler

Amaç: Sürdürülebilir, kaliteli ve kapsayıcı bir sağlık düzeni inşa etmek

4.3.1. Sağlık Altyapısı ve Hastane Sistemi

- Modern standartlarda bölgesel referans hastaneleri kurulmalıdır.
- Hastaneler modüler, genişleyebilir ve standardize edilmiş mimariyle inşa edilmelidir.
- A, B, C, D ve E grubu hastane sistemi nüfusa göre planlanmalıdır.

4.3.2. İnsan Kaynağı ve Uzmanlaşma

- Uzman hekim, hemşire ve yardımcı sağlık personeli sayısı artırılmalıdır.
- Türkiye, Avrupa ve Körfez ülkelerindeki diaspora hekimlerinin geri dönüşü için maaş ve çalışma koşullarının iyileştirilmesi dahil olmak üzere uzun vadeli teşvik paketleri uygulanmalıdır.

4.3.3. Kronik Hastalıklar, Dijital Sağlık ve Güvence Sistemi

- Diyabet, hipertansiyon ve kanser için entegre bakım ağları kurulmalıdır.
- E-sağlık ve tele-tıp sistemleri yaygınlaştırılmalıdır.
- Tüm vatandaşları kapsayan sağlık güvence sistemleri hayata geçirilmelidir.

4.3.4. Çok Paydaşlı Yönetişim ve Bölgesel İş Birliği

- Suriye Sağlık Bakanlığı öncülüğünde, sağlık çalışanları, akademi, STK'lar ve uluslararası aktörlerin katıldığı çalıştaylar düzenlenmelidir.
- Türkiye başta olmak üzere bölgesel aktörlerle sağlık alanında uzun vadeli iş birlikleri geliştirilmelidir.

İKTİSAT DOSYASI

1. DOSYANIN AMACI VE TEMEL YAKLAŞIMI

Bu dosya, Suriye'de savaş sonrası dönemde iktisadi yeniden inşanın, yalnızca fiziksel altyapının onarımıyla sınırlı olmadığını; üretim kapasitesinin yeniden canlandırılması, gelir dağılımında adaletin sağlanması ve toplumsal istikrarı besleyen kapsayıcı bir ekonomik düzenin kurulması gerekliliğine dayandığını kabul etmektedir.

İktisat dosyası, ekonomik toparlanmayı salt büyüme göstergeleri üzerinden değil;

insani ihtiyaçlar, üretim–istihdam dengesi, bölgesel işbirlikleri, şeffaflık ve sürdürülebilirlik boyutlarıyla ele almaktadır..

2. MEVCUT DURUM VE TEMEL RİSKLER

Uzun yıllar süren savaş ve yaptırımlar, Suriye ekonomisini derin bir kırılganlık içine sürüklemiştir. Üretim altyapısı büyük ölçüde tahrip olmuş; kamu hizmetleri, enerji arzı ve tarımsal üretim ciddi biçimde gerilemiştir.

Bu tablo karşısında öne çıkan temel riskler şunlardır:

- Makroekonomik istikrarsızlığın kalıcı hâle gelmesi
- Enerji ve su krizinin tarım ve sanayiyi felç etmesi
- Kayıt dışı ekonominin yaygınlaşarak toplumsal refahı aşındırması
- Yaptırımlar ve finansman kısıtları nedeniyle yatırım ve ticaretin canlanamaması
- Ekonomik toparlanmanın bölgesel ve sınıfsal adaletsizlikleri derinleştirmesi

3. STRATEJİK HEDEFLER

İktisat dosyasının temel hedefleri şunlardır:

- Ekonomik toparlanmayı insani altyapıdan başlayarak kademeli biçimde sağlamak
- Tarım ve sanayide katma değerli üretimi teşvik etmek
- Enerji ve su alanlarında sürdürülebilir ve yerel çözümler geliştirmek
- Kayıt dışı ekonomiyi azaltarak refahı topluma yaymak
- Suriye'yi bölgesel ticaret ve üretim ağlarına yeniden dahil etmek
- Uzun vadede Adil Ekonomik Düzen'de planlanan adalet, üretim ve istikrar temelli bir ekonomik düzeni kurumsallaştırmak

4. POLİTİKA ÖNERİLERİ

4.1. Kısa Vadede Yapılması Gerekenler

Amaç: Ekonomik çöküşü durdurmak ve asgari üretim kapasitesini yeniden tesis etmek

4.1.1. Makroekonomik Nefes Alanı Oluşturulması

- Uluslararası diplomatik girişimlerle Suriye'ye uygulanan tüm yaptırımların aşamalı biçimde gevşetilmesi sürdürülmelidir.

- Dondurulmuş varlıklar, şeffaf denetim mekanizmalarıyla eğitim, sağlık ve su altyapısı gibi “insani altyapı” projelerine yönlendirilmelidir.
- Kamu hizmetlerinde dijitalleşme süreci başlatılarak maliyet ve yolsuzluk azaltılmalıdır.

4.1.2. Kayıt Dışı Ekonomiye Geçici Düzenlemeler

- Kayıt dışı işletmeler için geçici vergi muafiyeti ve lisans kolaylığı sağlanmalıdır.
- Küçük esnaf ve üreticilerin sisteme dâhil olmasını teşvik eden geçiş modelleri uygulanmalıdır.

4.2. Orta Vadede Yapılması Gerekenler

Amaç: Üretim kapasitesini artırmak ve yerel kalkınmayı kurumsallaştırmak

4.2.1. Sanayi ve Ticaretin Yeniden Canlandırılması

- Türkiye ve bölge ülkelerinin desteğiyle Suriye’nin uluslararası ticarete dahil edilmesi ve transit ticaret koridoru olarak konumlandırılması sağlanmalıdır.
- Halep başta olmak üzere sanayi şehirlerinde enerji şebekeleri güçlendirilmelidir.
- Küçük ve orta ölçekli sanayi siteleri için üretim ve istihdam teşvikleri uygulanmalıdır.

4.2.2. Tarım ve Kırsal Ekonominin Güçlendirilmesi

- Tarımda güneş enerjisi destekli sulama sistemleri yaygınlaştırılmalıdır.
- Narenciye işleme, zeytinyağı paketleme ve soğuk hava depoları gibi katma değerli tesisler kurulmalıdır.
- Üretim kooperatifleri ve çiftçi örgütleri üzerinden tabandan tavana kalkınma modelleri desteklenmelidir.
- Kuraklığa dayanıklı tohum çeşitleri, basınçlı sulama sistemleri ve damızlık hayvan varlığı transfer edilmelidir.

4.3. Uzun Vadede Yapılması Gerekenler

Amaç: Sürdürülebilir, adil ve bölgesel entegrasyona açık bir ekonomi inşa etmek

4.3.1. Finansman ve Kurumsal Yapı

- Faizsiz ve üretim odaklı finansman mekanizmalarıyla çiftçi ve üreticiler desteklenmelidir.
- Tarımsal yayım ve eğitim sistemi ülke genelinde yeniden yapılandırılmalıdır.

4.3.2. Çevresel ve Bölgesel Ekonomik Sürdürülebilirlik

- Kuraklığa dayanıklı tohumlar, modern sulama sistemleri ve hayvancılık altyapısı yaygınlaştırılmalıdır.
- Ekonomik planlamada iklim değişikliği kalıcı bir parametre olarak dikkate alınmalıdır.

İNSANİ VE İKTİSADİ YARDIMLAR DOSYASI

1. DOSYANIN AMACI VE TEMEL YAKLAŞIMI

Bu dosya, Suriye'de savaş sonrası dönemde insani ve iktisadi yardımların yalnızca acil ihtiyaçları karşılayan geçici müdahaleler olmaktan çıkarılarak; toplumsal onarım, ekonomik toparlanma ve kalıcı birlik ve beraberliğin inşasına hizmet eden stratejik bir araç hâline getirilmesini hedeflemektedir.

Temel yaklaşım; insani yardımın hacmi kadar, hatta ondan daha fazla biçimde, adaletli dağılım, etkin koordinasyon, yerel kapasitenin güçlendirilmesi ve sürdürülebilirlik ilkelerine dayanması gerektiği kabulüne dayanmaktadır.

İnsani ve iktisadi yardımlar dosyası, yardımı, yalnızca hayatta kalma aracı olarak değil, bağımlılık üretmeyen bir geçiş mekanizması, toplumsal güveni ve ekonomik direnci yeniden inşa eden bir kaldıraç olarak ele almaktadır.

2. MEVCUT DURUM VE TEMEL RİSKLER

Suriye'de insani ve iktisadi yardım alanı, uzun yıllar süren savaşın ardından:

- Çok aktörlü ve parçalı bir yapı
- Zayıf koordinasyon mekanizmaları
- Mükerrer yardımlar ve ciddi bölgesel eşitsizlikler
- Yardım–kalkınma kopukluğu
- Yardıma bağımlılığın kalıcılaşması

gibi yapısal sorunlarla karşı karşıyadır.

Bu tablo karşısında öne çıkan temel riskler şunlardır:

- Yardımın adaletsiz dağılımının toplumsal gerilim üretmesi
- Yerel kapasitenin dışlanması ve edilgenleştirilmesi
- Kısa vadeli projelerin uzun vadeli iyileşmeyi geciktirmesi
- İnsani yardımın siyasallaşması ve güven kaybı
- İktisadi toparlanmanın belirli bölgeler ve gruplarla sınırlı kalması.

3. STRATEJİK HEDEFLER

İnsani ve İktisadi Yardımlar Dosyası'nın temel hedefleri şunlardır:

- Acil insani ihtiyaçların adil ve dengeli biçimde karşılanması
- Yardım alanında etkili, bağlayıcı ve şeffaf koordinasyonun sağlanması
- Yardımdan erken iyileşmeye ve geçim kaynaklarına geçişin hızlandırılması
- Yerel aktörlerin ve toplulukların karar alma süreçlerine dâhil edilmesi
- Yardım bağımlılığını azaltan iktisadi toparlanma modellerinin geliştirilmesi
- Uzun vadede insani ve iktisadi yardımların ulusal yönetişim yapısına entegre edilmesi

4. POLİTİKA ÖNERİLERİ

4.1. Kısa Vadede Yapılması Gerekenler

Amaç: Acil ihtiyaçların adil biçimde karşılanması ve dağınıklığın önlenmesi

- İlçe ve mahalle düzeyinde, tüm yardım kuruluşlarını kapsayan birleşik kayıt sistemleri oluşturulmalıdır.
- Aynı sektörde çalışan kuruluşlar arasında ihtiyaç değerlendirme araçları standartlaştırılmalıdır.
- Öncelikler belirlenmeli ve dağıtımın izlenmesinde yerel toplulukların rolü güçlendirilmelidir.
- Ortak veri tabanları sayesinde mükerrer yardımlar engellenmeli, kapsama girmeyen haneler tespit edilmelidir.
- Sektörel koordinasyon toplantıları yalnızca bilgi paylaşımı değil, sahaya yansıyan ortak planlama araçları hâline getirilmelidir.

4.2. Orta Vadede Yapılması Gerekenler

Amaç: Yardımdan geçim kaynaklarına ve iktisadi toparlanmaya geçiş

- İnsani yardımlar, istihdam oluşturan geçim kaynakları projeleriyle bütünleştirilmelidir.
- Nakit temelli yardımlar, üretim ve hizmet karşılığı modellerle ilişkilendirilmelidir.
- Kısa vadeli projeler yerine uzun vadeli, bölgesel ve sektörler arası planlamaya geçilmelidir.
- İnsani yardım, erken iyileşme ve kalkınma aktörleri arasında kurumsal işbirliği mekanizmaları tesis edilmelidir.

4.3. Uzun Vadede Yapılması Gerekenler

Amaç: Kurumsallaşmış, sürdürülebilir ve ulusal sisteme uyum sağlamış bir yardım yapısı

- İnsani yardım ve kriz yönetimini koordine edecek bağımsız bir ulusal kurum tesis edilmelidir.

- Mevcut yardım veritabanları, ulusal afet ve kriz yönetim sistemlerine dönüştürülmelidir.
- Gelecekteki müdahaleleri yönetebilecek yerel kurumların kurulmasına yatırım yapılmalıdır.
- Suriye devrimi bağlamındaki insani yardım deneyimi, yardımın etkinliğinin hacmiyle değil, koordinasyonu ve adaleti ile ölçülmelidir.
- İnsani yardımın koordinasyonunun iyileştirilmesi, etkinin artırılması, yerel topluluklarla güvenin tesis edilmesi ve acil durum müdahalesinden sürdürülebilir iyileşmeye geçilmelidir. Bu iyileşme yerel uzmanlık, bölgesel destek ve teknolojik gelişmelerle birlikte düşülmelidir.
- Bağışçı–yerel aktör ilişkileri, bağımlılık değil ortaklık temelinde yeniden tanımlanmalıdır.

BİLİM, MÜHENDİSLİK, SANAYİ VE TEKNOLOJİ DOSYASI

1. DOSYANIN AMACI VE TEMEL YAKLAŞIMI

Bu dosya, Suriye'de savaş sonrası dönemde güvenli yaşam altyapısının tesis edilmesi, mühendislik ve teknik kapasitenin yeniden inşası ve sanayi–teknoloji temelli sürdürülebilir kalkınmanın sağlanmasını hedeflemektedir. Temel yaklaşım; bilimsel veri, mühendislik ahlakı ve kurumsal kapasiteye dayanmayan yeniden inşa süreçlerinin hem ekonomik hem de toplumsal olarak kalıcı olamayacağı kabulüne dayanmaktadır.

Mühendislik dosyası, yeniden inşayı yalnızca fiziki onarım faaliyeti olarak değil;

güvenlik, verimlilik, dayanıklılık, yerli kapasite ve uzun vadeli kamu yararı boyutlarıyla ele almaktadır.

2. MEVCUT DURUM VE TEMEL RİSKLER

Suriye'de mühendislik, sanayi ve teknoloji altyapısı; uzun süren savaş, nitelikli insan kaynağının dağılması ve kurumsal çöküş nedeniyle ciddi bir işlev kaybına uğramıştır. Bu tablo karşısında en büyük riskler şunlardır:

- Güvensiz ve standart dışı yapılaşmanın kalıcı hale gelmesi
- Su ve enerji altyapılarındaki kesintilerin halk sağlığı krizlerine yol açması
- Plansız tamiratların kaynak israfı ve yeni riskler üretmesi
- Yerli mühendislik ve teknik kapasitenin tamamen dışa bağımlı hale gelmesi
- Veri ve envanter eksikliği nedeniyle yanlış yatırım ve önceliklendirme kararları alınması

3. STRATEJİK HEDEFLER

Mühendislik ve teknoloji dosyasının temel hedefleri şunlardır:

- Şehir ve kırsal alanlarda asgari güvenli yaşam altyapısını tesis etmek
- Su, enerji, ulaşım ve yapı sistemlerini bilimsel ve birbirleriyle uyumlu biçimde yeniden kurmak
- Dağınık ve yerel çözümlerle dayanıklı altyapı üretmek
- Yeniden imarı mühendislik ahlakı ve yaşam döngüsü maliyeti temelinde yürütmek
- Yerli mühendislik, sanayi ve teknik insan kaynağını yeniden güçlendirmek
- Uzun vadede teknoloji temelli, kendi kendine yeten bir üretim ve altyapı düzeni kurmak

4. POLİTİKA ÖNERİLERİ

4.1. Kısa Vadede Yapılması Gerekenler

Amaç: Acil güvenlik risklerini azaltmak ve temel altyapı işlevselliğini sağlamak

4.1.1. Su Şebekesi ve Halk Sağlığı Altyapısı

- Şehir ölçeğinde minimum güvenli su hizmeti sağlanmalıdır. Sürekli şebeke mümkün olmasa dahi, klorlu güvenli su noktaları ve tanker dolum istasyonlarından oluşan planlı bir dağıtım ağı kurulmalıdır.

- Hastane, okul, fırın ve benzeri kritik tesisler için ayrı ve öncelikli su besleme hatları oluşturulmalıdır.
- Su şebekesinde varlık envanteri çıkarılmadan yapılan her müdahale geçici kalacağı için şebekede basınç, debi, arıza, kaçak ve su kalitesi verileri tek bir kayıt düzeninde toplanmalıdır.

4.1.2. Enerji Güvenliği ve Kritik Tesisler

- Trafo merkezleri ve ana iletim hatlarında "en az müdahale-en çok fayda" prensibiyle acil onarımlar yapılmalıdır.
- Sağlık tesisleri ve kamu hizmetleri için yedek güç ve güneş destekli sistemler kurulmalıdır.

4.1.3. Ulaşım ve Yapısal Güvenlik

- Yol ağında hızlı görsel tarama, drenaj kontrolü ve temel trafik sayımları yapılmalıdır.
- Şantiye ve onarım süreçlerinde geçici trafik yönetimi ve yaya güvenliği zorunlu hale getirilmelidir.

4.2. Orta Vadede Yapılması Gerekenler

Amaç: Teknik kapasiteyi ve altyapı dayanıklılığını kurumsallaştırmak

4.2.1. Entegre Su Yönetimi

- Su şebekesinin hidrolik modeli kurulmalı ve sayaçlı alt bölgelere (DMA) ayrılmalıdır.
- Basınç yönetimi ve aktif kaçak kontrolü birlikte yürütülmelidir. Gece debisi analizi gibi basit yöntemlerle hızlı su kazancı sağlanabilmelidir.

- Su kalitesi izleme ağı; klor, bulanıklık, iletkenlik ve E.coli göstergeleriyle sistematik hale getirilmelidir. Ardından riskli sahalarda ağır metal ve organik kirletici analizlerine kademeli geçilmelidir. Ölçüm sonuçları karar mekanizmasına bağlanmalı, yalnız kimyasal dozaj artışıyla sorun çözülmeye çalışılmamalıdır.
- Su hizmetleri enerjiye bağımlı olduğundan su yatırımları enerji sürekliliği paketiyle birlikte kurgulanmalıdır. Kritik pompa istasyonları ve arıtma tesisleri için yedek güç, güneş destekli sistem ve yerel besleme çözümleri aynı iş programında yer almalıdır.

4.2.2. Enerji ve Teknoloji Altyapısı

- Kesintili elektrik koşullarında izleme ekipmanı sade seçilmeli, veri toplama rutini uygulamanın bir parçası olmalıdır.
- Mikro şebekeler ve ada işletmesi yapabilen dağıtık enerji sistemleri yaygınlaştırılmalıdır.
- Talep tarafı yönetimi kapsamında enerji verimliliği programları uygulanmalıdır.

4.2.3. Ulaşım ve Yapı Sistemleri

- Yol rehabilitasyonu yalnız üst kaplama yenileme işi gibi ele alınmamalıdır. Taban, drenaj ve yaşam döngüsü maliyeti esas alınarak yapılmalıdır.
- Yol ağında hızlı tarama için görsel kondisyon, çukur sayımı, drenaj kontrolü ve trafik sayımı standartlaştırılmalıdır.
- Köprü ve üstyapılar için varlık envanteri çıkarılmalı ve yapısal bütünlük değerlendirmeleri gerçekleştirilmelidir.
- Ulaştırma yatırımları için malzeme ve lojistik planı ayrı bir iş paketi olarak hazırlanmalıdır.

4.3. Uzun Vadede Yapılması Gerekenler

Amaç: Sürdürülebilir, yerli ve dayanıklı mühendislik–sanayi düzeni kurmak

4.3.1. Yeraltı Suyu ve Tarım Teknolojileri

- Yeraltı suyu beslenme hızına dayalı çekim planları hazırlanmalıdır.
- Kuyu envanteri çıkarılmalı, sayaçlama ve çekim limitleri uygulanmalıdır.
- Güneş destekli pompaj maliyeti düşürdüğü için aşırı çekim riskini büyütebilir, bu nedenle enerji çözümü su denetimi ile birlikte tasarlanmalıdır.
- Uydu temelli göstergeler kuraklık izleme ve erken uyarı sistemleri tarım politikalarına entegre edilmelidir.

4.3.2. Atık, Moloz ve Yeniden İmar

- Atık su arıtma ve kanalizasyon sistemleri mikrobiyolojik yük artışı ve halk sağlığı riskini büyüttüğü için kalıcı biçimde onarılmalıdır.
- Patlamamış mühimmat riski, çökme riski ve toz maruziyeti sahada birincil tehlikeler olduğu için moloz kaldırma operasyonu iş sağlığı ve güvenliği planı olmadan başlatılmamalıdır.
- Moloz geri dönüşüm merkezleri kurularak yeniden inşa için ikincil yapı malzemesi üretilmelidir. Şehir yakınlarında kırma eleme merkezleri kurulmalı ve geri kazanılan beton kırığı yol alt temeli gibi kontrollü alanlarda kullanılmalıdır. Hurda demir ve çelik geri kazanımı kayıtlı ve denetimli yürütülmeli, standardı belirsiz malzemenin yeni yapılarda kullanımına izin verilmemelidir.
- Yapı stoğu hızlı tarama ile risk sınıflandırmasına tabi tutulmalı ve deprem yönetmeliğine uygun yeniden yapım sağlanmalıdır.

4.3.3. Kurumsal ve Beşeri Kapasite

- Ulusal mühendis, tekniker ve usta envanteri oluşturulmalıdır.
- Hızlandırılmış mesleki eğitim ve sertifikasyon programları yaygınlaştırılmalıdır.
- Üniversitelerle sahayı buluşturan uygulamalı mühendislik ve sanayi işbirliği modeli kurumsallaştırılmalıdır.

- Yeniden imarın başarısında insan kaynağı olarak İHH Uluslararası Şam Üniversitesi Mühendislik Fakültesi mezunları tercih edilmelidir.
- Yardım bağımlılığını azaltan iktisadi toparlanma modellerinin geliştirilmesi
- Uzun vadede insani ve iktisadi yardımların ulusal yönetişim yapısına entegre edilmesi

STK'LAR DOSYASI

1. DOSYANIN AMACI VE TEMEL YAKLAŞIMI

Bu dosya, Suriye'de savaş sonrası dönemde toplumsal yeniden inşa, kalkınma ve dayanışma süreçlerinde sivil toplumun kurucu ve taşıyıcı rolünü tanımlamayı amaçlamaktadır. Temel yaklaşım; devlet kapasitesinin sınırlı, piyasa mekanizmalarının kırılgan olduğu geçiş dönemlerinde, toplumsal dayanıklılığın ancak meşru ve yerel sivil yapılar aracılığıyla üretilebileceği kabulüne dayanmaktadır.

STK'lar Dosyası, sivil toplumu yalnızca insani yardım sağlayıcısı olarak değil;

toplum–devlet ilişkisini onaran, kalkınmayı yerelleştiren, yerel kapasiteyi güçlendiren, asabiyeyi toplumsallaştıran ve güven tesis eden stratejik bir aktör olarak ele almaktadır. Bu çerçevede dosya, sivil toplum faaliyetlerini teknik proje alanı olarak değil; ahlaki, siyasi ve toplumsal sorumluluk alanı olarak konumlandırmaktadır.

2. MEVCUT DURUM VE TEMEL RİSKLER

Suriye'de sivil toplum alanı, savaş boyunca hızlı büyümüş; ancak büyük ölçüde insani yardım odaklı, dış finansmana bağımlı ve parçalı bir yapı kazanmıştır. Savaş sonrası dönemde STK'lar şu temel sorunlarla karşı karşıyadır:

- Yerel STK'ların kurumsal kapasite zayıflığı
- Finansman kaynaklarının siyasi ve tematik yönlendirme riski
- Yardım–kalkınma geçişinin sağlanamaması
- Yerel yönetimler ve yeni idari yapılarla kurumsal ilişki eksikliği
- Koordinasyon, şeffaflık ve hesap verebilirlik sorunları

Bu tablo karşısında ortaya çıkan temel riskler şunlardır:

- STK'ların toplumsal meşruiyet yerine kendi önceliklerine göre konumlanması
- Sivil toplumun siyasallaşması veya devletin vekil aktörlerine dönüşmesi
- Yerel toplumsal dokuya yabancı projelerle güven kaybı oluşması
- Yardım bağımlılığının kurumsallaşması
- Sivil toplumun dayanışma ve yardımlaşma inşa edici rolünü yitirerek teknik taşeronluğa indirgenmesi

3. STRATEJİK HEDEFLER

STK'lar dosyasının temel hedefleri şunlardır:

- Sivil toplumu insani yardımın ötesine taşıyarak kalkınma, dayanışma ve yardımlaşmanın aktörü hâline getirmek
- Yerel STK kapasitesini güçlendirerek toplumsal sahiplenmeyi artırmak
- Toplum–devlet–uluslararası aktörler arasında güven köprüsü kurmak
- Yardım bağımlılığını azaltan, üretken ve istihdam odaklı programları yaygınlaştırmak
- Sivil toplumu eşit vatandaşlık, toplumsal uyum ve ortak gelecek vizyonunun taşıyıcısı kılmak

4. POLİTİKA ÖNERİLERİ

4.1. Kısa Vadede Yapılması Gerekenler

Amaç: Sivil toplum alanında dağınıklığı azaltmak ve güven üretmek

4.1.1. Kurumsal Kapasitenin Acil Güçlendirilmesi

- Türkiye, yerel Suriyeli STK'ların idari, mali ve insan kaynağı kapasiteleri hızla güçlendirilmesine katkı sağlamalıdır.
- Türkiye merkezli STK'lar, kendi çalışma alanlarını Suriye'ye taşıyarak kalıcı Suriye birimleri kurmalı ve sahadaki yerel aktörlerle eşit ortaklıklar geliştirmelidir.
- Bağışçılar, kısa vadeli insani yardım döngülerinden uzaklaşarak, öngörülebilir ve çok sektörlü toparlanma fonlarına yönelmelidir.

4.1.2. Yardımın Yerelleştirilmesi ve Koordinasyon

- Uluslararası fonlar, kısa vadeli proje mantığı yerine esnek ve uzun soluklu mekanizmalarla doğrudan sahada çalışan STK'lara yönlendirilmelidir.
- Dijital koordinasyon ve veri paylaşım sistemleri kurularak kaynak israfı önlenmelidir.

4.1.3. Güven ve Toplumsal Meşruiyetin Korunması

- STK'lar, mezhep propagandası taşıyan, ötekileştirici veya intikam içeren söylemlerden uzak durmalıdır.
- Toplumsal gerilimlerin yoğun olduğu bölgelerde STK faaliyetleri, "zarar vermeme" ilkesine göre yeniden yapılandırılmalıdır.
- STK'ların güvenilirliğini artırmak için düzenli mali raporlama, bağımsız denetim ve etki değerlendirmesi süreçleri zorunlu hâle getirilmelidir. Ulusal düzeyde yıllık "Sivil Toplum Şeffaflık Raporu" yayınlanması teşvik edilmelidir.

4.2. Orta Vadede Yapılması Gerekenler

Amaç: Sivil toplumu kalkınma ve toplumsal uyumun taşıyıcısı kılmak

4.2.1. Koordineli Kalkınma Programları

- STK'lar; eğitim, istihdam, psikososyal destek, spor ve kültürel faaliyetleri birlikte ele alan uyumlu ve koordineli programlar geliştirmelidir.
- Yardım bağımlılığını azaltan istihdam temelli modeller yaygınlaştırılmalıdır.
- STK'lar, başta Milli Mayın Faaliyet Merkezi (MAFAM) olmak üzere uluslararası mayın temizleme kuruluşlarıyla işbirliği yaparak yerleşim yerlerinde yeniden inşa projelerine katkı sağlamalıdır.
- Küresel fonlar, konut yapımı veya tadilatı, eğitim, sağlık, yol, su ve sanitasyon gibi altyapı ve üst yapı projelerine yönlendirilmelidir.

4.2.2. Milli Birlik ve Beraberlik İnşası ve Toplumsal Uyum

- Suriyeli STK'lar, yalnızca hizmet sağlayıcı olarak değil, aynı zamanda birlik ve beraberlik inşa eden bir aktör olarak yerel toplulukları müzakere, kapsayıcı karar alma ve katılımcı kalkınma sürçlerine dâhil ederek uzlaşma süreçlerinde arabulucu bir rol üstlenmelidir.
- Kadınlar, gençler, çocuklar ve engelliler için toplum temelli destek merkezleri yaygınlaştırılmalıdır.

4.2.3. Sınır Ötesi ve Diaspora İşbirliği

- Suriyeli STK'lar ile bölgesel aktörler, özellikle Türk sivil toplumu, arasında bilgi paylaşımı ve ortak planlama mekanizmaları geliştirilmelidir. Bu tür ağlar hem finansal sürdürülebilirliği hem de savunuculuk kapasitesini artırmalıdır.
- STK'lar arası koordinasyonun güçlendirilmesi için dijital veri tabanları, izleme ve değerlendirme sistemleri ve açık bilgi paylaşım platformları oluşturulmalıdır.

4.3. Uzun Vadede Yapılması Gerekenler

Amaç: Sivil toplumu kalıcı toplumsal düzenin parçası hâline getirmek

4.3.1. Hukuki Güvence ve Sivil Alanın Korunması

- Suriye geçiçi yönetimi ile Suriye'de faaliyet yürüten sivil toplum kuruluşlarının hukuken bağlı bulundukları ülkeler, STK'lara daha yeni operasyonel özerklik tanıyan; kayıt ve izin süreçlerini sadeleştiren ve bu kuruluşları siyasi müdahalelere karşı koruyan düzenlemeler hayata geçirmelidir.
- Kayıt ve izin süreçleri sadeleştirilmelidir.

4.3.2. Ahlaki Finansman ve Sürdürülebilirlik

- Kalkınma ve sivil toplum finansmanı, politik yönlendirme aracı hâline getirilmemelidir.
- Proje öncelikleri Suriyeliler tarafından belirlenmeli; finansman kaynakları çeşitlendirilmelidir.
- Kültürel uyum ve toplumsal hassasiyet kırmızı çizgi olarak kabul edilmelidir.

4.3.3. Toplum Temelli Yeniden İnşa ve Ortak Gelecek

- STK'lar, yalnızca hizmet sağlayıcı değil; ümmet ve millet bilinci ve ortak gelecek tasavvurunun toplumsal taşıyıcıları olarak konumlanmalıdır.
- Yeniden inşa süreçleri, kimlik, aidiyet ve kolektif hafıza boyutlarıyla birlikte ele alınmalıdır.

KATKI VERENLER

1. Prof. Dr. Abdulkadir MACİT, Kocaeli Üniversitesi
2. Prof. Dr. Abdullah İNCE, Sakarya Üniversitesi
3. Prof. Dr. Abdulvahab ÖZSOY, Atatürk Üniversitesi
4. Prof. Dr. Ahmet DAĞ, Uludağ Üniversitesi
5. Prof. Dr. Ahmet GÖKÇEN, Samsun Üniversitesi
6. Prof. Dr. Ali GÜNEŞ, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi
7. Prof. Dr. Ebubekir CEYLAN, İstanbul Ticaret Üniversitesi
8. Prof. Dr. Faruk KARAARSLAN, Necmettin Erbakan Üniversitesi
9. Prof. Dr. Feridun BİLGİN, Gaziantep İslam Bilim ve Teknoloji Üniversitesi (GİPTU)
10. Prof. Dr. Hamdullah ÇUVALCI, Karadeniz Teknik Üniversitesi
11. Prof. Dr. İsmail ŞAHİN, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi
12. Prof. Dr. Kudret BÜLBÜL, Ankara Medipol Üniversitesi
13. Prof. Dr. Mahmut KAYA, Harran Üniversitesi
14. Prof. Dr. Mehmet Ali Büyükkara, Marmara Üniversitesi
15. Prof. Dr. Metin GÜMÜŞ, Marmara Üniversitesi
16. Prof. Dr. Mustafa Kasım KARAHOCAGİL, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi
17. Prof. Dr. Nuri GÜÇTEKİN, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
18. Prof. Dr. Ömer KORKUT, Çukurova Üniversitesi
19. Prof. Dr. Özkan ÜNAL, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
20. Prof. Dr. Salih KESGİN, Samsun Üniversitesi
21. Prof. Dr. Sıtkı KARADENİZ, Mardin Artuklu Üniversitesi
22. Prof. Dr. Yusuf ŞAHİN, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
23. Prof. Dr. Vatan KARAKAYA, İstanbul Yıldız Teknik Üniversitesi
24. Prof. Dr. Abdullah Aydın, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi
25. Prof. Dr. Recep Orhan, Amasya Üniversitesi
26. Prof. Dr. Sabahattin Çevikbaş, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
27. Prof. Dr. Adnan Memduhoğlu, Siirt Üniversitesi
28. Prof. Dr. Mustafa Irmak, Samsun Üniversitesi
29. Prof. Dr. Sebahattin Çevikbaş, Muğla Sıtkı Kocaman Üniversitesi
30. Doç. Dr. Ahmet Aslan, Samsun Üniversitesi
31. Doç. Dr. Ahmet Gökçen, Samsun Üniversitesi
32. Doç. Dr. Ercan Şen, Afyon Kocatepe Üniversitesi
33. Doç. Dr. Habip Demir, Gümüşhane Üniversitesi
34. Doç. Dr. Mukadder Arif Yüksel, Ardahan Üniversitesi
35. Doç. Dr. Mustafa Günerigök, Sakarya Üniversitesi
36. Doç. Dr. Şuayip Seven, Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi
37. Doç. Dr. Ayhan IŞIK, Karabük Üniversitesi
38. Doç. Dr. Ayşe ŞALLI, Karabük Üniversitesi
39. Doç. Dr. Bekir GÜNDOĞMUŞ, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi

40. Doç. Dr. Davut SARITAŞ, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
41. Doç. Dr. Emrah ATAR, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi
42. Doç. Dr. Güngör KARAKAŞ, Yozgat Bozok Üniversitesi
43. Doç. Dr. Kamuran GÖKDAĞ, Mardin Artuklu Üniversitesi
44. Doç. Dr. Mervan SELÇUK, Sakarya Üniversitesi
45. Doç. Dr. Nurettin MENTEŞ, Dicle Üniversitesi
46. Doç. Dr. Ramazan AKKIR, Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi
47. Doç. Dr. Ramazan ÖNAL, Gümüşhane Üniversitesi
48. Doç. Dr. Serhan AFACAN, Marmara Üniversitesi
49. Doç. Dr. Turgut AKYÜZ, Gümüşhane Üniversitesi
50. Doç. Dr. Vural POLAT, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi
51. Doç. Dr. Yasin SÖĞÜT, Giresun Üniversitesi
52. Doç. Dr. Yaşar KAHRAMAN, Sakarya Üniversitesi
53. Doç. Dr. Yunus KAPLAN, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
54. Dr. Abdulhamid ADAM, African Academy of Advanced Studies (AAAS)
55. Dr. Abdullah ÖZÇELİK, Sakarya Üniversitesi
56. Dr. Abdülkadir ŞEN, Gazeteci
57. Dr. Batuhan USTABULUT, Yalova Üniversitesi
58. Dr. Cihat ÖZTÜRK, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi
59. Dr. Enes GÜL, İnönü Üniversitesi
60. Dr. Eyyüp HAZAR, Aile Hekimi
61. Dr. Halil İbrahim UZUN, Muş Alparslan Üniversitesi
62. Dr. İbrahim OLGUN, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi
63. Dr. İrfan SANCAK, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi
64. Dr. Lütfü ÇAKIR, İstanbul Ticaret Üniversitesi
65. Dr. Mehmet Ali BOLAT, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi
66. Dr. Mehmet Ali MERT, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi
67. Dr. Mehmet RAKİPOĞLU, Mardin Artuklu Üniversitesi
68. Dr. Muhammet ÖRNEK, Aile ve Sosyal hizmetler Bakanlığı
69. Dr. Mustafa ÖZTOP, TRT
70. Dr. Nazmi ÇİÇEK, Mardin Artuklu Üniversitesi
71. Dr. Ömer KILIÇ, Üsküdar Üniversitesi
72. Dr. Raşid ŞEKHO, Mardin Artuklu Üniversitesi
73. Dr. Riad DOMAZETİ, İNSAMER
74. Dr. Sadettin YAZI, Aile Hekimi
75. Dr. Şenel SARSIKOĞLU, Kastamonu Üniversitesi
76. Dr. Şuayip SEVEN, Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi
77. Dr. Tahsin HAZIRBULAN, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi
78. Dr. Uğur GÖZEL, Karabük Üniversitesi
79. Dr. Ümmet SOYDEMİR, Kahramanmaraş İstiklal Üniversitesi
80. Dr. Yunus ÇOLAK, Kırklareli Üniversitesi

81. Dr. Abdulkadir Şen, Muş Alparslan Üniversitesi
82. Dr. Abdulrahman Acer, Rize Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi
83. Dr. İbrahim Kuş, Isparta Süleyman Demirel Üniversitesi.
84. Dr. Kıyasettin Arslan, Antalya Akdeniz Üniversitesi
85. Dr. Nihat Fırat, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi
86. Dr. Yahya Aslan, Çankırı Karatekin Üniversitesi
87. Dr. Yusuf Ziya Kurtuluş, Sinop Üniversitesi
88. Arş. Gör. Sıbğatullah Baran, Batman Üniversitesi
89. Abdullah ALTAY, İHH İnsani Yardım Vakfı Yönetim Kurulu Üyesi
90. Ayşe Hümeyra KARAYEL, İHH İnsani Yardım Vakfı
91. Dilan VARGÜN, İHH İnsani Yardım Vakfı
92. Erol ERDOĞAN, MEB Bakan Danışmanı
93. Cihangir Şamil YILDIRIM, İHH İnsani Yardım Vakfı
94. Çetin ALDEMİR, İHH İnsani Yardım Vakfı
95. Halit BEKİROĞLU, ÖNDER Eski Başkanı
96. Hüda YILDIRIM, Muhasebeci
97. İrfan TATLI, İHH İnsani Yardım Vakfı
98. Mehmet ALTINTAŞ, İHH İnsani Yardım Vakfı
99. Muhammed Esat ÇETİN, Uzman Doktor
100. Muhammed Haj Muhammed GÜRSEL, Alzaytoonah İnternational Üniversitesi
101. Muhammed İHSAN, Avukat
102. Muhammed İkbal ÇOBAN, Marmara Üniversitesi
103. Mustafa ÇUHADAR, Cihannüma Dergi Yayın Kurulu Üyesi
104. Mustafa Haşim POLAT, TİKA
105. Mustafa KARAHANCI, Cihannüma Genel Sekreteri
106. Osman Atalay, İHH İnsani Yardım Vakfı Mütevelli Heyet Üyesi
107. Ömer Faruk YILDIZ, Dijital Hafıza Derneği Genel Sekreteri
108. Selim TOSUN, İHH İnsani Yardım Vakfı
109. Sümeyye Yıldız, Yetim Vakfı
110. Tahir Şahin, Samsun Milli Eğitim Müdürlüğü
111. Taha KILINÇ, Gazeteci
112. Taner ALTUN, İHH İnsani Yardım Vakfı
113. Zeki TAHİROĞLU, İHH İnsani Yardım Vakfı
114. Ziyad MONLAVELİ, Arapça Tercüman
115. Abdulkadir NİZA’
116. Abdullatif ALBASRİ
117. Halid DİAB
118. Mahir ALUŞ
119. Mohammed Kays Elhaj KANBAR
120. Muhammed REŞİD
121. Wael AHMAD

Syria report

FORECASTS, PROPOSALS AND SOLUTIONS

Prof. Dr. Ismail SAHIN

Assoc. Prof. Dr. Yaşar KAHRAMAN

Assoc. Prof. Dr. Bekir GÜNDOĞMUŞ

Mehmet ALTINTAŞ

CİHANNÜMA | İHH İNSANİ YARDIM VAKFI | DİJİTAL HAFIZA DERNEĞİ

CONTENTS

Introduction....98

Preface....100

Preface....102

Assessment/ExecutıveSummary....104

Proposals and Solutions....114

History File....114

Society File....118

Think Tank....124

Legal File....128

Politics and International Relations File....132

Education File....136

Higher Education File....140

Media and Communıcation File....146

Culture and Arts File....151

City and Architecture File....156

Health File....160

Economic File....166

Humanitarian and Economic Aid File....170

Science, Engineering, Industry, and Technology File....174

Ngo File....180

INTRODUCTION

Recent developments between Syria and Turkey have undoubtedly brought the two countries to the threshold of a new era. At this threshold, the revolutionary process undertaken together has further cemented the shared destiny of the two countries in terms of religion, politics, economics, geography, culture, society, military, and security within the regional and global structure, as it has been throughout history. In this context, strengthening the bonds of brotherhood between Syria and Turkey, removing borders both in hearts and in practice, and uniting the Islamic world around common values is a historical and moral obligation that rests on the shoulders of all Turkish Muslims, from politics to bureaucracy, academia to civil society. This is why, from Turkey's perspective, the Syrian issue is not merely a matter to be addressed in foreign policy; it is also a multidimensional, concrete reality that directly reflects the fragile balances of the Ummah of Muhammad and affects the daily life of society.

In accordance with this reality, we are aware that our country, our immediate region, and the Ummah of Muhammad are going through a critical process due to the revolution in Syria, the most obvious effects of which we see in our immediate region and in our daily lives. Undoubtedly, we know that this process will have consequences that will affect different areas of our lives in the short, medium, and long term. From this perspective,

we thought it necessary to analyze the process both in terms of the issues it confronts us with and in terms of the mindset and long-term practices that accompany them. Based on this, we planned to contribute to the evaluation of this process by our professors, who should play a pioneering role in building such an initiative in Turkey. Ultimately, taking into account the process Syria is going through, we prepared the *Syria Report: Forecasts, Proposals, and Solutions* that you now hold in your hands.

This report is based on a total of 75 texts in 15 disciplines, including history, society, thought, law, politics and international relations, education and higher education, media and communication, culture and art, urban planning and architecture, health, economics, humanitarian and economic aid, science, technology and engineering, and civil society organizations. It reiterates the need for concrete steps toward sustainable cooperation, articulates forecasts, and presents short-, medium-, and long-term solution proposals.

We hope that the report will trigger further negotiations on Syria's future and that a stage will be reached where solution proposals are implemented in the short, medium, and long term within a qualified and in-depth discussion environment.

PREFACE

Syria deserves to be examined and evaluated more closely, both because it is one of our closest neighbors and because of its influential, impactful, and decisive position in Islamic history and tradition in cultural and spiritual terms. In this regard, the Syrian issue should not be addressed solely within a security-centered or humanitarian aid-focused framework. Instead, it should be addressed within a mutually supportive framework that includes its social structure, state capacity, political representation, economic sustainability, and regional balance. Social demands should be addressed by adopting an approach that brings the ancient back to life, centered on the inclusive, encompassing, and horizon-expanding perspective of the Sunni tradition, and views consistent with this should be put forward.

This broad perspective and the fundamental approach of this report, which we prepared by visiting with two different teams in November-December 2025, is that solutions with little impact on the ground cannot produce lasting stability. Furthermore, it indicates that we must act with the understanding that steps taken in the areas of security, economy, and law cannot be sustainable unless they are supported by social legitimacy.

The tragedy of the Islamic world is not only the borders drawn by mountains, seas, and rivers or by imperialist powers. The real tragedy is that the elites, whose minds have been occupied by global thinking, keep the ummah away from the consciousness of unity because they have different expectations. Undoubtedly, no nation that colonizes itself intellectually and physically can survive. Of course, we will not give up by saying, "This is how it is." Physical borders can be overcome in some way, but it is very difficult to unite minds and hearts that are divided intellectually.

Turkey and the Islamic world should not view the Syrian issue merely as reviving and rebuilding a devastated country through aid campaigns. Actions must be taken while always bearing in mind the evils perpetrated by the West and certain Eastern states that have established mechanisms of oppression in a manner mentally integrated with the West.

Structures that threaten unity and integrity within Syria are on the brink of collapse. It is possible to foresee and prevent premeditated murders, but suicide is often impossible to prevent. Networks such as the SDG, YPG, ISIS, etc., which spew death and terror, must be effectively eliminated immediately. The Druze must be stripped of their role as agents of the Israeli network.

More humane living conditions must be established, respecting the fundamental rights of different faiths and ethnic groups within the country. For all these tasks to be effective and efficient, the partially established parliament must be completed as soon as possible, and legal regulations and subordinate legal texts must be created in an integrated manner with the constitution-making process.

The salvation of the Islamic nation lies in the consciousness of unity, which is the social reflection of the belief in tawhid. Education is the pillar of the country's development and unity around common ideals. It is necessary to start by establishing a proper education model and repairing the damage caused by flawed education. Accordingly, the educational infrastructure in Syria, which has been destroyed for various reasons, must be rehabilitated as soon as possible, and generations left out of education must be brought back into the system.

Syria's future should not be left to the mercy of Western states, which are aggressively pursuing their interests on the ground and have made considerable progress, and the multinational corporations that are their driving force. Turkey, Saudi Arabia, and Egypt, in particular, must work together to establish a secure and peaceful environment. The condition of Ottoman foundation properties must be assessed, and mutual cooperation efforts must be undertaken to carry out the necessary improvements and restoration.

As the Cihannüma Association, we are pleased to present to the public our *Syria Report: Forecasts, Solutions*, and Proposals, which emerged as a result of our efforts to determine a roadmap for the necessary revival, construction, and rehabilitation work, based on two trips we made in recent months with IHH to help Syria achieve a more peaceful structure. We are pleased to present the Syria Report: Forecasts, Solutions, and Proposals to the public.

We hope that the outcome will be beneficial. The effort is ours, the success is from Allah...

SELIM CERRAH
PRESIDENT OF CIHANNÜMA

PREFACE

Praise be to Allah, who informs us that oppression is not eternal, who makes patience the key to salvation, and who raises the prayers of the oppressed to the heavens. May peace and blessings be upon our Prophet Muhammad Mustafa, who taught us to be united and to shoulder the burden together, saying, “The believers are like one body.”

Syria is the wounded memory of the ummah, a testing ground where patience is tried, justice is delayed due to the Assad regime, but never forgotten. This great destruction, lasting over fourteen years, has turned cities into ruins and shattered hearts. Mothers have lost their sons, children have been orphaned, cities have fallen silent, prisons are full, and graves overflow. Yet Syrians have never given up fighting or hoping. The fortitude and patience shown by Syrians are a lesson for humanity. Despite all their suffering, Syrians have never given up on knowledge, dignity, honor, or perseverance in the face of a tyrannical ruler.

Fourteen years later, we are now at a moment when the pain has lessened but has not yet subsided, when the noise of oppression has quieted but the cries from under the rubble can still be heard. While the weapons of war have fallen silent across the country, poverty, injustice, uncertainty, and chaos continue to speak. Therefore, even if we feel a sense of relief that the oppressed will no longer suffer, we must feel the responsibility of a transition that requires a heavy sense of trust.

This work has been prepared with this awareness. It addresses the suffering experienced by Syria not only as a political, military conflict or a humanitarian disaster, but as a historical rupture that concerns the common destiny of the ummah. For the Syrian issue shows that the balance has shifted for Muslims who strive together for Allah.

In Syria, where the revolutionary process is slowly coming to an end, we are also witnessing the beginning of a new process. However, the country faces many political, geopolitical, humanitarian, and economic challenges. Syria is a neighbor of the Zionist occupier Israel, which has unfortunately been pursuing its expansionist policies in the region for a long time. After the revolution, the occupying Israeli forces are attempting to occupy some new areas, such as Quneitra. In this process, Syria must be supported to end the occupation.

On the other hand, the material and moral damage in Syria has reached serious proportions. Psychosocial and religious guidance support must be established urgently. Patience, wisdom, reason, and consultation must come to the fore in its social reconstruction. Indeed, today we see justice, mercy, and inclusiveness being established in Syria. The actions taken after the revolution to uphold justice and accountability increase our hopes for the future.

On the other hand, Syria is almost completely destroyed in material terms. We must roll up our sleeves for reconstruction and rebuilding, just as we have done over the past 15 years. Syria's wounds in terms of humanitarian and reconstruction issues are not just the concern of Syrians. These wounds are the shared responsibility of the ummah. The line of destiny stretching from Turkey to Damascus, from Gaza to Aleppo, and the suffering are shared. Therefore, the reconstruction process cannot and should not be limited to concrete, roads, and buildings. What really needs to be repaired is the sense of trust, the perception of justice, and the will to live together. Healing wounds takes time, rebuilding the state requires patience, and healing society requires morality and justice. Hasty solutions create new fractures, while neglected problems open the door to deeper crises. For Syria to get back on its feet, there is still a need for time, effort, prayer, and most importantly, collective action.

BÜLENT YILDIRIM
PRESIDENT OF IHH

ASSESSMENT / EXECUTIVE SUMMARY

1. PURPOSE AND APPROACH OF THE REPORT

This report aims to analyze the new power balances, social needs, and state-building process that emerged after the civil war that began in Syria in 2011 and the revolution at the end of 2024 from a holistic perspective. The study is based on the assumption that Syria is not only a crisis zone but also a multi-layered social, political, and economic structure that needs to be rebuilt.

The main objectives of the report are:

- To present Syria's current situation within the framework of field observations, institutional data, and historical continuity,
- To identify the fundamental risks and areas of vulnerability,
- To present policy sets that can generate stability, integrity, and legitimacy in the short, medium, and long term for decision-makers to evaluate.

In this context, the report does not address the Syrian issue within a narrow framework focused solely on security or humanitarian aid; it evaluates society, state capacity, political representation, economic sustainability, and regional balance not as separate areas, but

as areas that directly influence each other. The report's fundamental approach is based on the assumption that solutions without a counterpart on the ground will not produce lasting stability; steps taken in the areas of security, economy, and law cannot be sustainable unless they nurture a sense of justice and strengthen the perception of fairness.

The study views the reconstruction process in Syria not merely as the repair of physical infrastructure, but also as

- The restoration of social trust,
- The healing of trauma and collective memory,
- The construction of a just political order,
- Production-based and non-dependent economic development.

This report also adopts an approach that does not reduce Turkey's multidimensional relationship with Syria to security or migration issues alone, but takes into account its diplomatic, institutional, economic, and social capacities. One of the report's key reference points is the assessment that Turkey's experience in the field can play a facilitating, balancing, and multilateral role in strengthening cooperation in Syria's reconstruction process.

Finally, this report aims to contribute to the construction of a future perspective that goes beyond short-term tactical gains, preserves Syria's unitary structure, strengthens social unity and cohesion, and supports regional stability. The entire report has been prepared to develop realistic, feasible, and field-based policy recommendations in line with this strategic objective.

2. SITUATION ASSESSMENTS

2.1. Disseminating Information and Legitimacy of the Revolution

The Syrian Revolution emerged as a popular movement that took into account Islamic sensitivities and developed in opposition to the repressive, authoritarian, and anti-democratic structure of the Baath regime. The systematic violence perpetrated by the regime led the Syrian people to engage in armed struggle within the framework of legitimate self-defense.

The year 2015 marked a critical turning point in the course of the revolution; the conquest of Idlib was achieved with the unification of revolutionary groups under the banner of Jaysh al-Fateh. Subsequently, the Euphrates Shield (2016), Olive Branch (2018), and Peace Spring (2019) operations, carried out with Turkey's support, enabled the creation of a safe

zone of approximately 5,000 km^2 in northern Syria. local administrations, education, and health infrastructure were established, enabling the return of hundreds of thousands of civilians. This process strengthened the institutional capacity of the opposition and the social legitimacy of the revolution.

After 2019, the regime attempted to suppress the opposition with the support of Russia and Iran; however, Operation Spring Shield (2020) prevented the fall of Idlib, thus preventing the complete suppression of the revolution. This intervention constituted a strategic threshold in the preservation of the opposition's presence.

Between 2013 and 2020, the revolution evolved from a military struggle into an institutional and social structure; this period has been defined as a "process of education and maturation." As of 2020, with the establishment of the Idlib Salvation Government, political and administrative stability has been reestablished, and a common understanding of governance has been developed.

Changes in regional and global balances (the Russia–Ukraine war and the Israel–Hezbollah tension) have created a favorable ground for the revolution to succeed by 2025. In this context, 2025 is considered a historical threshold as the revolution enters the stage of "liberation and taking over the administration."

2.2. Social Structure

The civil war that began in 2011 has severely damaged Syria's social structure, resulting in the loss of approximately 1 million lives, the displacement of more than 7 million people within the country, and the emigration of 6.8 million Syrians abroad. Children constitute a significant proportion of those who lost their lives, and today 13 million people, including 7.5 million children, are in need of urgent humanitarian assistance. At least one-fifth of the country's health and education infrastructure and one-quarter of its housing stock have been completely destroyed. According to opposition sources, hundreds of thousands of people have been arrested or disappeared; it is estimated that at least 132,000 people have lost their lives in regime prisons. Turkey has been one of the closest and most direct witnesses to this humanitarian catastrophe.

The deep social fragmentation caused by the war has deepened the crisis of trust; ethnic, sectarian, and political differences have made reintegration at the local level difficult. Nevertheless, the new administration led by Ahmed Shara's transition from a military

identity to civilian governance and its presentation of a vision that inspires confidence in the international community has created an important opportunity for the process to be managed. Turkey's political support, experience, and institutional expertise play a decisive role in this process. However, efforts to establish new terrorist structures through camps controlled by the PYD indicate that persistent risks targeting social cohesion continue.

Approximately 85% of Syrian society adheres to the Ahl al-Sunnah wa'l-Jama'ah understanding, and the end of the long period of oppression with the revolution has led to a marked revival in Islamic activities and social solidarity. The inclusive attitude of this majority, which has paid the heaviest price, is a critical guarantee for national reconciliation and regional stability.

The main areas of ongoing social tension are the Druze and the Kurdish regions controlled by the PYD. Relations between the Druze and the new administration have entered a crisis of confidence, particularly due to external interventions and developments following Suwayda. The PYD/SDG, as a radical structure instrumentalizing Kurdish identity, lacks legitimacy among large segments of the region's population. In general, the use of minority groups in Syria as a strategic tool by external actors, as in the past, continues to be one of the most significant socio-political obstacles to the reconstruction process.

2.3. Political Stability, Security, Establishment of the Country's Unitary Structure, and Defense

Syria is going through a critical transition period as it attempts to rebuild its state capacity and political authority after a long civil war. The most fundamental issue in this process is reestablishing the country's territorial integrity and eliminating the political and administrative fragmentation that deepened during the civil war. If the Damascus administration fails to create a basis for political reconciliation that integrates local elements into the center and is free from external interference, the risk of permanent fragmentation and an externally dependent governance structure will increase.

The Syrian government aims to initiate political reforms after establishing full control and to pursue reconstruction and socio-economic stability following the lifting of sanctions. However, Israel's interventionist moves, along with the position of the Druze in the south and the PYD/PKK in the northeast, create serious uncertainties regarding the establishment of the country's unitary structure. The failure to fully secure the security environment stands out as the most significant obstacle to the reconstruction of cities and investment processes.

The Provisional Constitutional Declaration emphasizes the unitary structure of the state, its capital being Damascus, and the principles of the indivisible integrity of the country, providing an important legal framework, particularly in terms of rejecting the YPG/SDG structure. However, the institutional collapse left behind by the Assad regime presents the new administration with serious structural problems in the form of corruption, loss of records, erosion of institutional memory, and bureaucratic uncertainties.

The new administration's rapid transition from an authoritarian structure to a participatory government, coupled with the lack of a sufficiently qualified and experienced personnel infrastructure, has become one of the most fragile areas. Therefore, encouraging the return of Syrians abroad has emerged as a strategic necessity, both to fill the human resource gap and to reestablish demographic balance.

Despite all these challenges, the support that the administration of Ahmed Shara has received from broad segments of society and the productive social structure of the Syrian people are among the most important sources of legitimacy and resilience for the reconstruction and stabilization process.

2.4. Municipal Services

The conflicts that began in 2011 have largely destroyed Syria's infrastructure systems, causing serious and lasting disruptions to basic public services, particularly water, electricity, health, education, and transportation. Due to severe damage to the electricity generation and distribution infrastructure, the country has lost its energy supply continuity, with daily power outages exceeding 20 hours in many regions. The destruction of water and sewage systems has directly and negatively affected public health and living conditions. The destruction of transportation infrastructure has significantly limited humanitarian aid access and commercial activities.

Education and health systems have been among the areas most severely affected by the war; most schools have been destroyed or rendered inoperable, while health services have become unsustainable even at a basic level due to a lack of facilities, personnel, and supplies. In addition, property losses and the destruction of records during the war have made the identification and restitution of property rights a critical issue in the reconstruction process.

With the establishment of security in the border regions supported by Turkey, the pop-

ulation has grown rapidly; with the contributions of the Turkish state and civil society organizations, these areas have been transformed into livable and economically sustainable centers. This experience offers an applicable model for the reconstruction process of the new Syria. Furthermore, the investment and cooperation efforts of Saudi Arabia, Qatar, China, and European countries towards Syria's reconstruction indicate that the international dimension of the process is beginning to take shape.

2.5. Regional and Global Structure

The revolution and regime change in Syria must be evaluated not only in terms of the country's internal dynamics but also in terms of the regional and global power balances shaped by Israel, the US, Russia, and Iran. Among these actors, it is particularly appropriate to focus on Israel. Israel views Syria's prolonged instability as advantageous for its own security and strategic interests, preferring controlled chaos to full unity and cohesion. This situation enables the permanent occupation of the Golan Heights and the continuation of Syria's military and political weakness.

The collapse of the regime and the emergence of a new administration have significantly altered the regional balance. The new administration's tendency to align with Turkey is a serious source of concern for Israel. The normalization of Turkey-Syria relations could enable Turkey to play an active role in the reconstruction process and increase its regional influence. This situation will narrow Israel's military and intelligence scope of action in Syria, particularly limiting its air operations and anti-Iranian activities. At the same time, Turkey's growing diplomatic influence in the Arab world has the potential to deepen Israel's regional isolation.

Israel views the emergence of a stable Syria aligned with Turkey as contrary to its security interests and is keeping diplomatic and military options on the table to prevent this process. The Golan occupation, which has continued since 1967, and the hundreds of air strikes carried out after the revolution demonstrate why the Israeli factor occupies a central place in Syria's security perception. If the new Damascus administration wants to focus on the reconstruction process and ensure internal stability, it must first establish a security architecture that will neutralize threats from Israel. Whil , this does not mean direct preparations for war, it does mean reaching a level of deterrence that prevents Israel from interfering in Syria's internal balance. A Syria that cannot be sure of Israel cannot achieve lasting stability.

However, Israel also exploits ethnic and sectarian fault lines to prevent Syria from achieving stability. The fragmentation attempts carried out through the Druze and the PYD are aimed at dividing Syria and creating a geopolitical line called the "David Corridor." This scenario directly threatens both Syria's territorial integrity and Turkey's security. Furthermore, the strategy of keeping Syria constantly occupied by reactivating elements such as ISIS is also on the agenda.

Iran is also an important actor in the regional equation. Iran's expansion strategy, centered on the Shiite Crescent and Velayat-e Faqih, has been significantly weakened in Syria with the revolution. Observations on the ground show that the relationship between Iran and Israel is more of a covert competition than absolute hostility. Both actors use religious rhetoric to conceal their political and strategic objectives, while the US directs this rivalry in a way that weakens the Arab world.

2.6. Parliament and the New Constitutional Process

Following years of war and severe destruction, a transition period was envisaged in Syria; the fundamental principles of this process were determined at the National Dialogue Conference held on February 25, 2025. One of the most important outcomes of the conference was the commission formed to prepare a provisional constitutional declaration; the prepared "Constitutional Declaration of the Syrian Arab Republic" was signed by President Ahmed Shara on March 13, 2025, and entered into force. The main purpose of the declaration is the reconstruction of the state and the establishment of a permanent political order.

While accepting the principle of separation of powers, the Constitutional Declaration largely structured the system around the President. The President was granted decisive powers in the formation of the People's Assembly, which would exercise legislative authority; two-thirds of the members were appointed by committees formed by the President, and one-third were appointed directly by the President. The term of the People's Assembly is set at 30 months, and it is stipulated that this assembly will exercise legislative authority until a new constitution is adopted and elections are held. The President is also granted the authority to propose and veto laws.

Executive authority is vested in the President and ministers; there is no position of Prime Minister. The appointment and dismissal of ministers is the direct prerogative of the President. This structure envisages a single-headed and powerful executive model; it

places the President at the center of the system with powers such as issuing decrees and declaring a state of emergency.

In the judicial sphere, the principle of judicial independence has been accepted, and a new Constitutional Court has been envisaged with the High Council of Justice. However, no detailed regulations have been provided regarding the formation and powers of these institutions. The fact that all seven members of the newly established Constitutional Court are appointed by the President poses risks in the long term for judicial independence and the protection of fundamental rights.

The Constitutional Declaration limited the transition period to five years, stipulating that this period would end with the adoption of a new constitution and elections held under that constitution. The parliamentary elections held on October 5, which determined the new parliament, stand out as a critical stage in terms of Syria enacting its new constitution and laws; this process is considered the most urgent and priority agenda item for the new administration.

2.7. Educational Status

As was the case before the war, Syria still has a very high proportion of young people. The under-25 population accounts for approximately half of the total population; there are approximately 6 million people aged 0–14 and approximately 10 million people aged 1–24. However, the number of children and young people pushed out of the education system due to prolonged conflict has increased rapidly. The number of out-of-school children has exceeded 1.5 million; according to UNICEF data, this number has reached approximately 1.75 million. In addition, 1.35 million children are at risk of dropping out of school.

The educational infrastructure has been severely damaged by the war. According to World Bank data, 53% of schools have been partially damaged and 10% completely destroyed; only 57% of schools across the country are able to continue educational activities. The most severe destruction has occurred in densely populated cities such as Aleppo, Deraa, Idlib, Homs, Deir ez-Zor, and Raqqa. In areas with high migration, such as Idlib, schools are forced to educate far more students than their capacity allows, while in some areas, schools have become idle due to migration. This destruction in the field of education has also deeply affected other basic needs such as nutrition, health, clean water, and child protection.

There has also been a serious loss in terms of academic human resources. The number of teaching staff, which exceeded 8,000 before the war, has fallen to approximately 6,000. Since 2011, between 500 and 700 Syrian academics have come to Turkey, and 328 of them have been granted work permits. However, a significant proportion of academics who have left the country have headed to European countries. A total of 1,667 Syrian academics have applied to work in Turkey through the application system established by the Council of Higher Education (YÖK). This qualified human resource represents critical potential for Syria's reconstruction. Preserving and supporting this brainpower is of strategic importance for both Syria's future and the strengthening of regional intellectual capacity.

2.8. Structural Bottlenecks and Constraining Factors in Economic Terms

Following a long civil war, Syria faces not only a post-conflict recovery process but also the need for comprehensive structural transformation of an economy that has been isolated from the global system for over a decade. Prior to 2011, the economy had demonstrated stable growth based on real sectors such as agriculture, manufacturing, and tourism; however, during the war, it experienced a deep collapse due to the destruction of production infrastructure, capital and brain drain, and institutional disintegration.

The scale of the economic devastation is clearly evident in the decline of GDP from approximately $67 billion to below $20 billion as of 2024. The loss of production capacity, high inflation, and the isolation caused by international sanctions have pushed the country to a point where even basic human needs cannot be met.

With the restoration of political freedom at the end of 2024, the reconstruction of Syria has become an inevitable strategic necessity. However, this process should not be limited to the repair of physical infrastructure; it must include the rebuilding of human capital, technological modernization in agriculture and industry, and the establishment of a transparent, accountable, and digitized public administration structure to manage the process.

For Syria to transition from crisis management to sustainable development, structural problems must be addressed with a comprehensive and scientific approach. In this context, it is critical to direct international aid towards infrastructure investments with high multiplier effects rather than consumption, to modernize local production capacities, and to integrate the displaced population into the economic system in a manner commensurate with their skills. These steps will enable Syria not only to compensate for the destructive effects of the war, but also to reposition itself as a stable and reliable economic actor on a regional scale.

2.9. Syria's Current Economic Situation and Challenges

Syria is largely excluded from the international financial system. Its removal from the SWIFT system and heavy restrictions on the Central Bank have effectively halted foreign trade and international money transfers; financial transactions have shifted to unregistered, high-cost, and insecure informal channels. The inability to access the country's assets abroad has made the financing of public services and large-scale infrastructure investments nearly impossible.

The Syrian pound's entry into a high inflation spiral has completely destroyed investor confidence; even domestic capital has moved away from production and toward speculative areas. The 2019 Caesar Act has further deepened the country's international isolation by placing third-country actors wishing to do business with Syria under the threat of sanctions. Flight bans and port restrictions have limited commercial activity, increased import costs, and seriously hampered exports.

The energy crisis is one of the biggest obstacles to the economy reaching its potential production capacity. Severe damage to the electricity transmission and distribution networks directly restricts industrial and agricultural production. The production backbone, particularly the agricultural sector, has suffered major destruction both physically and in terms of human resources. The lack of modern equipment, restrictions on access to certified seeds, fertilizers, and pesticides, and insufficient technical knowledge have seriously reduced agricultural productivity. Fertile land lies idle due to the destruction of irrigation infrastructure and energy shortages.

In the livestock sector, rising feed costs and the collapse of veterinary services have led to a 50% decline in livestock numbers, threatening protein-based food security. The fact that a significant portion of strategic agricultural areas and underground resources are located in areas controlled by the SDG, outside the control of the central government, poses a structural risk to the country's energy and food security.

The large-scale migration of engineers, veterinarians, and administrative staff has weakened the management capacity and institutional memory of organizations. With more than half of economic activity occurring outside the formal economy and youth unemployment exceeding 50%, there is a serious risk of a "lost generation" that threatens long-term social stability.

PROPOSALS AND SOLUTIONS

HISTORY FILE

1. PURPOSE AND BASIC APPROACH OF THE FILE

This file examines Syria's historical experience from the French Mandate period to the present day, focusing on: It aims to analyze this experience within the framework of political power-army relations, the impact of sectarian and regional structures on state mechanisms, traditions of social resistance, collective memory and trauma, external interventions, and regional rivalries, and to propose solutions aimed at preventing the recurrence of historical mistakes in Syria's reconstruction process.

2. CURRENT SITUATION AND KEY RISKS

Syria's historical experience over the last century has been shaped by the unbalanced relationship between military power and political power, sectarian elitism and minority rule, regional fragmentation, and continuous external interventions. Since the French Mandate period, the military structure has remained inaccessible and unattractive to broad segments of society; this situation paved the way for certain minority groups to organize within the army and, over time, for military power to be converted into

political power. This historical trajectory, integrated with the Baath Party, led to an authoritarian regime that lasted until 2024.

Against this historical backdrop, Syria faces not only a current crisis but also deep, layered, and persistent structural risks. The main risks that stand out in this context are as follows:

- The institutionalization of the military's decisive influence over the political sphere and the continued weakness of the civilian political sphere.
- Sectarian and regional power struggles complicate the reconstruction of a shared national identity and a unitary state structure
- The emergence of conflicting and mutually exclusive political demands among different social groups as a legacy of divide-and-rule policies
- The collective memory of uprisings, massacres, and war experiences from 1925 to the present day has produced deep traumas, limiting the political and social participation of two generations in particular
- The transformation of Syria into a permanent arena of competition due to the historical and current interventions of external actors, primarily the UK, France, Russia, Iran, the US, and Israel, throughout the 20th century
- Due to this multi-layered external influence, it has become imperative to consider Syria's future not only in terms of national dynamics but also within the context of regional and global power balances

3. POLICY RECOMMENDATIONS

3.1. Short-Term Actions

Objective: To strengthen political legitimacy during the transition process and prevent the reproduction of historical fractures.

- Inclusive staffing policies based on sectarian and regional balance should be implemented in strategic state institutions such as security, intelligence, and the military.
- No important state structure should be left to a single minority.

- Steps should be taken to reassure society that the state has clearly distanced itself from symbols, rhetoric, and practices associated with state violence.
- To preserve collective memory, national digital memory programs should be launched that include testimonies, documents, and oral history studies.
- Online and face-to-face participation mechanisms should be created to enable young Syrians in the diaspora to participate in historical and political processes.

3.2 Medium-Term Actions

Objective: Institutionalization of state-society relations and breaking the cycle of recurring crises.

- After order is established, new constitutional reforms should be built on the principles of strengthened local governance, accountable executive, and separation of powers.
- The powers of the head of state should be removed from oversight.
- Merit-based, transparent promotion and appointment systems should be established in the military and civil bureaucracy.
- Educational curricula should be developed that include pluralistic and critical narratives of Syria's recent history.
- Independent history and memory institutes should be established to support national reconciliation and confrontation processes.

3.3. Long-Term Actions

Objective: To make social unity and cohesion permanent and to build an inclusive national identity

- Psychosocial and cultural programs aimed at reducing the intergenerational transmission of historical traumas should be made permanent.
- A multifaceted and balancing strategic approach should be adopted in Syria's foreign policy, taking into account regional and global power balances.
- Long-term strategic partnerships based on mutual solidarity should be developed

with regional countries, particularly Turkey.

THE 3I APPROACH IN THE POLITICAL TRANSITION PROCESS

(INSUFFICIENCY – INSUFFICIENCY – INSUFFICIENCY)

4.1. Persuasion

The priority during the transition period is to convince the weary hearts of the society and the segments that have been oppressed and severely devastated, from the Great Syrian Uprising of 1925 to the Hama Massacre of 1982 and the wars of today, to once again embrace the idea of a strong and great state. This process must be supported by political stability, the establishment of institutional capacity, a country protected from external intervention, accountability, a free media, and the building of institutional capacity. In this regard, efforts must be made to persuade Syria's influential figures, opinion leaders, and children of Syria to embrace a Happy New Syria.

4.2. Construction

Construction encompasses not only physical structures but also the establishment of trust, justice, and continuity. The revitalization of cities should be based on local traditions, demographic structure, and historical continuity.

4.3. Revival

The revival process aims at social, economic, and cultural integration. Vocational training programs and a policy of appeasement should prevent those with different views and lifestyles from leaving their homes. They should be integrated into the military and administrative systems through religious freedom, security of life and property, and tax exemptions. In this regard, foundations and cooperatives should aim to revive cities not only physically but also spiritually and socially.

SOCIETY FILE

1. PURPOSE AND BASIC APPROACH OF THE FILE

This document aims to halt social disintegration in Syria during the post-war period, rebuild the capacity for coexistence, and establish the social foundation for lasting unity and cohesion. The fundamental approach is based on the recognition that steps taken in the areas of security, economy, and law cannot be sustainable unless they generate social legitimacy.

The social cohesion file addresses reconstruction not merely as a matter of physical infrastructure, but also in terms of

but also addresses the dimensions of belonging, justice, dignity, trauma, and a shared future.

2. CURRENT SITUATION AND KEY RISKS

After years of war, Syrian society faces a deep crisis of trust, sectarian and ethnic fault lines, widespread trauma and fragility, forced displacement, and fragmented family structures. Against this backdrop, the greatest risks are:

- The normalization of practices of revenge and collective punishment

- Returns taking place in an unsafe and coercive manner
- The reproduction of divisive rhetoric in the media and digital spaces
- Economic recovery producing inequality
- Intergenerational transmission of trauma

3. STRATEGIC OBJECTIVES

The fundamental objectives of the community file are as follows:

- Ensuring minimum living conditions for a safe and dignified return
- Suppressing sectarian and social tensions at an early stage
- Linking economic recovery to local development and employment
- Strengthening education and human resources based on a culture of coexistence
- Healing trauma and social wounds through psychosocial repair mechanisms
- Strengthening the sense of a common homeland and nation/community in the long term

4. POLICY RECOMMENDATIONS

4.1. Short-Term Actions

Objective: To stop social disintegration and restore a sense of security

4.1.1 Ensuring Basic Living and Security Conditions

- In order for returns to be possible and sustainable, housing, water, electricity, health, and education services must be reestablished at minimum standards throughout the country.
- In areas experiencing high levels of return, infrastructure investments should be prioritized, and rapid housing repair and rehabilitation programs should be implemented.

- Clearing unexploded ordnance and mines should be addressed as a prerequisite for reconstruction and agricultural recovery.

4.1.2 Emergency Measures Against Sectarian and Social Tensions

- Effective monitoring and intervention mechanisms covering the media, digital platforms, and local actors should be established to combat sectarian hate speech, provocation, and disinformation.
- Special security and early warning systems should be established for sacred sites and sensitive areas.
- A zero-tolerance policy must be explicitly applied against extrajudicial killings, collective punishment, and acts of revenge.

4.1.3. Management of Humanitarian Return Based on Voluntary Principles

- Returns should not be coercive; they should be based on security, living conditions, and individual consent.
- Discourse that systematically portrays Syrians as a "burden," a "threat," or "perpetrators of the crisis" must be combated.
- Transparent, data-driven, and regular information policies should be implemented against misinformation and generalizations.
- Human dignity, justice, and coexistence should be at the center of public discourse.

4.2. Medium-Term Actions

Objective: To strengthen social solidarity and economic stability

4.2.1. Economic Recovery and Local Development

- A framework agreement on reconstruction and economic cooperation between Turkey and Syria should be implemented.

- Development models that do not create dependency and require partnerships with local Syrian entrepreneurs should be encouraged.
- Employment-focused incentive packages should be implemented for industrial zones, logistics centers, and small businesses.
- Employment-based programs that reduce aid dependency should be expanded.

4.2.2. Education, Employment, and Human Resource Development

- Education curricula should be reorganized based on social unity, solidarity, and coexistence, rather than ideology.
- Vocational training, skills development, and employment-linked programs for young people should be expanded.
- Teachers, engineers, health workers, and technical personnel should be re-empowered within the country.

4.2.3. Social Cohesion and Psychosocial Recovery

- Psychosocial support and community-based rehabilitation programs should be expanded to address the individual and social traumas of war.
- Special support centers should be established for women, children, persons with disabilities, and other vulnerable groups.

4.2.4. Institutional and Educational Steps in Combating Sectarianism

- Educational programs should be developed that treat sectarian differences not as a source of conflict but as a source of jurisprudential richness.
- Joint texts and guides should be prepared for the field regarding cooperation between the ulema and academia.
- A communication language based on justice and responsibility should be developed in the media and digital platforms to prevent discord and division.

4.3. Long-Term Actions

Objective: Shared identity, lasting unity and solidarity, and sustainable social order

4.3.1. Equal Citizenship and Legal Guarantees

- All religious and sectarian groups should be granted constitutional guarantees.
- Freedom of religion and belief, which constitutes the basis of Islam, must be protected in a clear and binding manner.
- Inequities stemming from property, endowments, and demographic engineering must be legally resolved.

4.3.2. Environmental Sustainability

- Reconstruction should be designed with a focus on the environment, climate resilience, and food security.
- Green products and recycling construction models should be evaluated as a source of debris.
- Agriculture 4.0 should prevent environmental risks from causing migration and conflict through water and energy diplomacy.

4.3.3. Community-Based Reconstruction: Umma Consciousness, Nation Consciousness, and a Shared Future

- The consciousness of the ummah, based on the principles of justice, brotherhood, and shared responsibility, should be strengthened.
- A shared sense of homeland should be permanently established.
- Confronting the past and establishing social unity and solidarity through truth and justice mechanisms should be institutionalized.
- Reconstruction should not only be physical; it should also address identity, belonging, and collective memory.

- The reconstruction of cultural heritage should be considered as part of social reconciliation.
- Low-cost, high-impact housing models based on local resources should be prioritized.

4.3.4. Regional and International Integration

- Turkey's role should be defined not as a single actor, but as a facilitator and within a framework that strengthens multilateral cooperation.
- Long-term financing and cooperation should be secured with Gulf countries, the EU, and regional countries.
- The assumption that all Syrians abroad will return should be abandoned, and the diaspora should be accepted as a permanent social reality. Institutional mechanisms should be established to encourage investment, knowledge, and skill transfer in a way that strengthens ties with the diaspora.

1. PURPOSE AND BASIC APPROACH OF THE PAPER

This paper is based on the assumption that lasting unity and political stability in Syria after the war can only be achieved through mental, intellectual, and conceptual reconstruction, not just institutional and military arrangements. The fundamental purpose of the paper is to reveal the effects of the colonial and neo-colonial legacy on Syria's intellectual world, identity perception, and knowledge production processes, and to offer a comprehensive framework for overcoming this legacy.

The thought dossier approaches reconstruction not merely as a technical and administrative process, but as a responsibility to confront the past and jointly build the common future of the ummah through a genuine consciousness in line with the preservation of Islamic identity, ancient values of faith, and historical heritage.

2. CURRENT SITUATION AND KEY RISKS

Syria has existed for over a century on fragile intellectual ground shaped by colonial and neo-colonial interventions. The divisive administrative approach institutionalized under the French Mandate continued in different forms after independence and has deepened again with multi-actor external interventions during the post-2011 civil war.

In this context, the key risks that stand out in terms of the current intellectual structure are as follows.

- The gradual spread of identity-based political thought,
- The acceptance of sectarian and ethnic divisions as “natural” and inevitable,

- The unquestioning internalization of concepts and narratives produced by external actors,
- The weakening of local thought production and intellectual dependency,
- The idea of national unity and solidarity becoming an abstract and gratuitous discourse.

3. STRATEGIC OBJECTIVES

The fundamental strategic objectives of the thought dossier are as follows:

- Ensuring that the colonial and neo-colonial legacy is diagnosed at the intellectual level and, above all, being aware of the history of this process in order to eliminate it
- To deconstruct and transform the mental codes that fuel identity-based conflicts
- To construct a Syrian-specific, inclusive intellectual framework that is consistent with local realities
- Strengthening intellectual independence in the fields of education, media, and academia
- Reducing intellectual and scientific vulnerabilities to external intervention
- Institutionalizing a shared homeland and post-colonial national narrative in the long term

4. POLICY RECOMMENDATIONS

4.1. Short-Term Actions

Objective: To expose the colonial past and build social awareness

4.1.1. Disclosure of the Colonial Past

- It should be clearly stated that sectarian, ethnic, and regional divisions are not “fate” but the result of colonial interventions and that they are the result of the colonial “divide and rule” strategy.
- It must be revealed that the fragmentation experienced in Syria is not natural but historically produced.
- Awareness of the post-colonial process must be built in education, media, and public discourse.

4.1.2. Urgent Struggle Against Identity-Based Discourse

- Systematic efforts must be made to combat sectarian and divisive language in the media and digital spheres.
- Ethical publishing and communication principles that limit the capacity of external actors to produce identity politics should be established.
- The emphasis on inclusive citizenship should be placed at the center of public discourse.

4.1.3. Clarifying the New Administration's Intellectual Framework

- The intellectual basis behind the governance structure reflecting ethnic and religious diversity must be explained to society in a clear and consistent manner.
- The idea of a "New Syria" should be transformed from a transitional discourse into a permanent social contract.

4.2. Medium-Term Actions

Objective: To consolidate intellectual independence in institutional structures

4.2.1. Intellectual Transformation in Education and Academia

- Curricula should be reorganized to include colonial history, divide-and-rule strategies, and neo-colonial interventions.
- Post-colonial studies and think tanks specific to Syria should be established at universities.
- The work of local academics and researchers should be encouraged.

4.2.2. Strengthening Local Thought Production

- Syria-centered knowledge production should be increased through publication, translation, and research support.
- Think tanks should be directed towards producing work that engages with the field and society.

- The critical examination of externally sourced concepts and models should be encouraged.

4.2.3. Restructuring the Media and Cultural Sphere

- The fields of culture, art, and media should be supported in a way that nurtures national memory, shared history, and the idea of coexistence.
- Popular culture elements that reproduce colonial narratives should be critically transformed.

4.3. Long-Term Actions

Objective: Permanent sovereignty and social cohesion based on intellectual independence

4.3.1. Establishment of National Intellectual Sovereignty

- A system of thought equipped with a sense of community should be established, in which Syria produces its own conceptual language in the political, cultural, and academic spheres.
- Intellectual independence must be pursued simultaneously with political and economic independence.
- Confronting the past, critiquing the colonial legacy, and envisioning a shared future must be addressed together.

4.3.3. Regional and Global Intellectual Positioning

- Syria should be transformed from a consumer of knowledge into an actor that produces knowledge and ideas on a regional scale.
- Relations with external actors should be conducted within the framework of balanced cooperation that does not produce intellectual dependency.

LEGAL FILE

1. PURPOSE AND BASIC APPROACH OF THE FILE

This file addresses the protection of human rights in Syria during the transition period after December 8, 2024, with a focus on the criminal justice system. The basic assumption is that the increased need for security during transition periods, if met with unregistered use of force and impunity, will permanently damage the relationship between the state and society.

Therefore, the priority area that will produce the fastest impact in terms of legal reform and the lowest political cost is the simultaneous establishment of the triad of accountability, judicial oversight, and torture prevention in processes of deprivation of liberty.

2. CURRENT SITUATION AND RISK ANALYSIS

The reports of the UN Commission of Inquiry on Syria reveal that arbitrary detention, systematic torture, and forced displacement were widespread during the previous period and, in some cases, amounted to crimes against humanity.

This makes the inheritance transition process fragile in two respects:

- The time required to restructure the security apparatus under a single command
- The investigation of serious violations inevitably carries the risk of resistance and sabotage

In the case of Syria, the Convention Against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CAT) and the International Covenant on Civil and Political Rights (ICCPR) already provide a strong minimum normative framework. However, the problem is not a lack of norms, but the absence of institutional mechanisms to ensure implementation. For this reason, independent monitoring similar to OPCAT and a regime for missing persons similar to CED are of critical importance.

3. STRATEGIC OBJECTIVES

The fundamental objectives of this legal reform are as follows:

- To carry out the new Constitution process
- To structurally prevent arbitrary restrictions on freedom
- To stop torture and ill-treatment through preventive mechanisms
- Establishing judicial independence and accountability together
- Strengthening the evidentiary, procedural, and legitimacy foundations of transitional justice
- Rebuilding public trust in the state

4. POLICY RECOMMENDATIONS

4.1 Short-Term Actions

Objective: To determine the new constitutional process, stop the arbitrary use of power, and establish legal security

4.1.1. Careful Execution of the Constitutional Process

- Uncertainties regarding the constitution-making process must be resolved.
- The Constitutional Commission's schedule of operations must be announced.
- The active participation of different segments of society, such as bar associations, trade unions, universities, and civil society organizations, in the constitution-making process must be ensured.
- In order to regulate the relationship between the government and the people in a healthy manner in the new constitution, the people must be actively involved in the decision-making process. In this context, the public's demands should be collected through letters, emails, and similar methods. In particular, the referendum system should be accepted for constitutional amendments, the President should be directly elected by the people, members of parliament should be directly elected by the people (unlike the method used to determine the People's Assembly), and political parties should be able to operate actively. In this way, a "state-nation unity" should be established.

4.1.2. Traceability in Deprivation of Liberty

- A single detention record system should be established nationwide.
- Off-the-record detention facilities should be strictly prohibited and defined as a separate crime.
- The rule should be notification to relatives, with judicial decision being the exception.

4.1.3. Early Access to Counsel

- Physical access to a lawyer must be provided from the moment of arrest.
- Statements without a lawyer should only be possible under exceptional and controllable conditions.
- Law enforcement interrogations should be audio-visual recorded whenever possible.

4.1.4. Independent Medical Examination

- An independent medical examination must be mandatory after arrest and after each transfer.
- Findings that raise suspicion of torture must be automatically reported to the prosecutor's office.

4.2. Medium-Term Actions

Objective: To institutionalize judicial independence and effective investigative capacity

4.2.1. Independence and Swift Judicial Review

- The arrested person must be brought before a judge within a short period of time.
- Arrest warrants must be based on concrete facts and proportionality.
- The institutional order must simultaneously guarantee independence.
- The judiciary should not take instructions from the executive branch.
- Discrimination based on identity, sect, region, or affiliation must be prevented.
- Accountability must be enforced.

- Allegations of corruption, torture, and favoritism must be effectively investigated, and disciplinary mechanisms must function.

4.2.2. Judicial Independence and the High Council of Justice

- The High Council of Justice should consist mainly of judges, and professional legitimacy should be preserved.
- The social trust dimension should be strengthened with a limited number of representatives from bar associations, academia, and human rights organizations.
- Appointment, promotion, and disciplinary processes should be documented, justified, and subject to oversight.

4.2.3. Prosecutor's Office Reform

- The fundamental duty of the prosecution should be defined as protecting the law, not the state.
- A specialized prosecution unit should be established for torture, enforced disappearances, and serious violations.
- The prosecutor's superior position in the investigative authority over law enforcement should be clearly defined.

4.3. Long-Term Actions

Objective: To make the rule of law sustainable

- Criminal definitions should be filtered through the lens of certainty and predictability.
- In cases of terrorism and security crimes, the threshold of violence, intent, and concrete contribution must be clearly defined.
- The threat of criminal penalties in the area of freedom of expression should be reduced; administrative and civil remedies should be prioritized.
- Human rights and legal reform should not be limited to declarations of intent to international actors. Instead, a verifiable set of indicators should be established.
- Criteria such as detention periods, access to lawyers, the time limit for initiating an investigation into allegations of torture, and the period for informing families in missing persons cases should be reported regularly.

POLITICS AND INTERNATIONAL RELATIONS FILE

1. PURPOSE AND BASIC APPROACH OF THE FILE

The purpose of this file is to address Syria's post-war political reconstruction process within the framework of a multi-layered, ummah-based, and sustainable state design based on rational-political, inclusive, justice, trust, and competence principles, free from approaches based on emotional affiliations and reactionary reflexes. The document presents a policy framework that aims to establish Syria's internal political stability while also seeking balanced harmony and cooperation with the regional and global systems.

In this context, the fundamental approach is to build a political architecture that preserves the unitary state structure, prioritizes human dignity and justice, and emphasizes pluralistic political participation and strong institutions. In terms of international relations, Syria should adopt a foreign policy that is not dependent on a single axis, but is multilateral, balancing, and sovereignty-centered.

2. CURRENT SITUATION AND KEY RISKS

Syria has entered the post-war period with a legacy of severe institutional destruction, social trauma, and international distrust. The weakness of state capacity, security gaps, and a fragmented social structure create a fragile environment vulnerable to external intervention.

The main risk areas are as follows:

- The reactivation of sectarian and ethnic fault lines if the political order cannot be inclusively rebuilt
- The inability to establish security and stability if legitimacy cannot be achieved during the transition process
- Excessive dependence on a single actor or axis in foreign policy creating a new relationship of tutelage
- The absence of a regular and centralized army, particularly increasing security threats originating from Israel
- If a relationship of trust cannot be established with the international community, sanctions and exclusion will effectively continue

3. STRATEGIC OBJECTIVES

- The restructuring of Syria as a fully sovereign, unitary, and stable state
- The establishment of an inclusive political system that transforms social differences into a basis for coexistence
- Strengthening internal legitimacy and reestablishing international trust during the transition period
- Reintegrating Syria into the international system and establishing cooperation through a multilateral, balanced, and predictable foreign policy approach
- Institutionalization of a comprehensive state approach that addresses security, diplomacy, and development together

4. POLICY RECOMMENDATIONS

4.1. Short-Term Actions

- The primary objective during the transition period should be to strengthen the internal legitimacy of the transitional government through compromise, ensure security, and secure the full support of the United Nations for the implementation of UN Security Council Resolution 2254.

- Given the interdependence of Syria and Lebanon's security, Syria should strengthen border security through joint mechanisms by increasing security coordination with Lebanon and accelerate the establishment of a regular national army that will establish state authority.
- Diplomatic channels with regional and international actors should be actively utilized to prevent Israel from exploiting security gaps, and a political-legal deterrent framework should be established.
- Turkey should complement its military presence in northern Syria through diplomatic channels within the framework of a security approach based on territorial integrity and support the strengthening of Damascus' institutional and security capacities.
- While the US's "conditional normalization" strategy towards the Sharar administration offers a functional relationship model aimed at distancing Syria from Iranian influence and controlling security risks, the Sharar administration should support this process with multilateral diplomatic initiatives, reduce unilateral dependency, and expand its maneuvering space in foreign policy.

4.2. What Needs To Be Done In The Medium Term

- Syria should shape its post-war political structure based on rational-political designs rather than emotional affiliations and build an inclusive system that encompasses different social segments.
- An inclusive, multi-layered political model that empowers local governments and encourages political pluralism should be adopted.
- Institutional structuring should be made a prerequisite for sustainability; organizations should focus on medium-term strategic planning, invest in mid-level management capacity, and diversify funding sources to reduce dependence on a single actor.
- Strong, clearly structured, accountable institutions capable of long-term planning should be established to ensure impact and continuity in humanitarian aid and development activities.
- The Gulf countries' pragmatic, stability- and economic influence-focused approaches to Syria, as well as their "Arab solidarity" and "preserving stability" approaches, should

be institutionalized through balanced and inclusive diplomacy. Furthermore, the rebuilding process should be based on transparent and multilateral cooperation by institutionalizing the developing relations with Gulf countries through balanced and inclusive diplomacy, while also avoiding excessive dependence on a single country or axis by balancing the priorities of different actors.

- Qatar's developmental approach based on energy diplomacy, conducted in coordination with Turkey, should be sustained, deepened, and expanded to Syria.
- A multi-layered security model that incorporates local elements into the system should be established and strengthened, and empowered local councils should be created to ensure the integration of all minorities, particularly the Druze and Kurds, into the national unity. In addition, special development and agricultural support packages for the southern provinces should be put in place, a southern economic corridor that will revitalize the Damascus-Amman trade route should be implemented, and special economic zones targeting youth employment should be established in Deraa and Quneitra.

4.3. Long-Term Actions

- A constitution should be established that preserves the unitary structure; is built on the principles of justice and competence; respects social values; and is based on fairness in representation and stability in governance.
- The relationship between the concepts of ummah and nation should be interpreted in a balanced manner to ensure lasting social unity and cohesion.
- A multilateral "Friends of Syria Platform" should be established to contribute to Syria's development, and coordination of the reconstruction process should be ensured within this framework.
- In the face of the US's conditional normalization strategy, Syria should expand its maneuvering space in foreign policy through multilateral diplomatic initiatives and avoid unilateral dependence.
- In line with the vision of full sovereignty and integration into the international system, de facto state structures must be dismantled and trust between the state and the international community must be reestablished.

EDUCATION FILE

1. PURPOSE AND BASIC APPROACH OF THE FILE

This file addresses the physical, institutional, and mental damage inflicted on the education system by the long-standing colonial legacy, authoritarian governance practices, and the destructive war process that followed 2011 in Syria. It positions education not merely as a means of knowledge transfer but as a fundamental tool for social repair and national reconstruction.

The education system;

- identity building
- thought production
- social unity and cohesion
- economic development

are all directly related. Therefore, steps taken in education will be decisive for Syria's future political stability and sovereignty.

2. CURRENT SITUATION AND KEY RISKS

Syria's education system has suffered severe destruction at both the physical and institutional levels as a result of the long-lasting effects of the war. The interruption of education has led not only to academic losses but also to the weakening of social memory, a disconnect between generations, and the erosion of the possibility of coexistence. Against this backdrop, the main risks in the field of education are as follows:

- Serious restrictions on access to education due to the destruction or inoperability of most schools
- Long-term interruptions in education leading to permanent learning losses and school dropouts among children and young people
- The deepening of the human resource gap in education due to the migration, death, and departure of teachers from the profession
- The weakening of critical thinking and scientific studies as a result of the curriculum being shaped within an ideological, centralized, and authoritarian framework for many years
- The failure to develop a comprehensive and healthy narrative regarding the colonial legacy, identity conflicts, and modern Syrian history
- The education system moving away from a human-centered structure and transforming into a model that prioritizes obedience to the regime and rote learning
- The severing of ties between educated Syrians living abroad and educational institutions within the country, and the failure to transfer knowledge and experience

3. STRATEGIC OBJECTIVES

The fundamental objectives of education policies should be defined as follows:

- Developing an educational approach based on intellectual independence
- Strengthening social solidarity and the culture of coexistence
- Making education the vehicle for economic and institutional reconstruction
- To reintegrate Syria into regional and global knowledge production networks

4. POLICY RECOMMENDATIONS

4.1 Short-Term Actions

Objective: To restore access to education and compensate for urgent learning losses

- Damaged schools must be repaired quickly; access to education must be urgently expanded through temporary and prefabricated educational structures.
- Accelerated Remediation Education Programs should be launched for children who have been out of school for a long time.
- Emergency in-service training should be organized for teachers; pedagogical, psychosocial support, and trauma-sensitive teaching methods should be widely adopted.
- Public employees working in the field of education should be provided with salaries and social incentives to support their return to the profession.
- Textbooks and basic educational materials should be provided free of charge.
- Turkey, thanks to its institutional capacity and historical-cultural ties, should contribute to Syrian education in a multidimensional way through soft power actors capable of exerting influence through non-military means. In this regard, TIKA, the Turkish Maarif Foundation, the Ministry of National Education, and the Yunus Emre Institute should take on complementary roles and develop education policies.
- TİKA should repair damaged schools, establish prefabricated schools, provide educational materials, libraries, and digital learning infrastructure, and create safe and sustainable learning environments in schools.
- The Ministry of National Education (MEB) should prepare transition curricula based on minimum learning outcomes, implement in-service and distance education programs for Syrian teachers, open and operate pilot public schools in Syria, and provide advisory services in scholarship programs similar to YLSY.
- The Turkish Maarif Foundation should strengthen existing schools in Northern Syria, open new schools in Damascus and Aleppo, and implement high-quality and sustainable education models in secondary education.
- The Yunus Emre Institute should expand Turkish language and academic Turkish programs, carry out cultural-artistic and educational diplomacy activities, and implement programs that strengthen mutual cultural interaction.

4.2. Medium-Term Actions

Objective: Curriculum reform and strengthening human resource capacity

- Curricula from primary education to university should be comprehensively reviewed.
- Topics such as colonial history, modern Syrian history, and existing differences in society should be comprehensively included in the curriculum.
- Teaching should be made an institutionalized and reputable profession.
- Syrian teachers abroad should be encouraged to return.
- Teacher and student exchange programs should be developed with neighboring countries, particularly Turkey.

4.3. Long-Term Actions

Objective: To establish a knowledge-producing, free, and sustainable education system

- Vocational and technical education should be strengthened to increase the employability of the young population.
- Structural linkages should be established between the education system and economic, health, cultural, and media policies.
- A national education quality assurance system should be established; educational institutions should be regularly monitored and evaluated.

HIGHER EDUCATION FILE

1. PURPOSE AND BASIC APPROACH OF THE FILE

This file addresses the reconstruction of the higher education system in Syria in the post-war period, not only as an area of academic and technical reform, but also as one of the founding elements of social recovery, development, and a shared sense of the future.

The fundamental approach is to strengthen social cohesion among Sunni majority, Alawite and Shia communities, Christian populations, Druze, Kurds, Turkmen, and other ethnic groups; one that views sectarian and ethnic differences as a source of richness; and one that cultivates qualified individuals and guides development and reconstruction processes.

The higher education dossier positions the university not merely as an institution that imparts knowledge, but as a strategic institution that improves, unites, and builds the future of society. In this context, Unity and Solidarity Studies, Transitional Justice, Migration and Refugee Studies, Social Trauma Studies, and Interfaith and Interdenominational Liaison Programs are seen as strategic academic areas in the restructuring process.

2. CURRENT SITUATION AND KEY RISKS

Following the civil war that began in 2011 and the political breakdown at the end of 2024, the Syrian higher education system faces not only physical and administrative problems but also a structural disintegration that directly threatens the intellectual

future of the country. Universities have largely become unable to fulfill their duties of producing knowledge and training qualified individuals. Against this backdrop, the main risks in the field of higher education are as follows:

- The inability to ensure the continuity of education due to the significant destruction of university buildings and research infrastructure
- Institutional fragmentation, administrative disconnect, and uncertainty over authority paralyzing academic activities
- A serious shortage of human resources as a result of the exodus of academics, their removal from their posts, or their exclusion from the system
- Curricula becoming outdated, deepening academic quality disparities, and widespread diploma/equivalency issues
- Weakening of knowledge production due to inadequate digital infrastructure, laboratories, libraries, and research facilities
- The emergence of fragmented university systems in areas under the old regime, areas under the Liberation Government, and areas under the Syrian National Army, resulting in structural fragmentation in higher education
- This fragmented structure hinders student mobility, academic cooperation, and the formation of a common national higher education vision

3. STRATEGIC OBJECTIVES

The fundamental objectives of the higher education agenda are as follows:

- Transforming the fragmented university structure into a collaborative and coherent system
- Making universities active actors in ensuring social belonging and solidarity
- Strengthening academic and professional fields that serve the reconstruction process
- To rebuild the academic human resources within the country
- To increase digitalization and scientific innovation capacity

- Ensuring regional and international academic harmony and cooperation
- Bringing traditional sciences together with modern methodology
- Avoiding sectarian divisions
- Supporting critical thinking
- Being conscious in the fight against radicalization and adopting an academic approach

4. POLICY RECOMMENDATIONS

4.1 Short-Term Actions

Objective: To make the system functional and stop academic disintegration

4.1.1. Institutional Integration and Urgent Structural Reforms

- A temporary national solidarity mechanism covering the fragmented higher education structure should be established.
- Centralized transition arrangements should be made for curriculum incompatibilities and equivalence issues.
- The repair of university buildings, the improvement of dormitories, and basic infrastructure needs should be prioritized.
- Diplomas obtained in Turkey and other countries in the region should be recognized, taking into account the transition process.
- Turkey's contributions to Syrian higher education should be carried out through institutions such as the Higher Education Council (YÖK), the Presidency for Turks Abroad and Related Communities (YTB), and the Student Selection and Placement Center (ÖSYM).
- YÖK should establish a Turkey-Syria Joint University and monitor the processes, implement joint diploma and mutual recognition systems, and encourage academic staff and student mobility.

- “Sister university protocols” and dual campus models should be established by pairing institutions in Turkey, particularly in border regions such as Gaziantep, Kilis, Mardin Artuklu, or Health Sciences Universities, with universities in Syria to create faculty exchanges, joint summer schools, online course pools, and thesis advisory systems.
- YTB should increase undergraduate and graduate scholarships for Syrian students, develop return and employment-linked scholarship models, and support the next generation of academics and public administrators.
- In terms of standardizing measurement and evaluation processes, ÖSYM’s technical capabilities should be offered to reform the Baccalaureate system used for transition to higher education in Syria.

4.1.2. Preservation of Academic Human Resources

- Reverse brain drain programs should be initiated for Syrian academics abroad.
- Consultancy and visiting faculty models should be implemented in the short term.
- Safe working conditions should be provided for academic staff.
- Psychosocial support centers should be established at universities.
- Career offices and guidance services should be expanded for war-weary Syrian youth.

4.2 Medium-Term Actions

Objective: To institutionalize academic quality, social contribution, and development capacity

4.2.1. Strengthening Strategic Academic Areas

The following areas should be prioritized during the restructuring process:

- Medicine, psychology, and public health
- Trauma studies and rehabilitation

- Construction, infrastructure, and urban planning engineering
- Agriculture, water, and food security
- Renewable energy and industrial technologies
- Faculties of education and teacher training programs

4.2.2. International and Regional Academic Cooperation

- Sister university protocols should be established with countries in the region, particularly Turkey.
- Faculty exchanges, joint course pools, and online education platforms should be developed.
- Mevlana and similar exchange programs should be restructured specifically for Syria.
- Curricula should be updated for international accreditation and scientific adequacy. Current curricula and educational content should be prepared with this motto in mind. To this end, a cooperation protocol should be agreed upon with the Council of Higher Education (YÖK) to accelerate the process.

4.2.3. Language, Cultural Diplomacy, and Shared Memory

- Language and cultural diplomacy should play a role in achieving social harmony and mutual intellectual interaction beyond technical cooperation. YTB and the Turkey Maarif Foundation should take an active role in these centers and establish a systematic language teaching infrastructure.
- Arabic-Turkish Language Learning Centers should be established.
- Turkology departments should be reopened, and joint history and culture studies should be supported.
- Ottoman Studies and shared heritage centers should be established in Aleppo and Damascus.

4.3. Long-Term Actions

Objective: A sustainable, inclusive, and internationally visionary university system

4.3.1. Legal and Institutional Guarantees in Higher Education

- Equivalence and accreditation systems should be brought into line with international standards.
- The capacity of universities to establish faculties and institutes should be strengthened.
- Academic freedom and institutional autonomy must be guaranteed.

4.3.2. Digital Transformation and Scientific Innovation

- Digital libraries, open university, and virtual campus models should be promoted.
- New academic centers should be established in the fields of artificial intelligence, software, data science, and cybersecurity.
- Access should be increased through distance and hybrid education models.

4.3.3. Development-Oriented Higher Education

- University-industry and university-public sector collaborations should be developed.
- Vocational colleges focused on development and employment should be expanded for the reconstruction of Syria.
- The link between certification and applied education and employment should be strengthened.
- Vocational high schools affiliated with universities should be established and should play a leading role in the country's development through this certification and public-private sector cooperation.

MEDIA AND COMMUNICATION FILE

1. PURPOSE AND BASIC APPROACH OF THE FILE

This file addresses the media and communication sector in post-war Syria not merely as a technical sector that conveys news, but as a fundamental state responsibility that supports social recovery, contributes to the visibility of truth, and plays a role in the construction of a legitimate public order. Within this framework, media is evaluated as an opportunity that strengthens the sense of unity rather than dividing society, and that regenerates public trust rather than deepening insecurity.

The fundamental goal of this approach is to restructure the communication environment, which has been fragmented and lost trust due to years of conflict, with a media order based on ethical principles, truthfulness, and a sense of responsibility; to create a communication ground that nurtures social peace and a shared future.

2. CURRENT SITUATION AND KEY RISKS

For many years, the media landscape in Syria was shaped as a one-sided, propaganda-oriented structure, serving as the center of the old regime's single-voiced and closed-circuit propaganda system. With the onset of the war, this structure largely collapsed. The resulting vacuum has produced a fragmented, unregulated, uncontrolled, fragile, and externally vulnerable media environment.

In this context, the main risks are as follows:

- Weak trust in state institutions and communication channels that do not produce legitimacy

- The effective use of the digital sphere by external actors
- The fragmentation of the national narrative and the loss of a common language
- The media feeding polarization rather than social belonging and solidarity

3. STRATEGIC OBJECTIVES

The main objectives of the media and communication file are as follows:

- To establish a communication language that generates social trust, is transparent, inclusive, provides regular information, and ensures coordination in crisis management
- Transforming the media sphere from a propaganda tool into a public service sphere
- To establish the state's institutional and reliable presence in digital and traditional media
- Effectively combating disinformation and information pollution
- Strengthening the narrative and perception focused on stability and reconstruction in Syria in the international public sphere
- Institutionalizing an independent and sustainable media system based on ethics and spirituality in the long term

4. POLICY RECOMMENDATIONS

4.1. Short-Term Actions

Objective: To eliminate fragmentation in the field of communication and restore public trust

4.1.1. Ensuring Centralized Communication and Coordination

- New media channels should be created on both traditional and digital platforms.
- Media agencies should be established through public-private partnerships.
- A central superstructure should be established to establish a common communication language and information flow mechanisms among state institutions, coordinate

the media and communication field, and ensure rapid inter-institutional coordination. In this regard, a National Communication Desk should be established as an institutional structure similar to the Communication Presidency in Turkey.

- Local media and community representatives should be actively involved in the process of creating a new national narrative.
- A Rapid Information Unit should be established that makes announcements from a single center during crises but operates in multiple languages.
- The reforms and services offered by the state should be communicated to the public in concrete, results-oriented language, avoiding technical jargon. In this context, clear job descriptions should be established to distinguish crisis communication from communication during normal times.
- The procurement of previous-generation equipment stored in the warehouses of public and private broadcasters in Turkey, primarily TRT, should be proposed as a low-cost, fast, and effective short-term solution.
- In addition to technical equipment, institutional expertise, broadcasting experience, and human resources support for training should be provided.
- Support should be provided to Syrian universities in the form of faculty members from Turkey, curriculum updates, and institutional cooperation with the Council of Higher Education (YÖK). In this regard, the way should be paved for Communication Faculties to be opened only at state universities.

4.1.2. Combating Disinformation and Manipulation

- Monitoring and early warning systems should be established for social media and digital platforms.
- Rapid and transparent information should be provided against false news, provocation, and external manipulation.
- A calming, inclusive, and tension-reducing language should be at the center of public communication.

4.1.3. Strengthening the Official Digital Presence

- The state's official and verified digital accounts should be activated.
- Multilingual digital communication teams that produce regular content should be established.
- Continuity and predictability should be ensured in public information processes.

4.2. Mid-Term Actions

Objective: To institutionalize media capacity and strengthen qualified human resources in digital diplomacy and the fight against disinformation

4.2.1. Rebuilding Infrastructure and Technical Capacity

- A multilingual digital diplomacy platform producing content in Arabic, Turkish, and English should be established.
- Verification mechanisms against disinformation should be developed, and cooperation channels with regional media should be strengthened.
- Media literacy and government communication-focused training programs should be launched for young content creators.
- A Strategic Digital Monitoring Center capable of responding within 24 hours to digital crises should be established.
- The national broadcasting infrastructure should be rebuilt with a phased and realistic plan.
- Low-cost and flexible models prioritizing digital broadcasting should be adopted.
- Archive, documentation, and digital memory systems should be established.
- Artificial intelligence-supported verification networks should be established.

4.2.2. Human Resources and Education Reform

- Communication and media programs at universities should be reorganized according to current media practices.
- Training in applied journalism, digital media, data journalism, and verification should be expanded.
- "Digital sensory-emotional and critical literacy workshops" should be launched for the younger generation.
- Educational and expert support should be provided through regional and international collaborations.

4.2.3. Strengthening the Media-Society Relationship

- Media content that reinforces moral and spiritual maturity should be encouraged in a way that nurtures social belonging and solidarity, shared memory, and the idea of living together.
- Local media and human- and society-based publishing should be supported.

4.3. Long-Term Actions

Objective: To establish an ethical, independent, and sustainable media system that will build the perception of a "Reformist Syria" in the international public sphere.

- Public interest, accuracy, and accountability should be established as fundamental principles.
- The media should be strengthened as one of the tools for confronting the past and building a shared future.
- A Global Communication Network should be established to ensure regular contact with international media and think tanks.
- Media diplomacy should be conducted in coordination with foreign policy and reconstruction processes.
- Joint public diplomacy projects should be developed with actors directly influencing Syria's recovery to produce a common narrative in the areas of security, economy, and humanitarian aid.
- Annual "New Syria Reports" should be published to present reform steps, economic projects, and diplomatic developments to the international public within an institutional framework.
- Briefings, working visits, and reporting at the expert level should be made permanent to address the lack of information among external actors regarding the situation on the ground.
- Digital archiving and documentation systems should be made compatible with justice and social reconciliation processes.
- Platforms should be established to strengthen communication with media and content producers operating in Islamic countries and within Muslim communities.

CULTURE AND ARTS FILE

1. PURPOSE AND BASIC APPROACH OF THE FILE

This file focuses on the central role that culture, art, and cultural heritage play in post-war Syria in terms of social solidarity and sharing, building a common identity, and establishing lasting unity and cohesion. The fundamental approach is based on the acceptance that culture and art are not merely aesthetic or symbolic domains, but strategic tools for rebuilding social belonging and solidarity, restoring memory, and reestablishing the capacity for coexistence. The Culture and Arts File addresses the reconstruction process not only as physical restoration, but also in terms of language, memory, narrative, aesthetics, shared values, and cultural continuity.

2. CURRENT SITUATION AND KEY RISKS

Nearly fourteen years of war in Syria have severely damaged cultural production spaces, art institutions, and tangible and intangible cultural heritage. The cultural sphere faces forced migration, fragmentation of identity, loss of memory, looting of cultural assets, and ideological instrumentalization. Against this backdrop, the main risks are as follows:

- The replacement of a shared Syrian identity with exclusionary and fragmented identity narratives
- The irreversible destruction of cultural heritage or its smuggling out of the country
- Culture and art becoming tools of propaganda and revanchist discourse
- The replacement of local cultural production with imported and context-disconnected models
- The suppression or distortion of shared memory due to an inability to confront the traumatic past

3. STRATEGIC OBJECTIVES

The main objectives of the Culture and Arts File are as follows:

- To make culture and art one of the main pillars of social solidarity and sharing, belonging and solidarity
- To protect tangible and intangible cultural heritage and pass it on to future generations
- To produce narratives of shared memory and inclusive self-awareness through language, art, and literature
- Ensuring cultural continuity by supporting local cultural production and artists
- Strengthening regional and international integration through cultural diplomacy in the long term

4. POLICY RECOMMENDATIONS

4.1. Short-Term Actions

Objective: To halt cultural destruction and prevent irreversible losses

4.1.1. Placing Cultural Heritage under Emergency Protection

- Cultural heritage sites should be placed under emergency protection to prevent looting, illegal excavations, and destruction.

- A comprehensive city-based cultural heritage inventory should be created; the destruction should be mapped individually using artificial intelligence and all kinds of materials such as city plans, satellite photos, videos, documents, etc. An inventory should be created for each individual damage, such as the depth of cracks in the structure, thermal changes in the stones (effect of fire), and bullet holes.
- The damage rates in the structures should be determined and static calculations should be made. Structural elements such as walls, vaults, and arches that are at risk of collapse or destruction should be supported with scaffolding using various scaffolding systems.
- "Construction prohibition" sites should be established around historical areas. New living areas should not be opened, thus preventing modern construction (reinforced concrete buildings) from damaging the ancient fabric.
- Mosaics, frescoes, and similar works in open areas should be covered with geotextile covers and sandbags and preserved in situ using temporary protection methods.
- Cultural centers, libraries, museums, and art venues should be reopened at a minimum level of security and functionality.
- As an inseparable part of Turkey's cultural identity and historical depth beyond its borders, Turkey should actively engage in the restoration of Seljuk and Ottoman heritage works in Syrian territory through its deep-rooted restoration experience and institutions such as the General Directorate of Foundations and TIKA.

4.1.3. Regulation of Language, Narrative, and Public Memory

- Systematic efforts should be made to combat exclusionary and hostile discourse in public language.
- Narratives promoting unity, coexistence, and a shared future should be encouraged through culture, art, and literature.
- Language diversity should be officially recognized and protected, as in the multilingual constitution implemented in Bosnia and Herzegovina, with the aim of recognizing the identities of different ethnic groups, building an inclusive national identity, and reducing ethnic tensions.

4.2. Medium-Term Actions

Objective: To rebuild cultural production and institutional capacity

4.2.1. Institutionalization of Restoration and Reconstruction Processes

- Restoration work should be carried out in accordance with UNESCO, ICOMOS, and international ethical standards.
- The restoration of destroyed structures should be based on the use of original materials and techniques as much as possible.
- "Traditional Arts and Restoration Schools" should be established to transfer traditional building techniques.

4.2.2. Supporting Cultural Production and Artists

- Grant, scholarship, and production support programs should be created for local artists, writers, and cultural producers.
- Community-based projects in the fields of theater, cinema, literature, music, and visual arts should be encouraged.

5.3. Long-Term Actions

Objective: Shared cultural basin, lasting unity and solidarity, and cultural sustainability

5.3.1. Building a Shared Memory and Identity

- Syrian identity narratives that are inclusive and do not exclude differences should be institutionalized.
- Truth, memory, and cultural policies should be designed in a mutually compatible manner.

5.3.2. Cultural Diplomacy and International Cooperation

- International cooperation for the preservation and promotion of cultural heritage should be strengthened.

- Turkey should take on a leading and facilitating role in this process with its restoration experience and institutional capacity.

5.3.3. Culture-Based Social Recovery

- The reconstruction of cultural heritage should be approached as an integral part of social reconciliation and psychosocial recovery.
- Reconstruction should be considered not only in terms of stone and structure, but also in terms of memory, aesthetics, and collective identity.

5.3.4. Regional and Local Cultural Integration

- Cultural policies that focus on local cultural values and do not create external dependency should be developed.
- Permanent mechanisms should be established to ensure the contribution of Syrian artists and intellectuals in the diaspora to the cultural process.

CITY AND ARCHITECTURE FILE

1. PURPOSE AND BASIC APPROACH OF THE FILE

This file aims to address the reconstruction of cities, settlements, and architectural fabric in Syria in the post-war period within the framework of a comprehensive, justice-based, and sustainable spatial strategy, away from fragmented projects.

The fundamental approach is based on the acceptance that reconstruction is not merely the repair of destroyed structures, but a process of revival that will transform the country from spatial fragmentation to unity.

The City and Architecture File addresses reconstruction not merely as a matter of physical infrastructure, but also in terms of

but also addresses dimensions such as justice, property, belonging, resilience, cultural heritage, and institutional capacity.

2. CURRENT SITUATION AND KEY RISKS

Cities and settlements in Syria face severe physical destruction, unplanned construction, infrastructure collapse, and spatial fragmentation following years of war. The main risks that stand out in this context are as follows:

- Violations of property rights and cadastral issues that prevent returns
- Rent-seeking, locally disconnected, and exclusionary reconstruction projects
- Disruption of the rural-urban balance and complete abandonment of rural areas
- Irreversible destruction of cultural heritage
- Low spatial resilience to disasters, climate crisis, and new conflicts
- Weak planning and implementation capacity of local governments

3. STRATEGIC OBJECTIVES

The main objectives of the City and Architecture File are as follows:

- To enable dignified return based on justice and property security
- To rebuild fragmented urban fabrics through holistic spatial planning
- To create settlement areas centered on privacy and justice
- To establish harmonious settlement systems that take into account the rural-urban balance
- To revitalize while preserving cultural heritage and local architectural identity
- Building cities resilient to disasters and conflicts
- Institutionalizing a sustainable spatial order that supports local economic development

4. POLICY RECOMMENDATIONS

4.1. Short-Term Actions

Objective: To halt spatial collapse and establish minimum conditions for safe return

4.1.1. Emergency Shelter and Infrastructure Rehabilitation

- Rapid housing repairs and temporary shelter solutions should be implemented in areas experiencing intense return.
- Water, sewage, electricity, and transportation infrastructure should be prioritized to ensure minimum living standards.
- The clearance of unexploded ordnance and debris should be addressed as a prerequisite for spatial reconstruction.

4.1.2. Ensuring Property and Housing Security

- Property rights should not be compromised, local communities and civil society should be included in decision-making processes, and a Justice-Focused and Participatory Governance Model based on transparency should be implemented.
- The rural-urban balance should be maintained, infrastructure systems should be integrated with each other, cultural heritage should be preserved, and the concept of Resilient and Integrated Spatial Planning, which increases resilience against future conflict and natural disaster risks, should be promoted.

- The war economy should clean up the remnants of the Baath regime and support local economic development without falling into the rent-seeking development trap that affected Syria, as it did the rest of the world in the 2000s. A Sustainable Economic and Institutional Revitalization approach should be adopted to build the institutional capacity to manage these processes.
- Clear legal safeguards must be established against forced expropriation and demographic engineering practices.
- Temporary but binding regulations should be established for land registry, cadastral, and housing processes.
- On-site transformation should be the basis; forced relocation practices should be avoided.

4.2. Mid-Term Actions

Objective: Institutionalize a resilient and distinctive urban structure

4.2.1. Spatial Planning and Rural-Urban Balance

- Spatial plans should be prepared on a regional basis, not a city basis.
- Rural areas should be revitalized in conjunction with agriculture, water, and the local economy.
- Transportation, energy, and logistics networks should be planned within the framework of rural-urban integration.

4.2.2. Preservation of Cultural Heritage and Architectural Identity

- Historic city centers and cultural heritage areas should be included in special protection and restoration programs.
- Low-cost, rapidly producible building typologies compatible with the local architectural fabric should be developed.
- In the reconstruction process, which is based on privacy and respects the rights of neighbors, the focus should be on strengthening local memory rather than faceless concretization.

4.2.3. Strengthening Institutional Capacity

- Technical training and planning support programs should be implemented for municipalities and local authorities.

- Local human resources in the fields of architecture, urban planning, and engineering should be strengthened.

4.3. Long-Term Actions

Objective: Sustainable, equitable, resilient, and livable spatial order

4.3.1. Resilient and Disaster-Ready Cities

- Resilient city models that can withstand earthquakes and potential conflicts should be developed.
- Green infrastructure, energy efficiency, and water management should be at the center of urban planning.

4.3.2. Sustainable Economic and Spatial Development

- Projects that prioritize local development, avoiding the pitfalls of war economies and rent-seeking development, should be supported.
- The construction sector should be planned in an integrated manner with employment and vocational training.

4.3.3. Shared Spatial Identity and Social Consensus

- Cities should be designed as spaces that strengthen coexistence by valuing sectarian and ethnic differences as a source of richness.
- Rebuilding should be approached not only as the production of structures but also as the construction of belonging and a shared future.
- The revival of cultural heritage should be considered as part of social consensus.

4.3.4. Regional and International Cooperation

- Turkey should be positioned as a facilitator and strategic partner in the areas of regional planning, post-disaster urban planning, and institutional capacity.
- International financing should be managed with sensitivity to local needs.
- Spatial and institutional channels should be created to facilitate the transfer of knowledge, capital, and experience from the diaspora.

HEALTH FILE

1. PURPOSE AND BASIC APPROACH OF THE FILE

This file aims to rebuild the health system in Syria, which collapsed during the post-war period, not only in terms of its service delivery capacity, but also as a structure that generates social trust, human dignity, and public legitimacy. The basic approach is based on the acceptance that technical and institutional steps taken in the field of health cannot be sustainable without equal access, data-driven planning, and sustainable human resources.

The health file addresses reconstruction not only as a matter of hospital construction or emergency humanitarian aid, but also in terms of preventive health, mental health, human resources, education, data management, and social justice.

2. CURRENT SITUATION AND KEY RISKS

The Syrian health system faces severe infrastructure destruction, human resource shortages, and institutional fragmentation following prolonged conflict. Health services are regional, irregular, and largely dependent on external assistance. The capacity for comprehensive health planning and data-driven decision-making at the national level has been largely lost. Against this backdrop, the key risks are as follows:

- Inability to control infectious diseases and epidemics
- An increase in the unvaccinated child population and deaths from preventable diseases
- Deepening shortage of healthcare workers and disruption of service continuity
- Persistent inequalities in access to healthcare services in rural and disadvantaged areas
- Deepening mental health problems across generations
- Dependence on external sources and vulnerability in the supply of medicines and medical supplies
- Weakening of public trust due to the fragmented structure of healthcare services

3. STRATEGIC OBJECTIVES

The fundamental objectives of the health portfolio are as follows:

- Providing minimum, accessible, and safe health services throughout the country
- Re-establishing a system based on preventive healthcare and public health
- To create a data-driven, interactive, coordinated, and transparent planning capacity in healthcare services
- To rebuild human resources in the health sector in a sustainable manner
- To make mental health and psychosocial recovery an integral part of the health system
- Establishing an inclusive, resilient, and public-based health security system in the long term

4. POLICY RECOMMENDATIONS

4.1. Short-Term Actions

Objective: To halt the collapse of healthcare services and ensure basic access

4.1.1. Coordination of Health Services and Data Infrastructure

- A unified health information and data management system should be established nationwide.
- Data on population, disease burden, vaccinations, maternal and child health, health-care facilities, human resources, medicines, and medical supplies should be collected in a single national network.
- All public and private health facilities must be adapted to this system.
- Private health centers should be licensed, registered, and regularly inspected.
- In Syria, a multi-stakeholder workshop should be organized with the active participation of the Syrian Ministry of Health and health workers, including relevant public institutions and civil society organizations operating in the health sector in our country.

4.1.2. Access to Basic Health Services and Emergency Capacity

- Damaged health facilities should be prioritized, repaired quickly, and reopened for service. Mobile health clinics should be deployed, especially in rural and hard-to-reach areas; the number and operational capacity of mobile health teams should be increased to ensure the widespread provision of health services.
- Primary health care services should be expanded; neighborhood clinics and family health units should be established.
- Hospital bed capacity, intensive care, and emergency services should be prioritized for reinforcement.
- The water, electricity, sanitation, and sewage infrastructure of healthcare facilities must be secured.
- Services for the disabled, rehabilitation, and oral and dental health should be expanded.

4.1.3. Infectious Diseases, Vaccination, and Public Health

- National vaccination rates should be determined, and special programs should be implemented for unvaccinated children.
- WASH (water, sanitation, hygiene) programs should be considered a basic health intervention.
- In-service training should be provided to health workers for the early diagnosis and reporting of epidemic diseases.

4.1.4. Human Resources in Health and Psychosocial Support

- Salary, housing, and transportation incentives should be provided for healthcare workers.
- Training in emergency obstetric care, trauma, neonatal resuscitation, and advanced life support should be expanded.
- Community-based mental health services for victims of war and violence should be expanded.
- Special support programs should be implemented for pregnant women, breastfeeding women, and individuals with disabilities.

4.2. Mid-Term Actions

Objective: Institutionalize the health system and ensure human resource resilience

4.2.1. Financing and Institutional Sustainability

- The UN, World Bank, Islamic Development Bank, and relevant international donors should establish sustainable health funds in coordination with OIC and D-8 countries.
- These funds should be managed through transparent and accountable mechanisms.

4.2.2. Education, Retention, and Human Resources

- Existing medical and health sciences faculties should be comprehensively reviewed, curricula updated, fundamental deficiencies identified, and policies and funding mechanisms established to increase the number of students and academics.
- Faculties of Medicine and Health Sciences should be supported, and curricula should be adapted to international standards. In this regard, relevant states should prioritize supporting scholarship-based, tuition-free, internationally partnered education and capacity development programs for Syrian health students and health professionals.
- Comprehensive return and integration policies should be developed for Syrian health workers outside the country, covering professional recognition, employment security, salaries, and working conditions.

4.2.3. Mental Health and Preventive Services

- Community-based mental health centers should be expanded.
- Newborn screening programs and child health monitoring systems should be implemented on a national scale.
- Alternative and multi-source supply chains should be established to counter drug embargoes.

4.3. Long-Term Actions

Objective: To build a sustainable, high-quality, and inclusive health system

4.3.1. Health Infrastructure and Hospital System

- Regional reference hospitals meeting modern standards should be established.
- Hospitals should be constructed with modular, expandable, and standardized architecture.
- The A, B, C, D, and E group hospital system should be planned according to population.

4.3.2. Human Resources and Specialization

- The number of specialist physicians, nurses, and auxiliary healthcare personnel should be increased.
- Long-term incentive packages, including improved salaries and working conditions, should be implemented to encourage the return of physicians from the diaspora in Turkey, Europe, and Gulf countries.

4.3.3. Chronic Diseases, Digital Health, and Security System

- Integrated care networks should be established for diabetes, hypertension, and cancer.
- E-health and telemedicine systems should be widely adopted.
- Health insurance systems covering all citizens should be implemented.

4.3.4. Multi-Stakeholder Governance and Regional Cooperation

- Workshops should be organized under the leadership of the Syrian Ministry of Health, with the participation of health workers, academia, NGOs, and international actors.
- Long-term cooperation in the field of health should be developed with regional actors, particularly Turkey.

ECONOMIC FILE

1. PURPOSE AND BASIC APPROACH OF THE FILE

This dossier acknowledges that economic reconstruction in Syria in the post-war period is not limited to the repair of physical infrastructure; it is based on the necessity of reviving production capacity, ensuring fairness in income distribution, and establishing an inclusive economic order that fosters social stability.

The economic dossier addresses economic recovery not solely through growth indicators, but also through

but also in terms of human needs, the production-employment balance, regional co-operation, transparency, and sustainability.

2. CURRENT SITUATION AND KEY RISKS

Years of war and sanctions have plunged the Syrian economy into deep fragility. The production infrastructure has been largely destroyed; public services, energy supply, and agricultural production have seriously declined.

The key risks that stand out in this context are as follows:

- The macroeconomic instability becoming permanent
- Energy and water crises crippling agriculture and industry
- The spread of the informal economy eroding social welfare
- Investment and trade failing to recover due to sanctions and financing constraints
- Economic recovery deepening regional and class inequalities

3. STRATEGIC OBJECTIVES

The main objectives of the economic dossier are as follows:

- To ensure economic recovery gradually, starting with human infrastructure
- To encourage value-added production in agriculture and industry
- Develop sustainable and local solutions in the energy and water sectors
- Spread prosperity throughout society by reducing the informal economy
- Reintegrate Syria into regional trade and production networks
- Institutionalizing an economic order based on justice, production, and stability, as planned in the Fair Economic Order in the long term

4. POLICY RECOMMENDATIONS

4.1. Short-Term Actions

Objective: Ekonomik çöküşü durdurmak ve asgari üretim kapasitesini yeniden tesis etmek

4.1.1. Creating Macroeconomic Breathing Space

- International diplomatic initiatives to gradually ease all sanctions imposed on Syria should be continued.

- Frozen assets should be directed towards "humanitarian infrastructure" projects such as education, health, and water infrastructure through transparent oversight mechanisms.
- The digitization process in public services should be initiated to reduce costs and corruption.

4.1.2. Temporary Regulations for the Informal Economy

- Temporary tax exemptions and licensing facilities should be provided for informal businesses.
- Transition models that encourage small traders and producers to join the system should be implemented.

4.2. Medium-Term Actions

Objective: To increase production capacity and institutionalize local development

4.2.1. Revitalization of Industry and Trade

- With the support of Turkey and neighboring countries, Syria should be integrated into international trade and positioned as a transit trade corridor.
- Energy networks in industrial cities, particularly Aleppo, should be strengthened.
- Production and employment incentives should be implemented for small and medium-sized industrial sites.

4.2.2. Strengthening Agriculture and the Rural Economy

- Solar-powered irrigation systems should be widely adopted in agriculture.
- Value-added facilities such as citrus processing, olive oil packaging, and cold storage facilities should be established.

- Bottom-up development models should be supported through production cooperatives and farmer organizations.
- Drought-resistant seed varieties, pressurized irrigation systems, and breeding stock should be transferred.

4.3. Long-Term Actions

Objective: To build a sustainable, fair, and regionally integrated economy

4.3.1. Financing and Institutional Structure

- Farmers and producers should be supported through interest-free and production-oriented financing mechanisms.
- The agricultural extension and education system should be restructured nationwide.

4.3.2. Environmental and Regional Economic Sustainability

- Drought-resistant seeds, modern irrigation systems, and livestock infrastructure should be promoted.
- A regional "Technical Cooperation Desk" should be established for the equitable sharing of the waters of the Euphrates and Tigris rivers.
- Climate change should be considered a permanent parameter in economic planning.

HUMANITARIAN AND ECONOMIC AID FILE

1. PURPOSE AND BASIC APPROACH OF THE FILE

This file aims to transform humanitarian and economic aid in Syria during the post-war period from temporary interventions that only meet immediate needs into a strategic tool that serves social rehabilitation, economic recovery, and the establishment of lasting unity and solidarity.

The fundamental approach is based on the recognition that humanitarian aid must be based on the principles of equitable distribution, effective coordination, strengthening local capacity, and sustainability, as much as, if not more than, its volume.

The humanitarian and economic aid dossier treats aid not only as a means of survival, but also as a transition mechanism that does not create dependency, and as a lever for rebuilding social trust and economic resilience.

2. CURRENT SITUATION AND KEY RISKS

The humanitarian and economic aid landscape in Syria, following years of war:

- A multi-actor and fragmented structure
- Weak coordination mechanisms
- Duplicated aid and significant regional inequalities
- Disconnect between aid and development
- Perpetuation of aid dependency

such as structural problems.

The main risks that stand out in this context are:

- The unfair distribution of aid generating social tension
- The exclusion and passivity of local capacity
- Short-term projects delaying long-term recovery
- The politicization of humanitarian aid and loss of trust
- Economic recovery is limited to certain regions and groups.

3. STRATEGIC OBJECTIVES

The main objectives of the Humanitarian and Economic Assistance File are as follows:

- Meeting urgent humanitarian needs in a fair and balanced manner
- Ensuring effective, binding, and transparent coordination in the field of aid
- Accelerating the transition from aid to early recovery and livelihoods
- Involving local actors and communities in decision-making processes
- Developing economic recovery models that reduce aid dependency
- Integrating humanitarian and economic aid into the national governance structure in the long term

4. POLICY RECOMMENDATIONS

4.1. Short-Term Actions

Objective: To meet urgent needs fairly and prevent fragmentation

- Integrated registration systems covering all aid organizations should be established at the district and neighborhood levels.
- Standardize needs assessment tools among organizations working in the same sector.
- Priorities should be determined, and the role of local communities in monitoring distribution should be strengthened.
- Duplicate aid should be prevented through shared databases, and households not covered should be identified.
- Sectoral coordination meetings should be transformed into joint planning tools that are reflected in the field, not just information sharing.

4.2. Medium-Term Actions

Objective: Transition from aid to livelihoods and economic recovery

- Humanitarian aid should be integrated with livelihood projects that create employment.
- Cash-based assistance should be linked to production and service-based models.
- There should be a shift from short-term projects to long-term, regional, and cross-sectoral planning.
- Institutional cooperation mechanisms should be established between humanitarian aid, early recovery, and development actors.

4.3. Long-Term Actions

Objective: An institutionalized, sustainable aid structure that is aligned with the national system

- An independent national institution should be established to coordinate humanitarian aid and crisis management.

- Existing aid databases should be transformed into national disaster and crisis management systems.
- Investments should be made in establishing local institutions capable of managing future interventions.
- The experience of humanitarian aid in the context of the Syrian revolution should be measured not by the volume of aid, but by its coordination and fairness.
- Improving the coordination of humanitarian aid should increase its effectiveness, build trust with local communities, and transition from emergency response to sustainable recovery. This recovery should be based on local expertise, regional support, and technological developments.
- Donor-local actor relationships should be redefined on the basis of partnership, not dependency.

SCIENCE, ENGINEERING, INDUSTRY, AND TECHNOLOGY FILE

1. PURPOSE AND BASIC APPROACH OF THE FILE

This dossier aims to establish a secure living infrastructure in Syria in the post-war period, rebuild engineering and technical capacity, and ensure sustainable development based on industry and technology. The fundamental approach is based on the acceptance that reconstruction processes not grounded in scientific data, engineering ethics, and institutional capacity cannot be sustainable, either economically or socially.

The engineering file addresses reconstruction not merely as a physical repair activity, but also in terms of

but also addresses the dimensions of safety, efficiency, resilience, local capacity, and long-term public benefit.

2. CURRENT SITUATION AND KEY RISKS

Syria's engineering, industrial, and technological infrastructure has suffered serious functional loss due to prolonged war, the dispersal of qualified human resources, and institutional collapse. Against this backdrop, the greatest risks are as follows:

- The permanent establishment of unsafe and non-standard construction practices
- Interruptions in water and energy infrastructure leading to public health crises
- Unplanned repairs resulting in waste of resources and creating new risks
- Domestic engineering and technical capacity becoming completely dependent on external sources
- Making incorrect investment and prioritization decisions due to a lack of data and inventory

3. STRATEGIC OBJECTIVES

The fundamental objectives of the engineering and technology portfolio are as follows:

- Establishing a minimum safe living infrastructure in urban and rural areas
- To rebuild water, energy, transportation, and building systems in a scientific and mutually compatible manner
- To produce resilient infrastructure with decentralized and local solutions
- Conduct reconstruction based on engineering ethics and life cycle costs
- Reinforce local engineering, industry, and technical human resources
- Establishing a technology-based, self-sufficient production and infrastructure system in the long term

4. POLICY RECOMMENDATIONS

4.1. Short-Term Actions

Objective: To reduce urgent safety risks and ensure basic infrastructure functionality

4.1.1. Water Supply Network and Public Health Infrastructure

- A minimum level of safe water service must be provided at the city level. Even if a continuous network is not possible, a planned distribution network consisting of chlorinated safe water points and tanker filling stations must be established.
- Separate and priority water supply lines should be created for critical facilities such as hospitals, schools, bakeries, and similar institutions.
- Since any intervention made without an inventory of assets in the water network will be temporary, data on pressure, flow rate, faults, leaks, and water quality in the network should be collected in a single record system.

4.1.2. Energy Security and Critical Facilities

- Emergency repairs should be carried out at transformer stations and main transmission lines based on the "minimum intervention-maximum benefit" principle.
- Backup power and solar-powered systems should be installed for healthcare facilities and public services.

4.1.3. Transportation and Structural Safety

- Rapid visual scanning, drainage control, and basic traffic counts should be conducted on the road network.
- Temporary traffic management and pedestrian safety must be mandatory during construction and repair processes.

4.2. Mid-Term Actions

Objective: Institutionalize technical capacity and infrastructure resilience

4.2.1. Integrated Water Management

- A hydraulic model of the water network should be established and divided into metered sub-areas (DMAs).
- Pressure management and active leak control should be carried out together. Rapid water savings should be achieved using simple methods such as night flow analysis.
- The water quality monitoring network should be systematized with chlorine, turbidity, conductivity, and E. coli indicators. Subsequently, heavy metal and organic pollutant analyses should be gradually introduced in risky areas. Measurement results should be linked to the decision-making mechanism; problems should not be attempted to be solved solely by increasing chemical dosages.
- Since water services are energy-dependent, water investments should be designed in conjunction with an energy continuity package. Backup power, solar-supported systems, and local supply solutions for critical pump stations and treatment plants should be included in the same work program.

4.2.2. Energy and Technology Infrastructure

- Monitoring equipment should be selected simply under intermittent electricity conditions, and data collection routines should be part of the application.
- Microgrids and distributed energy systems capable of island operation should be widely adopted.
- Energy efficiency programs should be implemented as part of demand-side management.

4.2.3. Transportation and Building Systems

- Road rehabilitation should not be treated solely as a surface renewal project. It should be based on the foundation, drainage, and life cycle cost.

- Visual condition assessment, pothole counting, drainage inspection, and traffic counting should be standardized for rapid scanning of the road network.
- An inventory of bridges and superstructures should be compiled, and structural integrity assessments should be conducted.
- A material and logistics plan for transportation investments should be prepared as a separate work package.

4.3. Long-Term Actions

Objective: To establish a sustainable, local, and resilient engineering-industry system

4.3.1. Groundwater and Agricultural Technologies

- Groundwater extraction plans based on groundwater recharge rates should be prepared.
- A well inventory should be compiled, and metering and extraction limits should be applied.
- Solar-powered pumping reduces costs but may increase the risk of excessive extraction; therefore, energy solutions should be designed in conjunction with water control.
- Satellite-based indicators for drought monitoring and early warning systems should be integrated into agricultural policies.

4.3.2. Waste, Rubble, and Redevelopment

- Wastewater treatment and sewage systems should be permanently repaired, as they increase the microbial load and public health risks.
- Debris removal operations should not be initiated without an occupational health and safety plan, as the risk of unexploded ordnance, collapse, and dust exposure are primary hazards in the field.
- Rubble recycling centers should be established to produce secondary construction materials for rebuilding. Crushing and screening centers should be established near

cities, and recovered concrete rubble should be used in controlled areas such as road sub-bases. Scrap iron and steel recovery should be carried out in a registered and controlled manner, and the use of materials of uncertain standard in new buildings should not be permitted.

- The building stock should be subjected to rapid scanning for risk classification, and reconstruction should be ensured in accordance with earthquake regulations.

4.3.3. Institutional and Human Capacity

- A national inventory of engineers, technicians, and craftsmen should be created.
- Accelerated vocational training and certification programs should be expanded.
- An applied engineering and industry cooperation model that brings universities and the field together should be institutionalized.
- Graduates of the Engineering Faculty of IHH International Damascus University should be preferred as human resources for the success of reconstruction.

NGO FILE

1. PURPOSE AND BASIC APPROACH OF THE FILE

This file aims to define the founding and sustaining role of civil society in the processes of post-war social reconstruction, development, and solidarity in Syria. The basic approach is based on the assumption that in transition periods where state capacity is limited and market mechanisms are fragile, social resilience can only be achieved through legitimate and local civil structures.

The NGO File approaches civil society not merely as a provider of humanitarian aid, but as a strategic actor that

as a strategic actor that repairs community-state relations, localizes development, strengthens local capacity, socializes solidarity, and establishes trust. Within this framework, the dossier positions civil society activities not as a technical project area, but as an area of moral, political, and social responsibility.

2. CURRENT SITUATION AND KEY RISKS

The civil society sector in Syria has grown rapidly during the war; however, it has largely become humanitarian aid-focused, dependent on external funding, and fragmented. In the post-war period, NGOs face the following key challenges:

- Weak institutional capacity of local NGOs
- Risk of political and thematic steering of funding sources
- Failure to achieve the aid-to-development transition
- Lack of institutional relationships with local administrations and new administrative structures
- Issues of coordination, transparency, and accountability

The main risks arising from this situation are as follows:

- NGOs positioning themselves according to their own priorities rather than social legitimacy
- The politicization of civil society or its transformation into proxy actors of the state
- Loss of trust due to projects that are alien to the local social fabric
- Institutionalization of aid dependency
- Civil society losing its constructive role of solidarity and mutual aid and being reduced to technical subcontracting

3. STRATEGIC OBJECTIVES

The main objectives of the CSO file are as follows:

- To move civil society beyond humanitarian aid and make it an actor in development, solidarity, and mutual aid
- Strengthening the capacity of local NGOs to increase social ownership
- To build bridges of trust between society, the state, and international actors
- To promote productive and employment-focused programs that reduce aid dependency
- To make civil society the bearer of equal citizenship, social cohesion, and a shared vision for the future

4. POLICY RECOMMENDATIONS

4.1. Short-Term Actions

Objective: To reduce fragmentation and build trust in the civil society sector

4.1.1. Urgent Strengthening of Institutional Capacity

- Turkey should contribute to rapidly strengthening the administrative, financial, and human resource capacities of local Syrian NGOs.
- Turkey-based CSOs should establish permanent Syrian units by transferring their areas of work to Syria and develop equal partnerships with local actors in the field.
- Donors should move away from short-term humanitarian aid cycles and shift towards predictable, multi-sector recovery funds.

4.1.2. Localization of Aid and Coordination

- International funds should be directed to NGOs working directly in the field through flexible and long-term mechanisms rather than short-term project logic.
- Digital coordination and data sharing systems should be established to prevent waste of resources.

4.1.3. Maintaining Trust and Social Legitimacy

- NGOs should refrain from sectarian propaganda, exclusionary or vengeful rhetoric.
- In regions with high social tensions, NGO activities should be restructured according to the principle of "do no harm."
- Regular financial reporting, independent auditing, and impact assessment processes should be made mandatory to increase the credibility of NGOs. The publication of an annual "Civil Society Transparency Report" at the national level should be encouraged.

4.2. Medium-Term Actions

Objective: To make civil society the driver of development and social cohesion

4.2.1. Coordinated Development Programs

- CSOs should develop coherent and coordinated programs that address education, employment, psychosocial support, sports, and cultural activities together.
- Employment-based models that reduce aid dependency should be promoted.
- NGOs should contribute to reconstruction projects in settlements by collaborating with international mine clearance organizations, primarily the National Mine Action Center (MAFAM).
- Global funds should be directed towards infrastructure and superstructure projects such as housing construction or renovation, education, health, roads, water, and sanitation.

4.2.2. Building National Unity and Solidarity and Social Cohesion

- Syrian civil society organizations should play a mediating role in reconciliation processes by involving local communities in negotiation, inclusive decision-making, and participatory development processes, not only as service providers but also as actors building unity and solidarity.
- Community-based support centers for women, youth, children, and persons with disabilities should be expanded.

4.2.3. Cross-Border and Diaspora Cooperation

- Information sharing and joint planning mechanisms should be developed between Syrian CSOs and regional actors, particularly Turkish civil society. Such networks should increase both financial sustainability and advocacy capacity.
- Digital databases, monitoring and evaluation systems, and open information sharing platforms should be created to strengthen coordination among NGOs.

4.3. Long-Term Actions

Objective: To make civil society a permanent part of the social order

4.3.1. Legal Guarantees and Protection of the Civil Space

- Transitional Syrian administrations and host countries should implement regulations that grant NGOs greater operational autonomy, simplify registration and licensing processes, and protect them from political interference.
- Registration and licensing processes should be simplified.

4.3.2. Ethical Financing and Sustainability

- Development and civil society funding should not be used as a tool for political direction.
- Project priorities should be determined by Syrians; funding sources should be diversified.
- Cultural integration and social sensitivity should be considered red lines.

4.3.3. Community-Based Reconstruction and a Shared Future

- NGOs should not only be service providers; they should be positioned as social carriers of the consciousness of the ummah and the nation and the vision of a shared future.
- Reconstruction processes should be addressed in conjunction with the dimensions of identity, belonging, and collective memory.

CİHANNÜMA | İHH İNSANİ YARDIM VAKFI | DİJİTAL HAFIZA DERNEĞİ

4.3. الإجراءات الواجب اتخاذها على المدى الطويل

الهدف: إدماج المجتمع المدني في النظام المجتمعي الدائم

4.3.1. الضمان القانوني وحماية الفضاء المدني

- ينبغي على إدارات المرحلة الانتقالية في سوريا والدول المضيفة اعتماد أطر قانونية تمنح المنظمات غير الحكومية استقلالية تشغيلية أوسع، وتبسّط إجراءات التسجيل والترخيص، وتحميها من التدخلات السياسية.

- يجب تبسيط إجراءات التسجيل والتصاريح.

4.3.2. التمويل الأخلاقي والاستدامة

- لا ينبغي تحويل تمويل التنمية والمجتمع المدني إلى أداة توجيه سياسي.

- يجب أن يحدّد السوريون أولويات المشاريع، مع تنويع مصادر التمويل.

- ينبغي اعتبار التوافق الثقافي والحساسية المجتمعية خطوطًا حمراء.

4.3.3. إعادة البناء المجتمعي والمستقبل المشترك

- ينبغي تموضع المنظمات غير الحكومية لا كمقدّمي خدمات فحسب، بل كحاملين للوعي الأممي والوطني ورؤية المستقبل المشترك.

- يجب تناول عمليات إعادة الإعمار مع مراعاة أبعاد الهوية، والانتماء، والذاكرة الجماعية.

- لتعزيز الموثوقية، يجب إلزام المنظمات بالتقارير المالية الدورية، والتدقيق المستقل، وتقييم الأثر، مع تشجيع إصدار «تقرير وطني سنوي لشفافية المجتمع المدني».

4.2. الإجراءات الواجب اتخاذها على المدى المتوسط

الهدف: جعل المجتمع المدني حاملًا للتنمية والانسجام المجتمعي

4.2.1. برامج تنموية منسّقة

- ينبغي تطوير برامج متكاملة تجمع بين التعليم، والتشغيل، والدعم النفسي-الاجتماعي، والرياضة، والأنشطة الثقافية.

- يجب تعميم نماذج تشغيلية تقلّل الاعتماد على المساعدات.

- على المنظمات غير الحكومية التعاون مع هيئات إزالة الألغام الدولية، ولا سيما المركز الوطني لأنشطة إزالة الألغام (MAFAM)، للمساهمة في مشاريع إعادة الإعمار في مناطق السكن.

- ينبغي توجيه التمويل العالمي إلى مشاريع البنية التحتية والفوقية مثل الإسكان، والتعليم، والصحة، والطرق، والمياه، والصرف الصحي.

4.2.2. بناء الوحدة الوطنية والانسجام المجتمعي

- ينبغي للمنظمات السورية أن تؤدي دور الوسيط في مسارات المصالحة، عبر إشراك المجتمعات المحلية في الحوار، وصنع القرار الشامل، والتنمية التشاركية.

- يجب توسيع مراكز الدعم المجتمعي المخصّصة للنساء، والشباب، والأطفال، وذوي الإعاقة.

4.2.3. التعاون العابر للحدود والشتات

- ينبغي تطوير آليات لتبادل المعرفة والتخطيط المشترك بين المنظمات السورية والفاعلين الإقليميين، ولا سيما المجتمع المدني التركي، بما يعزّز الاستدامة المالية والقدرة على المناصرة.

- لتعزيز التنسيق، يجب إنشاء قواعد بيانات رقمية، وأنظمة متابعة وتقييم، ومنصّات مفتوحة لتبادل المعلومات.

- بناء جسر ثقة بين المجتمع والدولة والفاعلين الدوليين.
- تعميم برامج إنتاجية وتوظيفية تقلّل الاعتماد على المساعدات.
- جعل المجتمع المدني حاملًا لرؤية المواطنة المتساوية، والانسجام المجتمعي، والمستقبل المشترك.

4. التوصيات السياسية

4.1. الإجراءات الواجب اتخاذها على المدى القصير

الهدف: تقليل التشتّت في مجال المجتمع المدني وبناء الثقة

4.1.1. التعزيز العاجل للقدرة المؤسسية

- ينبغي لتركيا الإسهام في التعزيز السريع للقدرات الإدارية والمالية والبشرية للمنظمات السورية المحلية.
- على المنظمات غير الحكومية التركية نقل خبراتها ومجالات عملها إلى سوريا عبر إنشاء وحدات دائمة، وبناء شراكات متكافئة مع الفاعلين المحليين.
- ينبغي على المانحين الابتعاد عن دورات الإغاثة قصيرة الأجل، والتوجّه نحو صناديق تعافٍ متوقّعة ومتعددة القطاعات.

4.1.2. توطين المساعدات وتعزيز التنسيق

- يجب توجيه التمويل الدولي مباشرة إلى المنظمات العاملة ميدانيًا عبر آليات مرنة وطويلة الأمد بدل منطق المشاريع القصيرة.
- ينبغي إنشاء أنظمة تنسيق رقمية وتبادل بيانات لمنع هدر الموارد.

4.1.3. حماية الثقة والشرعية المجتمعية

- يجب على المنظمات غير الحكومية تجنّب الخطاب الطائفي، أو الإقصائي، أو الانتقامي.
- في المناطق ذات التوترات العالية، ينبغي إعادة هيكلة أنشطة المجتمع المدني وفق مبدأ «عدم إلحاق الضرر».

2. الوضع الراهن والمخاطر الأساسية

شهد مجال المجتمع المدني في سوريا نموًا سريعًا خلال سنوات الحرب، غير أنّه اكتسب بنية يغلب عليها التركيز الإنساني، والاعتماد على التمويل الخارجي، والتجزؤ المؤسسي. وفي مرحلة ما بعد الحرب، تواجه المنظمات غير الحكومية التحديات التالية:

- ضعف القدرة المؤسسية للمنظمات المحلية.
- مخاطر التوجيه السياسي والموضوعاتي لمصادر التمويل.
- العجز عن تحقيق الانتقال من الإغاثة إلى التنمية.
- نقص العلاقات المؤسسية مع الإدارات المحلية والبنى الإدارية الجديدة.
- مشكلات التنسيق والشفافية والمساءلة.

وفي ضوء هذا الواقع، تبرز المخاطر التالية:

- تموضع المنظمات وفق أولوياتها الخاصة بدل تعزيز الشرعية المجتمعية.
- تسييس المجتمع المدني أو تحوّله إلى فاعلين بالوكالة عن الدولة.
- تآكل الثقة نتيجة مشاريع غريبة عن النسيج الاجتماعي المحلي.
- مأسسة الاعتماد على المساعدات.
- اختزال دور المجتمع المدني من بناء التضامن إلى مقاول تقني منفّذ.

3. الأهداف الاستراتيجية

تتمثل الأهداف الأساسية لملفّ المنظمات غير الحكومية فيما يلي:

- نقل المجتمع المدني من إطار الإغاثة إلى كونه فاعلًا في التنمية والتضامن والتكافل.
- تعزيز قدرات المنظمات المحلية بما يزيد من التملّك المجتمعي.

ملف المنظمات غير الحكومية (المجتمع المدني)

1.هدف الملف والمنهجية الأساسية

يهدف هذا الملف إلى تحديد الدور التأسيسي والحامل للمجتمع المدني في عمليات إعادة البناء المجتمعي، والتنمية، والتضامن في سوريا خلال مرحلة ما بعد الحرب. ويرتكز النهج الأساسي على الإقرار بأنّه في الفترات الانتقالية التي تكون فيها قدرة الدولة محدودة، وآليات السوق هشّة، لا يمكن إنتاج الصمود المجتمعي إلا عبر هياكل مدنية محلية مشروعة وفاعلة.

يتناول ملفّ المنظمات غير الحكومية المجتمعَ المدني لا بوصفه مجرد مزوّد للمساعدات الإنسانية، بل باعتباره فاعلًا استراتيجيًا يُصلح العلاقة بين المجتمع والدولة، ويُوطّن التنمية، ويعزّز القدرات المحلية، ويُجسّد العصبية في بعدها المجتمعي، ويُعيد بناء الثقة. وفي هذا الإطار، لا ينظر الملف إلى أنشطة المجتمع المدني كمجال مشاريع تقنية فحسب، بل كمساحة مسؤولية أخلاقية وسياسية ومجتمعية.

والصلب الخردة بصورة مُسجّلة وخاضعة للرقابة، وعدم السماح باستخدام مواد مجهولة المواصفات في المباني الجديدة.

- ينبغي إخضاع مخزون المباني لمسحٍ سريع وتصنيفه حسب مستوى المخاطر، وضمان إعادة البناء وفق أنظمة مقاومة الزلازل.

4.3.3. القدرة المؤسسية والبشرية

- ينبغي إنشاء جردٍ وطني للمهندسين والفنيين والحِرَفيين.
- يجب توسيع برامج التدريب المهني المُعجَّل وبرامج الاعتماد والشهادات.
- ينبغي مأسسة نموذج تعاون بين الجامعات والميدان يقوم على الهندسة التطبيقية والشراكة الصناعية.
- وفي إطار الموارد البشرية لإعادة الإعمار، ينبغي إعطاء أولوية لتوظيف خرّيجي كلية الهندسة في جامعة الشام الدولية التابعة لـ IHH.

- يجب توحيد معايير المسح السريع لشبكة الطرق، بما يشمل التقييم البصري للحالة، وإحصاء الحفر، وفحص التصريف، والعدّ المروري.

- ينبغي إعداد جردٍ للأصول للجسور والمنشآت العلوية وإجراء تقييمات السلامة والتمام الإنشائي.

- يجب إعداد خطة مواد ولوجستيات لاستثمارات النقل كحزمة عمل مستقلة.

4.3. الإجراءات الواجب اتخاذها على المدى الطويل

الهدف: إنشاء منظومة هندسية-صناعية مستدامة، محلية، وقادرة على الصمود

4.3.1. المياه الجوفية وتقنيات الزراعة

- ينبغي إعداد خطط سحب تعتمد على معدلات تغذية المياه الجوفية.

- يجب إعداد جردٍ للآبار وتطبيق أنظمة العدّ وحدود السحب.

- نظرًا لأن الضخ المدعوم بالطاقة الشمسية قد يخفض التكاليف ويزيد مخاطر السحب المفرط، ينبغي تصميم حلول الطاقة بالتكامل مع آليات ضبط المياه.

- يجب دمج المؤشرات المعتمدة على الأقمار الصناعية لرصد الجفاف وأنظمة الإنذار المبكر ضمن السياسات الزراعية.

4.3.2. النفايات والأنقاض وإعادة الإعمار

- ينبغي إصلاح أنظمة معالجة مياه الصرف الصحي وشبكات المجاري بصورة دائمة، لما لزيادة الأحمال الميكروبية من مخاطر جسيمة على الصحة العامة.

- وبسبب أخطار الذخائر غير المنفجرة، ومخاطر الانهيار، والتعرّض للغبار، لا يجوز الشروع في عمليات إزالة الأنقاض دون خطة متكاملة للسلامة والصحة المهنية.

- يجب إنشاء مراكز لإعادة تدوير الأنقاض لإنتاج مواد بناء ثانوية تُستخدم في إعادة الإعمار. وينبغي إنشاء مرافق تكسير وفرز قرب المدن، واستخدام الركام الخرسانيِ المُستعاد في تطبيقات مضبوطة مثل طبقات الأساس للطرق. كما يجب أن تتم استعادة الحديد

- يجب جعل إدارة المرور المؤقتة وسلامة المشاة إلزاميتين خلال أعمال الورش والصيانة.

4.2. الإجراءات الواجب اتخاذها على المدى المتوسط

الهدف: مأسسة القدرة التقنية وتعزيز صمود البنية التحتية

4.2.1. الإدارة المتكاملة للمياه

- ينبغي إنشاء نموذج هيدروليكي لشبكة المياه وتقسيمها إلى مناطق فرعية مُقاسة (DMA).

- يجب تنفيذ إدارة الضغط ومكافحة التسربات النشطة بصورة متكاملة، مع تحقيق مكاسب سريعة في المياه عبر أساليب بسيطة مثل تحليل التدفق الليلي.

- ينبغي إرساء شبكة مراقبة لجودة المياه بشكل منهجي اعتمادًا على مؤشرات الكلور، والعكورة، والموصلية، وبكتيريا E.coli، ثم الانتقال تدريجيًا إلى تحاليل المعادن الثقيلة والملوّثات العضوية في المناطق عالية المخاطر. ويجب ربط نتائج القياس بآليات اتخاذ القرار، وعدم الاكتفاء بزيادة الجرعات الكيميائية كحلٍّ وحيد.

- وبما أن خدمات المياه تعتمد على الطاقة، ينبغي تصميم الاستثمارات المائية بالتوازي مع حزمة لاستمرارية الطاقة؛ بحيث تتضمن محطات الضخ والمعالجة الحرجة أنظمة طاقة احتياطية، وحلولًا مدعومة بالطاقة الشمسية، وخيارات تغذية محلية ضمن برنامج عمل واحد.

4.2.2. بنية الطاقة والتكنولوجيا

- في ظروف الانقطاعات الكهربائية، ينبغي اختيار معدات رصد مبسّطة، وأن يصبح جمع البيانات جزءًا لا يتجزأ من التشغيل اليومي.

- يجب توسيع استخدام الشبكات المصغّرة وأنظمة الطاقة الموزّعة القادرة على العمل بنمط الجزر.

- ينبغي تطبيق برامج كفاءة الطاقة ضمن إطار إدارة جانب الطلب.

4.2.3. أنظمة النقل والمنشآت

- لا ينبغي التعامل مع تأهيل الطرق على أنه مجرد تجديد للطبقة السطحية؛ بل يجب أن يستند إلى دراسة الطبقات التحتية والتصريف وتكلفة دورة الحياة.

4. التوصيات السياسية

4.1. الإجراءات الواجب اتخاذها على المدى القصير

الهدف: خفض مخاطر السلامة العاجلة وضمان الحدّ الأدنى من فاعلية البنية التحتية

4.1.1. شبكة المياه وبنية الصحة العامة

- ينبغي توفير حدٍّ أدنى من خدمات المياه الآمنة على مستوى المدن. وحتى في حال تعذّر تشغيل الشبكة بصورة مستمرة، يجب إنشاء شبكة توزيع مخططة تتكوّن من نقاط مياه آمنة مُعقّمة بالكلور ومحطات تعبئة بالصهاريج.

- يجب إنشاء خطوط تغذية مائية منفصلة وذات أولوية للمرافق الحيوية مثل المستشفيات، والمدارس، والمخابز، وسائر المنشآت الحرجة.

- نظرًا لأن أي تدخل في شبكة المياه دون إعداد جردٍ للأصول سيبقى مؤقتًا، ينبغي جمع بيانات الضغط، والتدفق، والأعطال، والتسرّبات، وجودة المياه ضمن نظام تسجيل موحّد.

4.1.2. أمن الطاقة والمنشآت الحرجة

- ينبغي تنفيذ إصلاحات عاجلة في محطات التحويل وخطوط النقل الرئيسية وفق مبدأ «أقلّ تدخل – أكبر منفعة».

- يجب إنشاء أنظمة طاقة احتياطية وأنظمة مدعومة بالطاقة الشمسية للمنشآت الصحية والخدمات العامة.

4.1.3. النقل والسلامة الإنشائية

- ينبغي إجراء مسح بصري سريع لشبكة الطرق، وفحص أنظمة التصريف، وتنفيذ عدّادات مرورية أساسية.

2. الوضع الراهن والمخاطر الأساسية

تعرّضت البنية التحتية للهندسة والصناعة والتكنولوجيا في سوريا لخسارة وظيفية جسيمة نتيجة الحرب طويلة الأمد، وتشتّت الكفاءات البشرية المؤهلة، والانهيار المؤسسي. وفي ضوء هذا الواقع، تتمثل أبرز المخاطر فيما يلي:

- ترسّخ أنماط بناء غير آمنة وخارجة عن المعايير.
- تسبّب الانقطاعات في شبكات المياه والطاقة بأزمات في الصحة العامة.
- إفضاء أعمال الترميم غير المخططة إلى هدر الموارد وخلق مخاطر جديدة.
- تحوّل القدرات الهندسية والتقنية المحلية إلى حالة من الاعتماد الكامل على الخارج.
- اتخاذ قرارات استثمارية وترتيب أولويات خاطئة نتيجة نقص البيانات والجردات الفنية.

3. الأهداف الاستراتيجية

تتمثل الأهداف الأساسية لملفّ الهندسة والتكنولوجيا فيما يلي:

- إرساء الحدّ الأدنى من البنية التحتية الآمنة للحياة في المدن والمناطق الريفية.
- إعادة بناء أنظمة المياه والطاقة والنقل والمنشآت العمرانية على أسس علمية وبصورة منسجمة فيما بينها.
- إنتاج بنية تحتية قادرة على الصمود من خلال حلول محلية ولا مركزية.
- إدارة عمليات إعادة الإعمار على أساس أخلاقيات الهندسة وتكلفة دورة الحياة.
- إعادة تمكين الكوادر المحلية في مجالات الهندسة والصناعة والتقنيات الفنية.
- بناء منظومة إنتاج وبنية تحتية مكتفية ذاتيًا وقائمة على التكنولوجيا على المدى الطويل.

ملفّ العلوم والهندسة والصناعة والتكنولوجيا

1. هدف الملف والمنهجية الأساسية

يهدف هذا الملف إلى إرساء بنية تحتية للحياة الآمنة في سوريا خلال مرحلة ما بعد الحرب، وإعادة بناء القدرات الهندسية والتقنية، وتحقيق تنمية مستدامة قائمة على الصناعة والتكنولوجيا. ويرتكز النهج الأساسي على الإقرار بأن عمليات إعادة الإعمار التي لا تستند إلى البيانات العلمية، وأخلاقيات الهندسة، والقدرة المؤسسية، لا يمكن أن تكون مستدامة اقتصاديًا ولا اجتماعيًا.

كما يتناول ملفّ الهندسة عملية إعادة الإعمار لا بوصفها نشاطًا للإصلاح المادي فحسب، بل من خلال أبعادها المرتبطة بالأمن، والكفاءة، والقدرة على الصمود، وبناء القدرات المحلية، وتحقيق المصلحة العامة على المدى الطويل.

- يجب الانتقال من المشاريع قصيرة الأجل إلى تخطيط طويل الأمد ذي بعد إقليمي ومتعدد القطاعات.

- ينبغي إرساء آليات تعاون مؤسسي بين فاعلي العمل الإنساني، والتعافي المبكر، والتنمية.

4.3. الإجراءات الواجب اتخاذها على المدى الطويل

الهدف: بناء منظومة مساعدات مؤسسية، مستدامة، ومنسجمة مع النظام الوطني

- ينبغي إنشاء مؤسسة وطنية مستقلة تتولى تنسيق العمل الإنساني وإدارة الأزمات.

- يجب تحويل قواعد بيانات المساعدات القائمة إلى أنظمة وطنية لإدارة الكوارث والأزمات.

- ينبغي الاستثمار في إنشاء مؤسسات محلية قادرة على إدارة التدخلات المستقبلية.

- في سياق التجربة السورية، ينبغي قياس فعالية المساعدات الإنسانية لا بحجمها، بل بدرجة تنسيقها وعدالتها.

- يجب الانتقال من الاستجابة الطارئة إلى التعافي المستدام عبر تحسين تنسيق المساعدات، وتعظيم الأثر، وبناء الثقة مع المجتمعات المحلية، مع الاستناد إلى الخبرات المحلية، والدعم الإقليمي، والتطوّر التكنولوجي.

- ينبغي إعادة تعريف علاقة المانحين بالفاعلين المحليين على أساس الشراكة، لا على أساس التبعية.

- تسريع الانتقال من الإغاثة إلى التعافي المبكر وسبل كسب العيش.
- إشراك الفاعلين المحليين والمجتمعات المحلية في عمليات اتخاذ القرار.
- تطوير نماذج للتعافي الاقتصادي تحدّ من الاعتماد على المساعدات.
- دمج المساعدات الإنسانية والاقتصادية ضمن هيكل الحوكمة الوطنية على المدى الطويل.

4. التوصيات السياسية

4.1. الإجراءات الواجب اتخاذها على المدى القصير

الهدف: تلبية الاحتياجات العاجلة بصورة عادلة ومنع التشتّت

- ينبغي إنشاء أنظمة تسجيل موحّدة على مستوى الأقضية والأحياء، تشمل جميع المنظمات العاملة في مجال المساعدات.
- يجب توحيد أدوات تقييم الاحتياجات بين المنظمات العاملة في القطاع نفسه.
- ينبغي تحديد الأولويات وتعزيز دور المجتمعات المحلية في متابعة عمليات التوزيع ورصدها.
- من خلال قواعد بيانات مشتركة، يجب منع تكرار المساعدات وتحديد الأسر غير المشمولة بالدعم.
- ينبغي تحويل اجتماعات التنسيق القطاعي من منصّات لتبادل المعلومات فقط إلى أدوات تخطيط مشتركة تنعكس مباشرة على العمل الميداني.

4.2. الإجراءات الواجب اتخاذها على المدى المتوسط

الهدف: الانتقال من المساعدات إلى سبل كسب العيش والتعافي الاقتصادي

- يجب دمج المساعدات الإنسانية مع مشاريع سبل كسب العيش المولِّدة لفرص العمل.
- ينبغي ربط المساعدات النقدية بنماذج قائمة على الإنتاج أو تقديم الخدمات مقابل الدعم.

2. الوضع الراهن والمخاطر الأساسية

يواجه مجال المساعدات الإنسانية والاقتصادية في سوريا، بعد سنوات طويلة من الحرب، مشكلات بنيوية تتمثّل في:

- تعدّد الفاعلين وتجزؤ البنية المؤسسية.
- ضعف آليات التنسيق.
- تكرار المساعدات ووجود اختلالات إقليمية جسيمة.
- الانفصال بين المساعدات والتنمية.
- تحوّل الاعتماد على المساعدات إلى حالة دائمة.

وفي ضوء هذا الواقع، تبرز المخاطر الأساسية التالية:

- توليد توترات مجتمعية نتيجة التوزيع غير العادل للمساعدات.
- تهميش القدرات المحلية وتحويلها إلى أطراف سلبية.
- إعاقة التعافي طويل الأمد بفعل المشاريع قصيرة الأجل.
- تسييس العمل الإنساني وتراجع الثقة العامة به.
- انحصار التعافي الاقتصادي في مناطق وفئات محددة دون غيرها.

3. الأهداف الاستراتيجية

تتمثل الأهداف الأساسية لملفّ المساعدات الإنسانية والاقتصادية فيما يلي:

- تلبية الاحتياجات الإنسانية العاجلة بصورة عادلة ومتوازنة.
- إرساء تنسيق فعّال، وملزِم، وشفاف في مجال المساعدات.

ملف المساعدات الإنسانية والاقتصادية

1.هدف الملف والمنهجية الأساسية

يهدف هذا الملف إلى تحويل المساعدات الإنسانية والاقتصادية في سوريا، في مرحلة ما بعد الحرب، من كونها تدخلات مؤقتة تلبّي الاحتياجات العاجلة فحسب، إلى أداة استراتيجية تخدم التعافي المجتمعي، والانتعاش الاقتصادي، وبناء وحدة وتماسك دائمين.

ويرتكز النهج الأساسي على الإقرار بأن فعالية المساعدات لا تُقاس بحجمها فقط، بل—وبدرجة أكبر—بعدالة توزيعها، وكفاءة تنسيقها، وتعزيز القدرات المحلية، والالتزام بمبادئ الاستدامة.

كما يتناول ملفّ المساعدات الإنسانية والاقتصادية الدعمَ لا بوصفه وسيلة للبقاء فحسب، بل باعتباره آلية انتقالية لا تُنتج التبعية، ورافعة لإعادة بناء الثقة المجتمعية وتعزيز الصمود الاقتصادي.

- يجب دعم نماذج التنمية التصاعدية (من القاعدة إلى القمة) عبر التعاونيات الإنتاجية والتنظيمات الزراعية.

- ينبغي نقل وتعميم أصناف بذور مقاومة للجفاف، وأنظمة ريّ بالضغط والتنقيط، وتعزيز الثروة الحيوانية من خلال برامج الإكثار ونقل السلالات.

4.3. الإجراءات الواجب اتخاذها على المدى الطويل

الهدف: بناء اقتصاد مستدام، عادل، ومنفتح على الاندماج الإقليمي

4.3.1. التمويل والبنية المؤسسية

- ينبغي دعم المزارعين والمنتجين عبر آليات تمويل خالية من الفائدة وموجّهة نحو الإنتاج.

- يجب إعادة هيكلة نظام الإرشاد الزراعي والتدريب الزراعي على مستوى البلاد.

4.3.2. الاستدامة الاقتصادية البيئية والإقليمية

- ينبغي تعميم استخدام البذور المقاومة للجفاف، وأنظمة الري الحديثة، وتعزيز البنية التحتية للثروة الحيوانية.

- يجب إنشاء «مكتب تعاون تقني» إقليمي لضمان التقاسم العادل لمياه نهري الفرات ودجلة.

- ينبغي اعتماد تغيّر المناخ بوصفه متغيّرًا دائمًا في عمليات التخطيط الاقتصادي.

- ينبغي مواصلة الجهود الدبلوماسية الدولية من أجل التخفيف التدريجي لكافة العقوبات المفروضة على سوريا.

- يجب توجيه الأصول المجمّدة، من خلال آليات رقابة شفافة، نحو مشاريع «البنية التحتية الإنسانية» مثل التعليم، والصحة، وبنية المياه.

- ينبغي إطلاق مسار رقمنة الخدمات العامة بما يسهم في خفض التكاليف والحدّ من الفساد.

4.1.2. ترتيبات انتقالية للاقتصاد غير الرسمي

- ينبغي منح إعفاءات ضريبية مؤقتة وتسهيلات في الترخيص للمشروعات العاملة في القطاع غير الرسمي.

- يجب تطبيق نماذج انتقالية تشجّع صغار التجّار والمنتجين على الاندماج في النظام الاقتصادي الرسمي.

4.2. الإجراءات الواجب اتخاذها على المدى المتوسط

الهدف: زيادة القدرة الإنتاجية ومأسسة التنمية المحلية

4.2.1. إعادة تنشيط الصناعة والتجارة

- ينبغي، بدعم من تركيا ودول الإقليم، إعادة إدماج سوريا في التجارة الدولية، وتموضعها كممرّ للتجارة العابرة (الترانزيت).

- يجب تعزيز شبكات الطاقة في المدن الصناعية، وفي مقدّمتها مدينة حلب.

- ينبغي تطبيق حوافز للإنتاج والتشغيل في المناطق الصناعية الصغيرة والمتوسطة.

4.2.2. تعزيز الزراعة والاقتصاد الريفي

- يجب توسيع استخدام أنظمة الري المدعومة بالطاقة الشمسية في القطاع الزراعي.

- ينبغي إنشاء مرافق ذات قيمة مضافة، مثل معامل تصنيع الحمضيات، وتعبئة زيت الزيتون، ومستودعات التخزين المبرد.

وفي ظل هذا الواقع، تبرز المخاطر الأساسية التالية:

- تحوّل حالة عدم الاستقرار الكلي للاقتصاد إلى وضع دائم.
- شلل القطاعين الزراعي والصناعي نتيجة أزمتي الطاقة والمياه.
- توسّع الاقتصاد غير الرسمي بما يقوّض الرفاه الاجتماعي.
- تعذّر تنشيط الاستثمار والتجارة بسبب العقوبات والقيود التمويلية.
- تعميق التعافي الاقتصادي للفوارق الإقليمية والطبقية بدل معالجتها.

3. الأهداف الاستراتيجية

تتمثل الأهداف الأساسية لملفّ الاقتصاد فيما يلي:

- تحقيق التعافي الاقتصادي بصورة تدريجية، بدءًا من البنية التحتية الإنسانية.
- تشجيع الإنتاج ذي القيمة المضافة في قطاعي الزراعة والصناعة.
- تطوير حلول مستدامة ومحلية في مجالي الطاقة والمياه.
- الحدّ من الاقتصاد غير الرسمي وتوسيع نطاق الرفاه ليشمل المجتمع ككل.
- إعادة إدماج سوريا في شبكات التجارة والإنتاج الإقليمية.
- مأسسة نظام اقتصادي يقوم على العدالة، والإنتاج، والاستقرار على المدى الطويل، وفق مبادئ «النظام الاقتصادي العادل».

4. التوصيات السياسية

4.1. الإجراءات الواجب اتخاذها على المدى القصير

الهدف: وقف الانهيار الاقتصادي وإعادة إرساء الحدّ الأدنى من القدرة الإنتاجية

4.1.1. خلق هامش تنفّس للاقتصاد الكلّي

ملف الاقتصاد

1.هدف الملف والمنهجية الأساسية

ينطلق هذا الملف من الإقرار بأن إعادة الإعمار الاقتصادي في سوريا في مرحلة ما بعد الحرب لا تقتصر على إصلاح البنية التحتية المادية فحسب، بل تقوم أساسًا على ضرورة إعادة إحياء القدرة الإنتاجية، وتحقيق العدالة في توزيع الدخل، وبناء نظام اقتصادي شامل يدعم الاستقرار المجتمعي ويعزّزه.

كما يتناول ملفّ الاقتصاد عملية التعافي الاقتصادي لا من خلال مؤشرات النمو المجردة وحدها، بل ضمن مقاربة شاملة تراعي الاحتياجات الإنسانية، والتوازن بين الإنتاج والتشغيل، والتعاون الإقليمي، ومبادئ الشفافية والاستدامة.

2. الوضع الراهن والمخاطر الأساسية

أدّت سنوات طويلة من الحرب والعقوبات إلى إدخال الاقتصاد السوري في حالة عميقة من الهشاشة. وقد تعرّضت البنية التحتية الإنتاجية لدمار واسع، فيما شهدت الخدمات العامة، وإمدادات الطاقة، والإنتاج الزراعي تراجعًا حادًا.

- يجب تطبيق برامج فحص حديثي الولادة وأنظمة متابعة صحة الطفل على المستوى الوطني.
- ينبغي إنشاء سلاسل توريد بديلة ومتعددة المصادر لمواجهة القيود والعقوبات المفروضة على الأدوية.

4.3. الإجراءات الواجب اتخاذها على المدى الطويل

الهدف: بناء نظام صحي مستدام، عالي الجودة، وشامل

4.3.1. البنية التحتية الصحية ونظام المستشفيات

- ينبغي إنشاء مستشفيات مرجعية إقليمية وفق معايير حديثة.
- يجب تشييد المستشفيات وفق تصميمات معمارية معيارية، قابلة للتوسّع، ومعتمدة على النُظم المعيارية (الموديولية).
- ينبغي تخطيط نظام المستشفيات المصنّفة ضمن الفئات A وB وC وD وE بما يتناسب مع التوزيع السكاني.

4.3.2. الموارد البشرية والتخصّص

- يجب زيادة أعداد الأطباء الاختصاصيين، والممرّضين، ومساعدي الكوادر الصحية.
- ينبغي تطبيق حزم حوافز طويلة الأمد لعودة أطباء المهجر في تركيا وأوروبا ودول الخليج، تشمل تحسين الأجور وظروف العمل وغيرها من التسهيلات المهنية.

4.3.3. الأمراض المزمنة، والصحة الرقمية، ونظام الضمان

- ينبغي إنشاء شبكات رعاية متكاملة لأمراض السكري، وارتفاع ضغط الدم، والسرطان.
- يجب توسيع نطاق أنظمة الصحة الإلكترونية والطبّ عن بُعد.
- ينبغي إقرار أنظمة ضمان صحي تشمل جميع المواطنين.

4.3.4. الحوكمة متعدّدة الأطراف والتعاون الإقليمي

- ينبغي، بقيادة وزارة الصحة السورية، تنظيم ورش عمل تشاركية تضمّ العاملين في القطاع الصحي، والأوساط الأكاديمية، ومنظمات المجتمع المدني، والفاعلين الدوليين.
- يجب تطوير شراكات طويلة الأمد في المجال الصحي مع الفاعلين الإقليميين، وفي مقدمتهم تركيا.

4.1.4. الموارد البشرية في القطاع الصحي والدعم النفسي-الاجتماعي

- ينبغي توفير حوافز تتعلق بالأجور، والسكن، والنقل للعاملين في القطاع الصحي.
- يجب توسيع برامج التدريب في مجالات الرعاية التوليدية الطارئة، والتعامل مع الإصابات، والإنعاش الوليدي، ودعم الحياة المتقدّم.
- ينبغي توسيع خدمات الصحة النفسية المجتمعية الموجّهة لضحايا الحرب والعنف.
- يجب تنفيذ برامج دعم خاصة بالحوامل والمرضعات والأشخاص ذوي الإعاقة.

4.2. الإجراءات الواجب اتخاذها على المدى المتوسط

الهدف: مأسسة النظام الصحي وضمان صمود الموارد البشرية

4.2.1. التمويل والاستدامة المؤسسية

- ينبغي إنشاء صناديق صحية مستدامة بالتنسيق بين الأمم المتحدة، والبنك الدولي، والبنك الإسلامي للتنمية، والجهات المانحة الدولية ذات الصلة، وبالتكامل مع دول منظمة التعاون الإسلامي ومجموعة الدول الثماني الإسلامية النامية.
- يجب إدارة هذه الصناديق عبر آليات شفافة وخاضعة للمساءلة.

4.2.2. التعليم، والعودة، والموارد البشرية

- ينبغي إجراء مراجعة شاملة لكليات الطب وكليات العلوم الصحية القائمة، وتحديث المناهج، وتحديد أوجه القصور الأساسية، ووضع سياسات وآليات تمويل تهدف إلى زيادة أعداد الطلبة وأعضاء الهيئات الأكاديمية.
- يجب دعم كليات الطب والعلوم الصحية، ومواءمة مناهجها مع المعايير الدولية. وفي هذا الإطار، ينبغي على الدول المعنية إعطاء أولوية لبرامج التعليم وبناء القدرات القائمة على الشراكات الدولية، بما يشمل المنح الدراسية والإعفاء من الرسوم للطلبة والمهنيين الصحيين السوريين.
- ينبغي تطوير سياسات شاملة لعودة واندماج العاملين الصحيين السوريين في الخارج، تتضمن الاعتراف المهني، وضمانات التوظيف، ومستويات الأجور، وظروف العمل.

4.2.3. الصحة النفسية والخدمات الوقائية

- ينبغي توسيع نطاق مراكز الصحة النفسية المجتمعية.

- يجب جمع بيانات السكان، وعبء الأمراض، والتطعيم، وصحة الأم والطفل، والمنشآت الصحية، والموارد البشرية، والأدوية والمستلزمات الطبية ضمن شبكة وطنية موحّدة.

- يتعيّن إلزام جميع المنشآت الصحية العامة والخاصة بالاندماج في هذا النظام.

- يجب ترخيص المراكز الصحية الخاصة وتسجيلها رسميًا، وإخضاعها لعمليات رقابة دورية ومنتظمة.

- ينبغي تنظيم ورشة عمل متعددة الأطراف في سوريا، بمشاركة فاعلة من وزارة الصحة السورية والعاملين في القطاع الصحي، وبمساهمة المؤسسات العامة ومنظمات المجتمع المدني العاملة في المجال الصحي من بلدنا، بهدف تعزيز التنسيق وتبادل الخبرات.

4.1.2. إتاحة الخدمات الصحية الأساسية وتعزيز القدرة الطارئة

- ينبغي إعطاء الأولوية لإصلاح المنشآت الصحية المتضرّرة على وجه السرعة وإعادة تشغيلها. ولا سيما في المناطق الريفية والمناطق محدودة الوصول، يجب تفعيل العيادات الصحية المتنقّلة، وزيادة عدد الفرق الصحية الجوالة وتعزيز قدرتها التشغيلية بما يضمن توسيع نطاق تقديم الخدمات الصحية.

- ينبغي توسيع خدمات الرعاية الصحية الأولية، وإنشاء عيادات الأحياء ووحدات صحة الأسرة.

- يجب تعزيز القدرة الاستيعابية للمستشفيات، ولا سيما في ما يتعلق بعدد الأسرة، ووحدات العناية المركزة، وأقسام الطوارئ، بوصفها مجالات ذات أولوية.

- ينبغي ضمان استدامة البنى التحتية الأساسية للمنشآت الصحية، بما يشمل المياه، والكهرباء، والصرف الصحي، وشبكات المجاري.

- يجب توسيع خدمات ذوي الإعاقة، وإعادة التأهيل، وصحة الفم والأسنان.

4.1.3. الأمراض المعدية، والتطعيم، والصحة العامة

- ينبغي تحديد معدلات التطعيم على المستوى الوطني، وتنفيذ برامج خاصة موجّهة للأطفال غير المطعّمين.

- يجب التعامل مع برامج المياه والصرف الصحي والنظافة (WASH) بوصفها تدخلًا أساسيًا في مجال الصحة العامة.

- ينبغي تقديم برامج تدريب أثناء الخدمة للعاملين في القطاع الصحي لتعزيز قدراتهم على التشخيص المبكر والإبلاغ عن الأمراض الوبائية.

- عدم القدرة على السيطرة على الأمراض المعدية وتفشّي الأوبئة.
- ازدياد أعداد الأطفال غير المطعّمين وارتفاع الوفيات الناجمة عن أمراض يمكن الوقاية منها.
- تفاقم النقص في الكوادر الصحية واضطراب استمرارية تقديم الخدمات.
- استمرار أوجه عدم المساواة في الوصول إلى الخدمات الصحية في المناطق الريفية والمحرومة.
- تعمّق مشكلات الصحة النفسية عبر الأجيال.
- الاعتماد الخارجي والهشاشة في تأمين الأدوية والمستلزمات الطبية.
- تراجع الثقة العامة نتيجة الطبيعة المجزأة لتقديم الخدمات الصحية.

3. الأهداف الاستراتيجية

تتمثل الأهداف الأساسية لملفّ الصحة فيما يلي:

- ضمان توفير خدمات صحية أساسية، وميسورة الوصول، وآمنة على مستوى البلاد.
- إعادة بناء نظام صحي يرتكز على الصحة الوقائية والصحة العامة.
- إنشاء قدرة تخطيط صحي قائمة على البيانات، وتفاعلية، ومنسجمة، وشفافة في تقديم الخدمات الصحية.
- إعادة بناء الموارد البشرية في القطاع الصحي على نحوٍ مستدام.
- جعل الصحة النفسية والتعافي النفسي-الاجتماعي جزءًا لا يتجزأ من النظام الصحي.
- إرساء نظام تأمين صحي شامل، وقادر على الصمود، وقائم على المصلحة العامة على المدى الطويل.

4. التوصيات السياسية

4.1. الإجراءات الواجب اتخاذها على المدى القصير

الهدف: وقف الانهيار في الخدمات الصحية وضمان الحدّ الأدنى من الوصول

4.1.1. تنسيق الخدمات الصحية وبنية البيانات

- ينبغي إنشاء نظام وطني متكامل لإدارة المعلومات والبيانات الصحية على مستوى البلاد.

ملف الصحة

1. هدف الملف والمنهجية الأساسية

يهدف هذا الملف إلى إعادة بناء النظام الصحي في سوريا في مرحلة ما بعد الحرب، لا من حيث قدرته على تقديم الخدمات فحسب، بل بوصفه بنية تُنتج الثقة المجتمعية، وتصون كرامة الإنسان، وتؤسّس للشرعية العامة. ويرتكز النهج الأساسي على الإقرار بأن الخطوات التقنية والمؤسسية في القطاع الصحي لا يمكن أن تكون مستدامة أو فاعلة ما لم تُدعَم بمبادئ تكافؤ الوصول، والتخطيط القائم على البيانات، وتنمية الموارد البشرية على نحوٍ مستدام.

كما يتناول ملفّ الصحة عملية إعادة الإعمار لا باعتبارها مجرد إنشاء مستشفيات أو استجابة إنسانية طارئة، بل ضمن أبعادها الشاملة التي تشمل الصحة الوقائية، والصحة النفسية، والموارد البشرية، والتعليم، وإدارة البيانات، والعدالة الاجتماعية.

2. الوضع الراهن والمخاطر الأساسية

يواجه النظام الصحي في سوريا، بعد سنوات طويلة من الصراع، دمارًا واسعًا في البنية التحتية، ونقصًا حادًا في الموارد البشرية، وحالة من التفكك المؤسسي. وتُقدَّم الخدمات الصحية بصورة إقليمية وغير منتظمة، وتعتمد إلى حدٍّ كبير على المساعدات الخارجية. كما فقدت القدرة على التخطيط الصحي الشامل على المستوى الوطني، وعلى اتخاذ القرار القائم على البيانات، إلى حدٍّ كبير. وفي ضوء هذا الواقع، تبرز المخاطر الأساسية التالية:

4.3.4. التعاون الإقليمي والدولي

- ينبغي تموضع تركيا بوصفها شريكًا ميسّرًا واستراتيجيًا في مجالات التخطيط الإقليمي، والعمران ما بعد الكوارث، وبناء القدرات المؤسسية.
- يجب إدارة التمويل الدولي بما يراعي الاحتياجات المحلية ويستجيب لأولوياتها الفعلية.
- ينبغي إنشاء قنوات مكانية ومؤسسية تُمكّن من نقل المعرفة، ورأس المال، والخبرة من الجاليات في المهجر إلى الداخل.

4.2.3. تعزيز القدرة المؤسسية

- ينبغي تنفيذ برامج دعم فني وتدريب تخطيطي موجّهة للبلديات والإدارات المحلية.
- يجب تعزيز الكادر البشري المحلي في مجالات العمارة، والتخطيط الحضري، والهندسة.

4.3. ما يجب القيام به على المدى الطويل

الهدف: تنظيم مكاني مستدام، عادل، قادر على الصمود، وصالح للعيش

4.3.1. مدن قادرة على الصمود وجاهزة لمواجهة الكوارث

- ينبغي تطوير نماذج حضرية مقاومة للزلازل وللنزاعات المحتملة.
- يجب جعل البنية التحتية الخضراء، وكفاءة الطاقة، وإدارة المياه في صلب التخطيط الحضري.

4.3.2. التنمية الاقتصادية والمكانية المستدامة

- ينبغي دعم المشاريع التي تعطي الأولوية للتنمية المحلية، بعيدًا عن اقتصاد الحرب وفخاخ النمو الريعي.
- يجب تخطيط قطاع الإنشاءات بصورة متكاملة مع سياسات التشغيل وبرامج التعليم والتدريب المهني.

4.3.3. الهوية المكانية المشتركة والمصالحة المجتمعية

- ينبغي تصميم المدن بوصفها فضاءات تعزّز العيش المشترك، وتنظر إلى الاختلافات المذهبية والعرقية باعتبارها مصدرَ غنى.
- يجب التعامل مع إعادة الإعمار لا كمجرد عملية إنتاج عمراني، بل بوصفها مسارًا لبناء الانتماء وصياغة المستقبل المشترك.
- ينبغي اعتبار إعادة إحياء التراث الثقافي جزءًا لا يتجزأ من مسار المصالحة المجتمعية.

والمؤسسي المستدام تدعم التنمية الاقتصادية المحلية وتبني القدرة المؤسسية القادرة على إدارة هذه العمليات.

- ينبغي إرساء ضمانات قانونية واضحة لمواجهة ممارسات المصادرة القسرية والهندسة الديموغرافية.
- يجب إقرار ترتيبات مؤقتة لكنها مُلزِمة لإجراءات السجل العقاري والمساحة والإسكان.
- ينبغي اعتماد مبدأ إعادة التأهيل في الموقع، وتجنّب سياسات التهجير القسري.

4.2. ما يجب القيام به على المدى المتوسط

الهدف: مأسسة بنية حضرية قادرة على الصمود وذات طابع وهوية مميّزة

4.2.1. التخطيط المكاني وتوازن الريف–المدينة

- ينبغي إعداد خطط مكانية على أساس الأقاليم لا على أساس المدن منفردة.
- يجب العمل على إعادة إحياء المناطق الريفية بالتكامل مع الزراعة، والموارد المائية، والاقتصاد المحلي.
- ينبغي تخطيط شبكات النقل، والطاقة، واللوجستيات ضمن إطار يراعي التكامل بين الريف والمدينة.

4.2.2. حماية التراث الثقافي والهوية المعمارية

- يجب إدراج مراكز المدن التاريخية ومناطق التراث الثقافي ضمن برامج خاصة للحماية والترميم.
- ينبغي تطوير أنماط معمارية منسجمة مع النسيج المحلي، منخفضة الكلفة، وسريعة التنفيذ.
- في عملية إعادة الإعمار، ينبغي اعتماد مقاربة تضع الخصوصية وحقوق الجوار في صميم التخطيط، وتجنّب التحوّل إلى عمران إسمنتي مُجرَّد من الهوية، لصالح تعزيز الذاكرة المحلية والهوية المكانية.

- تشييد مدن قادرة على الصمود في مواجهة الكوارث والصراعات.
- مأسسة تنظيم مكاني مستدام يدعم التنمية الاقتصادية المحلية.

4. التوصيات السياسية

4.1. ما يجب القيام به على المدى القصير

الهدف: وقف الانهيار المكاني وتوفير الحد الأدنى من الشروط اللازمة للعودة الآمنة

4.1.1. الإيواء الطارئ وإعادة تأهيل البنية التحتية

- ينبغي تطبيق حلول سريعة لإصلاح المساكن وتوفير إيواء مؤقت في المناطق التي تشهد عودة كثيفة للسكان.
- يجب إعطاء أولوّة للبنية التحتية للمياه، والصرف الصحي، والكهرباء، والنقل بما يضمن الحد الأدنى من معايير العيش الكريم.
- ينبغي التعامل مع إزالة الذخائر غير المنفجرة والأنقاض بوصفها شرطًا مسبقًا لإعادة الإعمار المكاني.

4.1.2. ضمان حقوق الملكية والسكن

- يجب عدم المساس بحقوق الملكية، وإشراك المجتمعات المحلية ومنظمات المجتمع المدني في عمليات اتخاذ القرار، واعتماد نموذج حوكمة تشاركي قائم على العدالة والشفافية.
- ينبغي مراعاة التوازن بين الريف والمدينة، ودمج أنظمة البنية التحتية بعضها مع بعض، وحماية التراث الثقافي، وتعزيز القدرة على الصمود في مواجهة مخاطر النزاعات والكوارث الطبيعية المستقبلية، وذلك من خلال تعميم نهج التخطيط المكاني المتكامل والقادر على التكيّف.
- يجب تفكيك اقتصاد الحرب وإزالة بقايا نظام البعث، وتجنّب الوقوع في فخّ التنمية الريعية الذي ساد عالميًا في مطلع الألفية وأثّر في سوريا، واعتماد مقاربة للإنعاش الاقتصادي

2. الوضع الراهن والمخاطر الأساسية

عانت المدن والمناطق السكنية في سوريا، عقب سنوات طويلة من الحرب، من دمارٍ مادي واسع، وبناءٍ عشوائي، وانهيارٍ في البنية التحتية، وتفككٍ مكاني حاد. وفي ظل هذا الواقع، تبرز المخاطر الأساسية التالية:

- انتهاك حقوق الملكية، ومشكلات السجل العقاري والمساحة التي تعيق عودة السكان.
- مشاريع إعادة إعمار قائمة على الريع، ومنفصلة عن الاحتياجات المحلية، وذات طابع إقصائي.
- ختلال التوازن بين الريف والمدينة، وهجران المناطق الريفية على نحوٍ شبه كامل.
- تعرّض التراث الثقافي لتدمير غير قابل للاسترجاع.
- ضعف القدرة المكانية على الصمود في مواجهة الكوارث، وأزمات المناخ، واحتمالات النزاعات الجديدة.
- محدودية قدرة الإدارات المحلية على التخطيط والتنفيذ.

3. الأهداف الاستراتيجية

تتمثل الأهداف الأساسية لملفّ المدينة والعمارة فيما يلي:

- إتاحة العودة الكريمة على أساس العدالة وضمان حقوق الملكية.
- إعادة بناء النسيج الحضري المتفكك من خلال تخطيط مكاني شامل ومتكامل.
- إنشاء مناطق سكنية تقوم على مبادئ الخصوصية والعدالة.
- إقامة أنظمة استيطان متوازنة تراعي الانسجام بين الريف والمدينة.
- حماية التراث الثقافي والهوية المعمارية المحلية وإعادة إحيائهما.

ملفّ المدينة والعمارة

1. هدف الملف والمنهجية الأساسية

يتناول هذا الملف إعادة بناء المدن، والمناطق السكنية، والنسيج المعماري في سوريا في مرحلة ما بعد الحرب، ضمن إطار استراتيجية مكانية شاملة، قائمة على العدالة والاستدامة، وبعيدة عن المقاربات الجزئية والمشاريع المتناثرة.

ويرتكز النهج الأساسي على اعتبار إعادة الإعمار ليست مجرد إصلاحٍ للمباني المدمَّرة، بل عملية إحياء متكاملة تنقل البلاد من حالة التفكك المكاني إلى فضاء من الوحدة والتماسك.

كما يتناول ملفّ المدينة والعمارة إعادة البناء لا بوصفها مسألة بنية تحتية مادية فحسب، بل من خلال أبعادها المرتبطة بالعدالة، والملكية، والانتماء، والقدرة على الصمود، والتراث الثقافي، والقدرة المؤسسية.

- وينبغي لتركيا، بما تمتلكه من خبرة متراكمة في أعمال الترميم وقدرة مؤسسية، أن تضطلع بدور ريادي وتيسيري في هذه العملية.

4.3.3. التعافي المجتمعي القائم على الثقافة

- ينبغي النظر إلى إعادة بناء التراث الثقافي بوصفها جزءًا لا يتجزأ من المصالحة المجتمعية والتعافي النفسي-الاجتماعي.

- يجب التعامل مع إعادة الإعمار ليس باعتبارها عملية إنشائية مادية فحسب، بل ضمن أبعادها المتصلة بالذاكرة، والجماليات، والهوية الجماعية.

4.3.4. الاندماج الثقافي الإقليمي والمحلي

- ينبغي تطوير سياسات ثقافية تتمحور حول القيم الثقافية المحلية، ولا تُنتج تبعية للخارج.

- يجب إنشاء آليات دائمة تُمكّن الفنانين والمثقفين السوريين في المهجر من الإسهام الفاعل في المسار الثقافي.

4.2. ما يجب القيام به على المدى المتوسط

الهدف: إعادة بناء الإنتاج الثقافي وتعزيز القدرة المؤسسية

4.2.1. مأسسة عمليات الترميم وإعادة الإعمار

- ينبغي تنفيذ أعمال الترميم بما يتوافق مع معايير منظمة الأمم المتحدة للتربية والعلم والثقافة (UNESCO)، والمجلس الدولي للمعالم والمواقع (ICOMOS)، وسائر المعايير الأخلاقية الدولية.

- يجب اعتماد مبدأ إحياء المباني المدمّرة، قدر الإمكان، باستخدام المواد والتقنيات الأصلية.

- ينبغي إنشاء «مدارس الفنون التقليدية والترميم» لضمان نقل تقنيات البناء التقليدية وتوارثها.

4.2.2. دعم الإنتاج الثقافي والفنانين

- ينبغي إنشاء برامج منح ودعم للإنتاج تشمل الفنانين المحليين، والكتّاب، والفاعلين في مجال الإنتاج الثقافي.

- يجب تشجيع المشاريع المجتمعية في مجالات المسرح، والسينما، والأدب، والموسيقى، والفنون البصرية.

4.3. ما يجب القيام به على المدى الطويل

الهدف: ترسيخ فضاء ثقافي مشترك، ووحدة وتماسك دائمين، وضمان الاستدامة الثقافية

4.3.1. بناء الذاكرة المشتركة والهوية

- ينبغي مأسسة سرديات الهوية السورية الشاملة التي لا تُقصي الاختلافات.

- يجب تصميم سياسات الحقيقة والذاكرة والثقافة على نحوٍ متكامل ومتناسق فيما بينها.

4.3.2. الدبلوماسية الثقافية والتعاون الدولي

- ينبغي تعزيز التعاون الدولي في مجال حماية التراث الثقافي والتعريف به على المستويين الإقليمي والدولي.

- يجب إعداد جردٍ شامل للتراث الثقافي على مستوى المدن؛ ووضع خرائط تفصيلية لأضرار الدمار باستخدام تقنيات الذكاء الاصطناعي بالاستفادة من المخططات الحضرية، وصور الأقمار الصناعية، ومقاطع الفيديو، والوثائق، وغيرها من المواد. وينبغي توثيق الأضرار بندًا بندًا، بما في ذلك عمق التشققات الإنشائية، والتغيرات الحرارية في الأحجار (آثار الحرائق)، وآثار الطلقات النارية.

- يجب تحديد نسب الأضرار في المباني وإجراء الحسابات الإنشائية اللازمة، ودعم العناصر المعرضة للانهيار مثل الجدران، والأقبية، والأقواس باستخدام أنظمة سقالات ودعامات مناسبة.

- ينبغي إنشاء مناطق حماية محيطة بالمواقع التاريخية تُفرض فيها قيود صارمة على البناء، ومنع فتح مناطق سكنية جديدة، بما يحول دون إضرار العمران الحديث (المباني الخرسانية) بالنسيج الأثري.

- يجب حفظ الفسيفساء، والجداريات، والأعمال المماثلة في المواقع المفتوحة في أماكنها عبر وسائل حماية مؤقتة، مثل الأغطية الجيوتقنية وأكياس الرمل.

- ينبغي إعادة تشغيل المراكز الثقافية، والمكتبات، والمتاحف، والفضاءات الفنية عند الحد الأدنى من متطلبات الأمن والوظيفية.

- وباعتبار أن التراث الثقافي التركي وعمقه التاريخي يشكّلان جزءًا لا يتجزأ عابرًا للحدود، ينبغي لتركيا أن تضطلع بدور فاعل في ترميم الآثار السلجوقية والعثمانية القائمة على الأراضي السورية، مستندةً إلى خبرتها المتراكمة في مجال الترميم، ومن خلال مؤسساتها المختصة مثل (المديرية العامة للأوقاف) و وكالة التعاون والتنسيق التركية - تيكا.

4.1.2. تنظيم مجال اللغة والسرد والذاكرة العامة

- ينبغي مكافحة الخطابات الإقصائية والعدائية في اللغة العامة بصورة منهجية.

- يجب تشجيع سرديات تعزّز الوحدة والتماسك، والعيش المشترك، وبناء المستقبل المشترك عبر الثقافة والفنون والآداب.

- وبهدف الاعتراف بهويات المجموعات الإثنية المختلفة، وبناء هوية وطنية جامعة، والحدّ من التوترات الإثنية، ينبغي الاعتراف بالتنوّع اللغوي رسميًا وحمايته، على غرار التطبيق الدستوري المتعدد اللغات في البوسنة والهرسك.

- حلول سرديات هويات إقصائية ومجزأة محلّ الهوية السورية المشتركة.
- تعرّض التراث الثقافي للاندثار غير القابل للاسترجاع أو تهريبه إلى خارج البلاد عبر شبكات الاتجار غير المشروع.
- تحوّل الثقافة والفنون إلى أدوات للدعاية والخطابات الانتقامية.
- تراجع الإنتاج الثقافي المحلي لصالح نماذج مستوردة ومنفصلة عن السياق المجتمعي.
- قمع الذاكرة المشتركة أو تشويهها نتيجة العجز عن مواجهة الماضي الصادم والتعامل معه بصورة نقدية.

3. الأهداف الاستراتيجية

تتمثل الأهداف الأساسية لملفّ الثقافة والفنون فيما يلي:

- جعل الثقافة والفنون من العناصر الحاملة الرئيسة للتضامن والتكافل المجتمعي، وتعزيز الانتماء والعصبية الإيجابية.
- حماية التراث الثقافي المادي وغير المادي، وضمان نقله إلى الأجيال القادمة.
- إنتاج سرديات للذاكرة المشتركة وإدراكٍ جامع للذات عبر اللغة والفنون والآداب.
- دعم الإنتاج الثقافي المحلي والفنانين بما يضمن الاستمرارية الثقافية.
- تعزيز الاندماج الإقليمي والدولي على المدى الطويل من خلال الدبلوماسية الثقافية.

4. التوصيات السياسية

4 .1. ما يجب القيام به على المدى القصير

الهدف: وقف التدمير الثقافي ومنع الخسائر غير القابلة للتعويض

4.1.1. حماية التراث الثقافي بصورة عاجلة

• ينبغي إدراج مواقع التراث الثقافي ضمن نطاق الحماية العاجلة لمنع النهب، والحفريات غير الشرعية، وأعمال التخريب.

ملف الثقافة والفنون

1.هدف الملف والمنهجية الأساسية

يتناول هذا الملف مجالات الثقافة والفنون والتراث الثقافي في سوريا ما بعد الحرب انطلاقًا من الدور المحوري الذي تؤدّيه في ترسيخ التضامن والتكافل المجتمعي، وبناء الهوية المشتركة، وتأسيس وحدة دائمة ومتينة. ويرتكز النهج الأساسي على اعتبار الثقافة والفن ليسا مجرد مجالين جماليّين أو رمزيّين، بل أدوات استراتيجية لإعادة بناء الانتماء المجتمعي والعصبية الإيجابية، وترميم الذاكرة الجماعية، واستعادة القدرة على العيش المشترك. كما يتناول ملف الثقافة والفنون عملية إعادة الإعمار لا بوصفها ترميمًا ماديًا فحسب، بل ضمن أبعادها اللغوية والذاكرية والسردية والجمالية، وما يتصل بها من قيم مشتركة واستمرارية ثقافية.

2. الوضع الراهن والمخاطر الأساسية

قرابة أربعة عشر عامًا من الحرب في سوريا أدّت إلى تدمير واسع في مجالات الإنتاج الثقافي، والمؤسسات الفنية، والتراث الثقافي المادي وغير المادي. وقد بات المجال الثقافي يواجه تحديات جسيمة، من بينها النزوح القسري، وتفكك الهويات، وفقدان الذاكرة الجماعية، ونهب الممتلكات الثقافية، والتوظيف الأيديولوجي للثقافة. وفي ظل هذا الواقع، تبرز المخاطر الأساسية التالية:

- يجب إدارة الدبلوماسية الإعلامية في تناغم وتنسيق مع السياسات الخارجية ومسارات إعادة الإعمار.

- ينبغي تطوير مشاريع دبلوماسية عامة مشتركة مع الفاعلين المؤثرين مباشرة في إعادة نهوض سوريا، لإنتاج سردية مشتركة في مجالات الأمن، والاقتصاد، والمساعدات الإنسانية.

- يجب إصدار «تقارير سوريا الجديدة» بصورة سنوية، لعرض خطوات الإصلاح، والمشاريع الاقتصادية، والتطورات الدبلوماسية أمام الرأي العام الدولي ضمن إطار مؤسسي.

- ينبغي إضفاء الطابع المؤسسي المستدام على الإحاطات المتخصصة، والزيارات الميدانية، وأعمال إعداد التقارير، لسد فجوة المعرفة لدى الفاعلين الخارجيين بشأن الواقع الميداني.

- يجب مواءمة أنظمة الأرشفة الرقمية والتوثيق مع مسارات العدالة والاعتراف المجتمعي والمصالحة.

- ينبغي إنشاء منصات تعزّز التواصل مع وسائل الإعلام وصنّاع المحتوى العاملين في الدول الإسلامية وضمن المجتمعات المسلمة.

- يجب اعتماد نماذج مرنة ومنخفضة التكلفة تُعطي أولوية للبث الرقمي.
- ينبغي إنشاء أنظمة للأرشفة والتوثيق والذاكرة الرقمية.
- يجب إنشاء شبكات تحقق مدعومة بتقنيات الذكاء الاصطناعي.

4.2.2. إصلاح الموارد البشرية والتعليم

- ينبغي إعادة تنظيم برامج الاتصال والإعلام في الجامعات وفقًا لممارسات الإعلام المعاصرة.
- يجب توسيع نطاق التدريب في مجالات الصحافة التطبيقية، والإعلام الرقمي، وصحافة البيانات، والتحقق من المعلومات.
- ينبغي إطلاق ورش عمل موجّهة إلى الأجيال الشابة في مجال «الوعي الرقمي، والإدراك الشعوري، ومحو الأمية المعرفية».
- يجب توفير دعم تدريبي وخبراتي من خلال شراكات إقليمية ودولية.

4.2.3. تعزيز العلاقة بين الإعلام والمجتمع

- ينبغي تشجيع المحتويات الإعلامية التي تعزّز النضج الأخلاقي والروحي، على نحو يُنمّي الانتماء المجتمعي والعصبية الإيجابية، ويغذّي الذاكرة المشتركة وفكرة العيش المشترك.
- يجب دعم الإعلام المحلي وأنماط النشر القائمة على الإنسان والمجتمع.

4.3. ما يجب القيام به على المدى الطويل

الهدف: ترسيخ نظام إعلامي أخلاقي، مستقل، ومستدام، من شأنه بناء صورة «سوريا الإصلاحية» في الرأي العام الدولي

- ينبغي اعتماد المصلحة العامة، والصدق، والمساءلة مبادئَ أساسية ناظمة للعمل الإعلامي.
- يجب تعزيز دور الإعلام بوصفه إحدى أدوات مواجهة الماضي وبناء المستقبل المشترك.
- ينبغي إنشاء شبكة اتصال عالمية تضمن التواصل المنتظم مع وسائل الإعلام الدولية ومراكز الفكر.

والمنصات الرقمية.

- يجب توفير معلومات سريعة وشفافة لمواجهة الأخبار الكاذبة، والاستفزازات، ومحاولات التوجيه الخارجي.

- ينبغي اعتماد لغة تواصل عامة مهدِّئة، وشاملة، ومخفِّفة للتوتر، بوصفها محور الاتصال الرسمي.

4.1.3. تعزيز الحضور الرقمي الرسمي

- ينبغي تفعيل الحسابات الرقمية الرسمية والموثَّقة التابعة للدولة.

- يجب تشكيل فرق اتصال رقمي تنتج محتوى منتظمًا ومتعدد اللغات.

- ينبغي ضمان الاستمرارية وقابلية التنبؤ في عمليات الإبلاغ والتواصل العام.

4.2. ما يجب القيام به على المدى المتوسط

الهدف: مأسسة القدرة الإعلامية في مجال الدبلوماسية الرقمية ومكافحة التضليل، وتعزيز الكادر البشري المؤهَّل

4.2.1. إعادة بناء البنية التحتية والقدرات التقنية

- ينبغي إنشاء منصة دبلوماسية رقمية متعددة اللغات تنتج محتوى باللغات العربية والتركية والإنجليزية.

- يجب تطوير آليات للتحقق من المعلومات في مواجهة التضليل، وتعزيز قنوات التعاون مع وسائل الإعلام الإقليمية.

- ينبغي إطلاق برامج تدريبية موجّهة إلى الجيل الشاب من صنّاع المحتوى، تركّز على محو الأمية الإعلامية والتواصل الحكومي.

- يجب هيكلة «مركز الرصد الرقمي الاستراتيجي» بحيث يكون قادرًا على الاستجابة للأزمات الرقمية خلال ٢٤ ساعة.

- ينبغي إعادة بناء البنية التحتية للبث الوطني بصورة تدريجية وبخطط واقعية.

4.1.1. ضمان الاتصال المركزي والتنسيق المؤسسي

- ينبغي إنشاء قنوات إعلامية جديدة على كلٍّ من المنصات التقليدية والرقمية.

- يجب فتح وكالات إعلامية من خلال شراكة بين القطاعين العام والخاص.

- ينبغي إنشاء بنية مركزية عليا تتولى تنسيق مجال الإعلام والاتصال، وتؤسس لغة تواصل مشتركة وآليات لتدفّق المعلومات بين مؤسسات الدولة، وتضمن تنسيقًا سريعًا بين الجهات المختلفة. وفي هذا الإطار، ينبغي إنشاء «مكتب الاتصال الوطني» بوصفه هيكلًا مؤسسيًا مماثلًا لـ «رئاسة الاتصالات» في تركيا)

- يجب إشراك وسائل الإعلام المحلية وممثلي المجتمع بصورة فاعلة في عملية صياغة السردية الوطنية الجديدة.

- ينبغي إنشاء «وحدة الإبلاغ السريع» تعمل من مركز واحد في أوقات الأزمات، مع اعتماد العمل متعدد اللغات.

- يجب شرح خطوات الإصلاح والخدمات التي تقدمها الدولة للجمهور بلغة تواصل مبسطة، بعيدة عن المصطلحات التقنية، ومركّزة على النتائج الملموسة. وفي هذا السياق، ينبغي وضع توصيفات وظيفية واضحة تميّز بين الاتصال في أوقات الأزمات والاتصال في الفترات الاعتيادية.

- ينبغي طرح تأمين المعدات الإعلامية من الجيل السابق المتوافرة في مخازن مؤسسات البث العام والخاص في تركيا، وفي مقدمتها هيئة الإذاعة والتلفزيون التركية (TRT)، بوصفه حلًا قصير الأجل منخفض الكلفة وسريع الأثر.

- إلى جانب المعدات التقنية، يجب تقديم دعم في مجال الخبرة المؤسسية، وتجربة البث، وتنمية الموارد البشرية القادرة على التدريب والتأهيل.

- ينبغي توفير دعم أكاديمي للجامعات السورية من تركيا، يشمل إيفاد أعضاء هيئة تدريس، وتحديث المناهج، وتعزيز التعاون المؤسسي مع مجلس التعليم العالي التركي (YÖK). وفي هذا الإطار، ينبغي فتح المجال لإنشاء كليات الإعلام حصرًا ضمن الجامعات الحكومية.

4.1.2. المكافحة العاجلة للتضليل الإعلامي والتلاعب بالمعلومات

- ينبغي إنشاء أنظمة للرصد والإنذار المبكر مخصّصة لوسائل التواصل الاجتماعي

التي أرسَاها النظام السابق. ومع اندلاع الحرب، انهارت هذه البنية إلى حدٍّ كبير، ما أفضى إلى فراغ أفرز بيئة إعلامية مجزأة، وغير خاضعة للضبط، وتفتقر إلى الرقابة، وهشّة، ومفتوحة على التأثيرات الخارجية.

وفي هذا السياق، تبرز المخاطر الأساسية التالية:

- ضعف الثقة بالمؤسسات الرسمية وعجز قنوات الاتصال عن إنتاج الشرعية.
- الاستخدام الفاعل للمجال الرقمي من قبل أطراف خارجية.
- تفكك السردية الوطنية وفقدان اللغة المشتركة.
- إسهام الإعلام في تغذية الاستقطاب بدلًا من تعزيز الانتماء المجتمعي والعصبية الإيجابية.

3. الأهداف الاستراتيجية

تتمثل الأهداف الأساسية لملفّ الإعلام والاتصال فيما يلي:

- صياغة لغة تواصل تُنتج الثقة المجتمعية، وتتسم بالشفافية والشمول، وتوفّر تدفّقًا منتظمًا للمعلومات، وتؤمّن التنسيق في إدارة الأزمات.
- إخراج المجال الإعلامي من كونه أداة دعائية، وتحويله إلى مجال للخدمة العامة.
- ترسيخ حضور مؤسسي موثوق للدولة في وسائل الإعلام الرقمية والتقليدية.
- مكافحة التضليل الإعلامي وتلوّث المعلومات على نحو فعّال.
- تعزيز السردية والتصوّر الدوليين حول سوريا بوصفها دولة تتجه نحو الاستقرار وإعادة الإعمار.
- مأسسة نظام إعلامي مستقل ومستدام، يقوم على الأخلاق والقيم المعنوية على المدى الطويل.

4. التوصيات السياسية

4.1. ما يجب القيام به على المدى القصير

الهدف: معالجة حالة التشتّت في مجال الاتصال وإعادة إنتاج الثقة العامة

ملف الإعلام والاتصال

1. هدف الملف والمنهجية الأساسية

يتناول هذا الملف مجال الإعلام والاتصال في سوريا ما بعد الحرب، لا بوصفه قطاعًا تقنيًا يقتصر على نقل الأخبار فحسب، بل باعتباره مسؤوليةً أساسية من مسؤوليات الدولة، تضطلع بدعم التعافي المجتمعي، والمساهمة في إظهار الحقيقة، والقيام بدور فاعل في بناء نظام عام مشروع. وفي هذا الإطار، يُنظر إلى الإعلام باعتباره أداة لا لتفتيت المجتمع، بل لتعزيز روح الوحدة، ولا لتعميق انعدام الثقة، بل لإعادة إنتاج الثقة العامة.

ويتمثل الهدف الجوهري لهذا النهج في إعادة هيكلة البيئة الإعلامية التي تفتّتت وتعرّضت لفقدان الثقة نتيجة سنوات طويلة من الصراع، وذلك من خلال نظام إعلامي يقوم على المبادئ الأخلاقية، وقيم الصدق، وتحمل المسؤولية، وبما يفضي إلى إيجاد فضاء تواصلي يغذّي السلم المجتمعي ويعزّز أفق المستقبل المشترك.

2. الوضع الراهن والمخاطر الأساسية

على مدى سنوات طويلة، تشكّل المجال الإعلامي في سوريا ضمن بنية أحادية الاتجاه وذات طابع دعائي، بوصفه المركز الرئيس لمنظومة الدعاية المغلقة والمرتكزة على الصوت الواحد

- ينبغي إطلاق مراكز لأبحاث الدراسات العثمانية والتراث المشترك في مدينتي حلب ودمشق.

4.3. ما يجب القيام به على المدى الطويل

الهدف: نظام جامعي مستدام، شامل، وذو رؤية دولية

4.3.1. الضمانات القانونية والمؤسسية في التعليم العالي

- ينبغي مواءمة أنظمة المعادلة والاعتماد مع المعايير الدولية.
- يجب تعزيز أهلية الجامعات وقدرتها على إنشاء الكليات والمعاهد.
- ينبغي ضمان الحرية الأكاديمية والاستقلال المؤسسي.

4.3.2. التحول الرقمي والابتكار العلمي

- ينبغي توسيع نطاق المكتبات الرقمية، ونماذج الجامعة المفتوحة، والحرم الجامعي الافتراضي.
- يجب إنشاء مراكز أكاديمية جديدة في مجالات الذكاء الاصطناعي، والبرمجيات، وعلوم البيانات، والأمن السيبراني.
- ينبغي تعزيز إتاحة التعليم من خلال نماذج التعليم عن بُعد والتعليم الهجين.

4.3.3. التعليم العالي الموجّه نحو التنمية

- ينبغي تطوير الشراكات بين الجامعات والقطاع الصناعي، وكذلك بين الجامعات والمؤسسات العامة.
- يجب توسيع نطاق الكليات المهنية والمعاهد التطبيقية الموجّهة نحو التنمية والتوظيف، بما يخدم عملية إعادة إعمار سوريا.
- ينبغي تعزيز الارتباط بسوق العمل من خلال أنظمة الشهادات المهنية والتعليم التطبيقي.
- يجب إنشاء مدارس مهنية مرتبطة بالجامعات، وأن تضطلع هذه المؤسسات، من خلال منظومات الاعتماد والشراكة بين القطاعين العام والخاص، بدور ريادي في مسار التنمية الوطنية.

- الطب، وعلم النفس، والصحة العامة.
- دراسات الصدمة وإعادة التأهيل.
- هندسات البناء، والبنية التحتية، والتخطيط الحضري.
- الزراعة، والمياه، والأمن الغذائي.
- الطاقة المتجددة والتقنيات الصناعية.
- كليات التربية وبرامج إعداد المعلّمين.

4.2.2. التعاون الأكاديمي الإقليمي والدولي

- ينبغي إبرام بروتوكولات «الجامعات الشقيقة» مع دول الإقليم، وفي مقدمتها تركيا.
- يجب تطوير برامج تبادل أعضاء هيئة التدريس، وإنشاء بنوك مقررات مشتركة، ومنصات تعليم إلكتروني.
- ينبغي إعادة هيكلة برامج التبادل، مثل برنامج مولانا، بما يراعي الخصوصية السورية.
- يجب تحديث المناهج التعليمية بما يحقق الاعتماد الدولي والكفاءة العلمية، وإعداد مناهج ومحتويات تعليمية حديثة انطلاقًا من هذا المبدأ. ولهذا الغرض، ينبغي التوصل إلى بروتوكول تعاون مع مجلس التعليم العالي التركي وتحقيق التوافق المؤسسي، وتسريع الإجراءات التنفيذية.

4.2.3. اللغة، والدبلوماسية الثقافية، والذاكرة المشتركة

- ينبغي أن تؤدي الدبلوماسية اللغوية والثقافية دورًا يتجاوز أطر التعاون التقني، بما يسهم في تحقيق التماسك المجتمعي وتعزيز التفاعل الفكري المتبادل. وفي هذا السياق، يتعيّن على رئاسة الأتراك في الخارج والمجتمعات ذات القربى (YTB) ومؤسسة المعارف التركية (Türkiye Maarif Vakfı) الاضطلاع بدور فاعل في هذه المراكز، وبناء بنية تحتية منهجية لتعليم اللغات.
- ينبغي إنشاء مراكز لتعلّم اللغتين العربية والتركية.
- يجب إعادة افتتاح أقسام الدراسات التركية (التركولوجيا)، ودعم الدراسات المشتركة في التاريخ والثقافة.

هيئة التدريس والطلبة.

- ينبغي، من خلال بروتوكولات «الجامعات الشقيقة» ونماذج الحرم الجامعي المزدوج، مواءمة جامعات تركية، ولا سيما الواقعة في المناطق الحدودية، مثل جامعة غازي عنتاب، وجامعة كِلِس ٧ آذار، وجامعة ماردين آرتقلو ، وجامعة العلوم الصحية، مع الجامعات السورية، بهدف إنشاء برامج لتبادل أعضاء هيئة التدريس، ومدارس صيفية مشتركة، ومنصات تعليم إلكتروني، وأنظمة للإشراف على الرسائل الجامعية.

- ينبغي على رئاسة الأتراك في الخارج والمجتمعات ذات القربى (YTB) زيادة المنح الدراسية المخصصة للطلبة السوريين في مرحلتي الإجازة الجامعية والدراسات العليا، وتطوير نماذج منح مرتبطة بالعودة والتوظيف، ودعم الجيل القادم من الأكاديميين ومديري القطاع العام.

- ومن أجل توحيد معايير القياس والتقويم، ينبغي إتاحة الإمكانات التقنية لـ مركز القياس والاختيار والتنسيب للطلبة (ÖSYM) دعماً لإصلاح نظام البكالوريا المعتمد للالتحاق بالتعليم العالي في سوريا.

4.1.2. حماية الكادر الأكاديمي

- ينبغي إطلاق برامج للهجرة العكسية للكفاءات الأكاديمية السورية المقيمة في الخارج.

- على المدى القصير، يجب اعتماد نماذج الاستشارة والأستاذية الزائرة.

- ينبغي توفير ظروف عمل آمنة لأعضاء الهيئة التدريسية.

- يجب إنشاء مراكز للدعم النفسي-الاجتماعي في الجامعات.

- ينبغي توسيع نطاق مكاتب التوجيه المهني وخدمات الإرشاد المهني للشباب السوري المنهك من آثار الحرب.

4.2 ما يجب القيام به على المدى المتوسط

الهدف: مأسسة الجودة الأكاديمية، وتعزيز الإسهام المجتمعي، وترسيخ القدرة على التنمية

4.2.1. تعزيز المجالات الأكاديمية الاستراتيجية

في مرحلة إعادة الهيكلة، ينبغي إعطاء الأولوية لدعم المجالات التالية:

- إعادة بناء الكادر الأكاديمي البشري داخل البلاد.
- رفع مستوى الرقمنة وزيادة القدرة على الابتكار العلمي.
- تحقيق التوافق والتعاون الأكاديمي على المستويين الإقليمي والدولي.
- وصل العلوم التقليدية بالمناهج والمنهجيات الحديثة.
- تجنّب الاصطفافات القائمة على الانقسامات المذهبية.
- دعم التفكير النقدي.
- التحلّي بالوعي واعتماد مقاربة أكاديمية في مواجهة ظاهرة التطرّف.

4. التوصيات السياسية

4.1 ما يجب القيام به على المدى القصير

الهدف: إعادة جعل النظام فاعلًا ووقف حالة التفكك الأكاديمي

4.1.1. الاندماج المؤسسي والتنظيمات الهيكلية العاجلة

- ينبغي إنشاء آلية وطنية مؤقتة للتضامن تشمل البنية المجزأة للتعليم العالي.
- يجب اعتماد ترتيبات انتقالية مركزية لمعالجة عدم توافق المناهج ومشكلات المعادلة والاعتراف.
- ينبغي إعطاء أولوية لإصلاح مباني الجامعات، وتحسين السكنات الجامعية، وتلبية احتياجات البنية التحتية الأساسية.
- يجب الاعتراف بالشهادات الصادرة، ولا سيما تلك الممنوحة في تركيا وسائر دول الإقليم، مع مراعاة متطلبات المرحلة الانتقالية.
- ينبغي تنفيذ مساهمات تركيا في دعم التعليم العالي السوري عبر مجلس التعليم العالي التركي (YÖK)، ورئاسة الأتراك في الخارج والمجتمعات ذات القربى (YTB)، ومركز القياس والاختيار والتنسيب للطلبة (ÖSYM).
- يتعيّن على مجلس التعليم العالي التركي (YÖK) إنشاء جامعة تركية-سورية مشتركة، ومتابعة تنفيذ العمليات، وتفعيل أنظمة الشهادات المشتركة والاعتراف المتبادل، وتشجيع حركية أعضاء

2. الوضع الراهن والمخاطر الأساسية

عام ٢٠١١، وبعد التحوّل السياسي الذي شهدته البلاد في نهاية عام ٢٠٢٤، يواجه نظام التعليم العالي في سوريا حالة من التفكك البنيوي لا تقتصر على المشكلات المادية والإدارية فحسب، بل تهدد بصورة مباشرة المستقبل الفكري للبلاد. وقد باتت الجامعات عاجزة إلى حدٍّ كبير عن أداء دورها في إنتاج المعرفة وتأهيل الكوادر البشرية المؤهلة. وفي ضوء هذا الواقع، تبرز المخاطر الأساسية التالية في مجال التعليم العالي:

- تعذّر ضمان استمرارية العملية التعليمية نتيجة الدمار الواسع الذي طال مباني الجامعات والبنية التحتية البحثية.
- شلل الأنشطة الأكاديمية بسبب التفكك المؤسسي، والانقطاع الإداري، وغموض الصلاحيات.
- حدوث نقص حاد في الموارد البشرية نتيجة هجرة الأكاديميين، أو إقصائهم عن وظائفهم، أو دفعهم خارج المنظومة التعليمية.
- تقادم المناهج الدراسية، وتفاقم الفجوات في الجودة الأكاديمية، وانتشار مشكلات الشهادات والمعادلات العلمية.
- ضعف إنتاج المعرفة بسبب قصور البنية التحتية الرقمية، ونقص المختبرات، والمكتبات، وإمكانات البحث العلمي.
- نشوء أنظمة جامعية منفصلة في مناطق سيطرة النظام السابق، ومناطق حكومة الإنقاذ، والمناطق الخاضعة لسيطرة الجيش الوطني السوري، بما أدى إلى تفكك هيكلي في منظومة التعليم العالي.
- إعاقة هذه البنية المجزأة لحركة الطلبة، والتعاون الأكاديمي، وتشكّل رؤية وطنية موحدة للتعليم العالي على المستوى العام.

3. الأهداف الاستراتيجية

تتمثل الأهداف الأساسية لملفّ التعليم العالي فيما يلي:

- تحويل البنية الجامعية المجزأة إلى منظومة قائمة على التعاون والانسجام المؤسسي.
- جعل الجامعات فاعلين نشطين في ترسيخ الانتماء المجتمعي وتعزيز العصبية الإيجابية.
- تعزيز المجالات الأكاديمية والمهنية التي تخدم مسار إعادة الإعمار.

ملف التعليم العالي

1. هدف الملف والمنهجية الأساسية

يتناول هذا الملف إعادة بناء نظام التعليم العالي في سوريا في مرحلة ما بعد الحرب، ليس بوصفها مجالًا للإصلاح الأكاديمي والتقني فحسب، بل باعتبارها أحد العناصر التأسيسية للتعافي المجتمعي، والتنمية، وترسيخ الوعي بمستقبل مشترك.

يرتكز النهج الأساسي على ضرورة تحويل الجامعات إلى فاعلين مؤسسيين يعززون التماسك المجتمعي بين الأغلبية السنية، والطوائف العلوية والشيعية، والمكوّن المسيحي، والدروز، والأكراد، والتركمان، وسائر المجموعات العرقية الأخرى؛ ويعملون على ترسيخ ثقافة المشاركة والتضامن، والنظر إلى الاختلافات المذهبية والإثنية بوصفها مصدرَ غنى، وإعداد الكفاءات البشرية المؤهلة، وتوجيه مسارات التنمية وإعادة الإعمار.

يُقَدِّم ملفّ التعليم العالي الجامعةَ ليس بوصفها مؤسسةً لنقل المعرفة فحسب، بل باعتبارها مؤسسةً استراتيجية تُسهم في تعافي المجتمع، وتعزيز وحدته، وبناء المستقبل. وفي هذا الإطار، تُعَدّ دراسات الوحدة والتلاحم المجتمعي، والعدالة الانتقالية، وأبحاث الهجرة واللجوء، ودراسات الصدمة المجتمعية، وبرامج التواصل بين الأديان والمذاهب مجالاتٍ أكاديمية استراتيجية في مرحلة إعادة الهيكلة وإعادة البناء.

- مراجعة شاملة للمناهج من المرحلة الابتدائية حتى التعليم الجامعي.
- إدراج موضوعات مثل التاريخ الكولونيالي، وتاريخ سوريا الحديث، والتنوع المجتمعي ضمن المناهج بشكل متكامل.
- إعادة الاعتبار لمهنة التعليم بوصفها مهنة مؤسسية ذات مكانة اجتماعية مرموقة.
- تشجيع عودة المعلمين السوريين المقيمين خارج البلاد.
- تطوير برامج تبادل للمعلمين والطلاب مع دول المنطقة، وفي مقدمتها تركيا.

4.3. ما يجب القيام به على المدى الطويل

الهدف: بناء نظام تعليمي منتج للمعرفة، حرّ، ومستدام

- تعزيز التعليم المهني والتقني لرفع قابلية توظيف الشباب.
- تحقيق تكامل بنيوي بين النظام التعليمي وسياسات الاقتصاد، والصحة، والثقافة، والإعلام.
- إنشاء نظام وطني لضمان جودة التعليم، مع إخضاع المؤسسات التعليمية لعمليات متابعة وتقييم منتظمة.

4. التوصيات السياسية

4.1 ما يجب القيام به على المدى القصير

الهدف: إعادة إتاحة الوصول إلى التعليم وتعويض فاقد التعلم العاجل

- يجب الإسراع في ترميم المدارس المتضررة، وتوسيع الوصول إلى التعليم بشكل عاجل عبر الأبنية التعليمية المؤقتة والمسبقة الصنع.
- إطلاق برامج تعليم تعويضي مُسرّع للأطفال المنقطعين عن التعليم لفترات طويلة.
- تنظيم برامج تدريب عاجلة أثناء الخدمة للمعلمين، وتعميم أساليب التعليم الحساسة للصدمات، والدعم النفسي والاجتماعي، والتأهيل التربوي.
- دعم عودة العاملين في قطاع التعليم إلى مهنتهم من خلال توفير رواتب وحوافز اجتماعية مناسبة.
- توفير الكتب المدرسية والمواد التعليمية الأساسية مجانًا.
- ينبغي لتركيا، بما تمتلكه من قدرات مؤسسية وروابط تاريخية وثقافية، أن تسهم في دعم التعليم في سوريا عبر أدوات غير عسكرية ومن خلال فاعلي القوة الناعمة. وفي هذا الإطار، يجب أن تضطلع كل من تيكا، ومؤسسة المعارف التركية، ووزارة التربية الوطنية، ومعهد يونس أمره بأدوار متكاملة في تطوير السياسات التعليمية.
- على تيكا ترميم المدارس المتضررة، وإنشاء مدارس مسبقة الصنع، وتوفير المواد التعليمية والمكتبات والبنية التحتية للتعلم الرقمي، وضمان بيئات تعليمية آمنة ومستدامة.
- على وزارة التربية الوطنية التركية إعداد مناهج انتقالية قائمة على الحد الأدنى من مخرجات التعلم، وتنفيذ برامج تدريب حضورية وعن بُعد للمعلمين السوريين، وافتتاح وتشغيل مدارس حكومية نموذجية في سوريا، وتقديم خدمات استشارية في برامج المنح المشابهة لـ YLSY.
- ينبغي لمؤسسة المعارف التركية تعزيز المدارس القائمة في شمال سوريا، وافتتاح مدارس جديدة في دمشق وحلب، وتطبيق نماذج تعليمية نوعية ومستدامة في مرحلة التعليم الثانوي.
- على معهد يونس أمره توسيع برامج اللغة التركية واللغة التركية الأكاديمية، وتنفيذ أنشطة الدبلوماسية الثقافية والتعليمية، وتعزيز برامج التفاعل الثقافي المتبادل.

4.2. ما يجب القيام به على المدى المتوسط

الهدف: إصلاح المناهج وتعزيز قدرات الموارد البشرية

2. الوضع الراهن والمخاطر الأساسية

تعرّض النظام التعليمي في سوريا، نتيجة الآثار الممتدة للحرب، لدمار بالغ على المستويين المادي والمؤسسي. ولم يؤدِّ انقطاع التعليم إلى خسائر أكاديمية فحسب، بل أسهم أيضًا في إضعاف الذاكرة الجماعية، وقطع التواصل بين الأجيال، وتآكل إمكانيات العيش المشترك. وفي هذا السياق، تبرز المخاطر الأساسية التالية في مجال التعليم:

- تقييد شديد للوصول إلى التعليم بسبب تدمير أو تعطّل نسبة كبيرة من المدارس
- تحوّل الانقطاعات التعليمية الطويلة إلى خسائر تعلم دائمة وتسرب مدرسي واسع بين الأطفال والشباب
- تفاقم النقص في الكوادر التعليمية نتيجة الهجرة والوفاة والانقطاع عن المهنة
- ضعف التفكير النقدي والبحث العلمي بسبب تشكّل المناهج لسنوات طويلة ضمن إطار أيديولوجي مركزي سلطوي
- العجز عن تطوير سردية شاملة ومتوازنة حول الإرث الكولونيالي، وصراعات الهوية، وتاريخ سوريا الحديث
- تحوّل النظام التعليمي من نموذج يضع الإنسان في المركز إلى نموذج يقوم على الطاعة والحفظ
- انقطاع الروابط بين الكفاءات السورية المقيمة في الخارج والمؤسسات التعليمية داخل البلاد، وتعطّل نقل المعرفة والخبرة

3. الأهداف الاستراتيجية

يجب تحديد الأهداف الأساسية للسياسات التعليمية على النحو الآتي:

- تطوير فهم تربوي قائم على الاستقلال الفكري
- تعزيز التضامن الاجتماعي وثقافة العيش المشترك
- جعل التعليم رافعة لإعادة الإعمار الاقتصادي والمؤسسي
- إعادة دمج سوريا في شبكات إنتاج المعرفة الإقليمية والدولية

ملف التعليم

1. هدف الملف والمنهجية الأساسية

يتناول هذا الملف الدمار المادي والمؤسسي والذهني الذي خلّفته سنوات طويلة من الإرث الكولونيالي، وممارسات الحكم السلطوي، والحرب المدمّرة التي اندلعت بعد عام ٢٠١١ على النظام التعليمي في سوريا؛ ويضع التعليم ليس مجرد أداة لنقل المعرفة، بل ركيزة أساسية للترميم المجتمعي وإعادة البناء الوطني.

ويرتبط النظام التعليمي ارتباطًا مباشرًا بجميع المجالات التالية:

- بناء الهوية
- إنتاج الفكر
- الوحدة والتماسك الاجتماعي
- التنمية الاقتصادية

وبناءً على ذلك، فإن الخطوات المتخذة في مجال التعليم تحمل طابعًا حاسمًا في تحديد الاستقرار السياسي والسيادة الوطنية لسوريا في المستقبل.

الجنوبية، وإحياء الممر التجاري دمشق-عمّان، وإنشاء مناطق اقتصادية خاصة في درعا والقنيطرة تستهدف تشغيل الشباب.

4.3. ما ينبغي القيام به على المدى الطويل

- يجب إقرار دستور يحافظ على البنية الوحدوية للدولة، ويُبنى على مبادئ العدل والكفاءة، ويراعي القيم المجتمعية، ويقوم على الإنصاف في التمثيل والاستقرار في الحكم.
- ينبغي تفسير العلاقة بين مفهومي الأمة والوطن تفسيراً متوازنًا بما يرسّخ الوحدة والتماسك الاجتماعي على نحو دائم.
- يجب إنشاء منصة متعددة الأطراف تحت مسمّى "أصدقاء سورية" للمساهمة في عملية التنمية، وتنسيق جهود إعادة الإعمار ضمن هذا الإطار.
- في مواجهة استراتيجية التطبيع المشروط التي تعتمدها الولايات المتحدة، يتعيّن على سورية توسيع هامش حركتها في السياسة الخارجية عبر انفتاحات دبلوماسية متعددة الأطراف، وتجنّب الوقوع في تبعية أحادية.
- انسجامًا مع رؤية السيادة الكاملة والاندماج في النظام الدولي، يجب تفكيك البُنى الدولتية الأمر الواقع، وإعادة بناء الثقة بين الدولة والمجتمع الدولي.

- لمنع إسرائيل من استغلال الفراغات الأمنية، يجب تفعيل القنوات الدبلوماسية مع الفاعلين الإقليميين والدوليين على نحو فعّال، وبناء أرضية ردع سياسية وقانونية.

- ينبغي لتركيا أن تدعم تعزيز القدرة المؤسسية والأمنية لدمشق، من خلال استكمال وجودها العسكري في شمال سورية عبر القنوات الدبلوماسية، ضمن مقاربة أمنية تستند إلى وحدة الأراضي السورية.

- في ظل استراتيجية "التطبيع المشروط" التي تعتمدها الولايات المتحدة تجاه إدارة الشَّرع، والتي تهدف إلى إبعاد سورية عن النفوذ الإيراني وضبط المخاطر الأمنية، يتعيّن على إدارة الشَّرع دعم هذه العملية بانفتاحات دبلوماسية متعددة الأطراف، بما يقلل من الاعتماد الأحادي ويوسّع هامش المناورة في السياسة الخارجية.

4.2. ما ينبغي القيام به على المدى المتوسط.

- ينبغي على سورية أن تُعيد تشكيل بنيتها السياسية في مرحلة ما بعد الحرب على أسس عقلانية-سياسية، بعيدًا عن الارتباطات العاطفية، وأن تبني نظامًا جامعًا يستوعب مختلف المكوّنات المجتمعية.

- يجب اعتماد نموذج سياسي جامع ومتعدد المستويات، يعزّز اللامركزية الإدارية، ويدعم الحكم المحلي، ويشجّع التعددية السياسية.

- ينبغي جعل إعادة الهيكلة المؤسسية شرطًا مسبقًا للاستدامة، من خلال توجيه المؤسسات نحو التخطيط الاستراتيجي متوسط الأجل، والاستثمار في قدرات الإدارة الوسطى، وتنويع مصادر التمويل بما يحدّ من الاعتماد على فاعل واحد.

- يجب إنشاء مؤسسات قوية، واضحة البنية، خاضعة للمساءلة، وقادرة على التخطيط طويل الأمد، بما يضمن الأثر والاستمرارية في مجالي الإغاثة الإنسانية والتنمية.

- ينبغي مأسسة المقاربات البراغماتية لدول الخليج تجاه سورية، القائمة على الاستقرار والنفوذ الاقتصادي، ضمن دبلوماسية متوازنة وشاملة، تجمع بين خطاب "التضامن العربي" و"الحفاظ على الاستقرار". كما يجب إدارة العلاقات مع دول الخليج في إطار شفاف ومتعدد الأطراف، يوازن بين أولويات الفاعلين المختلفين، ويتجنب الاعتماد المفرط على دولة أو محور واحد.

- يجب تعزيز واستمرار المقاربة التنموية القائمة على دبلوماسية الطاقة التي تقودها قطر بالتنسيق مع تركيا، وتعميقها وتوسيعها لتشمل سورية.

- بهدف دمج جميع الأقليات، وعلى رأسها الدروز والأكراد، في الوحدة الوطنية، ينبغي إنشاء نموذج أمني متعدد المستويات يدمج الفاعلين المحليين في المنظومة، وتأسيس مجالس محلية معزَّزة. إضافة إلى ذلك، يجب إطلاق حزم تنموية وزراعية خاصة للمحافظات

وتتمثل أبرز مجالات الخطر فيما يلي:

- إعادة تفعيل الصدوع المذهبية والإثنية في حال عدم إعادة بناء النظام السياسي على نحو جامع.
- عدم قدرة المرحلة الانتقالية على إنتاج الشرعية، بما يحول دون ترسيخ الأمن والاستقرار بشكل دائم.
- تحوّل الاعتماد المفرط في السياسة الخارجية على فاعل أو محور واحد إلى علاقة وصاية جديدة.
- غياب جيش نظامي ومركزي بما يؤدي إلى تصاعد التهديدات الأمنية، ولا سيما تلك القادمة من الجانب الإسرائيلي.
- استمرار العقوبات والعزلة الفعلية في حال عدم بناء علاقة ثقة مع المجتمع الدولي.

3. الأهداف الاستراتيجية

- إعادة بناء سورية كدولة كاملة السيادة، موحّدة، ومستقرة.
- إنشاء نظام سياسي جامع لا يدير الاختلافات المجتمعية بل يحوّلها إلى أرضية للعيش المشترك.
- تعزيز الشرعية الداخلية خلال المرحلة الانتقالية، وإعادة ترميم الثقة الدولية.
- تحقيق إعادة اندماج سورية في النظام الدولي وبناء علاقات تعاون من خلال سياسة خارجية متعددة الأطراف، متوازنة، وقابلة للتنبؤ.
- مأسسة عقل دولة شامل يتناول الأمن والدبلوماسية والتنمية بوصفها مسارات مترابطة.

4. التوصيات السياسية

4.1. ما ينبغي القيام به على المدى القصير

- في المرحلة الانتقالية، يجب أن يكون الهدف الأساسي تعزيز الشرعية الداخلية لحكومة الانتقال عبر مسار توافقي، وضمان الأمن، وتأمين الدعم الكامل من الأمم المتحدة للشروع في تنفيذ قرار مجلس الأمن رقم ٢٢٥٤.
- انطلاقًا من حقيقة ترابط أمن سورية ولبنان، ينبغي على سورية تعزيز التنسيق الأمني مع لبنان، وتقوية أمن الحدود عبر آليات مشتركة، وتسريع بناء جيش وطني نظامي يرسّخ سلطة الدولة.

ملف السياسة والعلاقات الدولية

1. هدف الملف والمنهجية الأساسية

يهدف هذا الملف إلى تناول عملية إعادة البناء السياسي في سورية في مرحلة ما بعد الحرب، من خلال تجريدها من المقاربات القائمة على الانتماءات العاطفية وردود الفعل الآنية، واعتماد إطار عقلاني-سياسي، جامع، يستند إلى مبادئ العدل والأمانة والكفاءة، ضمن تصور دولتي متعدد المستويات، أمميّ التوجه، ومستدام. ويقدّم الملف إطارًا سياساتيًا يهدف، من جهة، إلى ترسيخ الاستقرار السياسي الداخلي في سورية، ومن جهة أخرى إلى تحقيق التكيّف والتعاون المتوازن مع النظامين الإقليمي والدولي.

وفي هذا السياق، يقوم المنهج الأساسي على بناء معمار سياسي يحافظ على بنية الدولة الموحّدة، ويرتكز على كرامة الإنسان والعدل، ويعطي الأولوية للمشاركة السياسية التعددية وبناء مؤسسات قوية. أما على مستوى العلاقات الدولية، فيُعتمد نهج سياسة خارجية سيادية، متعددة الأطراف، توازنية، وغير خاضعة لمحور واحد.

2. الوضع الراهن والمخاطر الأساسية

دخلت سورية مرحلة ما بعد الحرب وهي مثقلة بإرثٍ ثقيل من الانهيار المؤسسي، والصدمة المجتمعية، وانعدام الثقة الدولية. إن ضعف القدرة الدولتية، ووجود فراغات أمنية، وبنية مجتمعية متشظية، تنتج مجتمعة أرضية هشّة مفتوحة على التدخلات الخارجية.

- ينبغي التحقيق بفعالية في ادعاءات الفساد، والتعذيب، والمحسوبية، وتفعيل آليات المساءلة والانضباط.

4.2.2. استقلال القضاء والمجلس الأعلى للقضاء

- يجب أن يتكوّن المجلس الأعلى للقضاء في غالبيته من القضاة، مع الحفاظ على الشرعية المهنية الداخلية.
- ينبغي تعزيز بُعد الثقة المجتمعية من خلال إشراك عدد محدود من ممثلي نقابات المحامين، والأكاديميا، ومنظمات حقوق الإنسان.
- يجب أن تكون عمليات التعيين والترقية والمسائلة مكتوبة، ومعللة، وقابلة للرقابة.

4.2.3. إصلاح جهاز النيابة العامة

- ينبغي تعريف المهمة الأساسية للنيابة العامة بوصفها حماية القانون لا حماية الدولة.
- يجب إنشاء وحدة نيابة متخصصة للتحقيق في جرائم التعذيب، والاختفاء القسري، والانتهاكات الجسيمة.
- ينبغي تحديد الموقع المتقدم للنيابة العامة بوضوح في صلاحيات التحقيق المتعلقة بأجهزة إنفاذ القانون.

4.3. ما يجب القيام به على المدى الطويل

الهدف: جعل دولة القانون مستدامة.

- يجب إخضاع تعريفات الجرائم لمعياري الوضوح وقابلية التوقع.
- في جرائم الإرهاب والأمن، ينبغي تحديد عتبة العنف، والقصد الجنائي، والمساهمة الملموسة بصورة واضحة.
- يجب تضييق نطاق التهديد بالعقوبة الجنائية في مجال حرية التعبير، وإعطاء الأولوية للأدوات الإدارية والمدنية.
- ينبغي ألا تقتصر إصلاحات حقوق الإنسان والقانون على تقديم بيانات نوايا للفاعلين الدوليين، بل يجب أن تطرح مجموعة مؤشرات قابلة للقياس والرقابة.
- يجب إعداد تقارير دورية حول معايير مثل مدد التوقيف، وإمكانية الوصول إلى المحامي، والفترة الزمنية لبدء التحقيق التلقائي في ادعاءات التعذيب، ودورية إبلاغ العائلات في ملفات المفقودين.

- يجب أن يكون إبلاغ ذوي المحتجز هو القاعدة، وألا يُستثنى من ذلك إلا بقرار قضائي.

4.1.2. قابلية التتبع في حالات الحرمان من الحرية

- يجب ضمان الوصول الفعلي إلى المحامي منذ لحظة القبض.
- لا يجوز أخذ الإفادات دون حضور محامٍ إلا في حالات استثنائية خاضعة للرقابة.
- ينبغي تسجيل استجوابات أجهزة إنفاذ القانون صوتيًا ومرئيًا كلما كان ذلك ممكنًا.

4.1.3. الإتاحة المبكرة لحق الدفاع

- يجب ضمان الوصول الفعلي إلى المحامي منذ لحظة القبض.
- لا يجوز أخذ الإفادة دون حضور محامٍ إلا في ظروف استثنائية خاضعة للرقابة.
- ينبغي تسجيل استجوابات أجهزة إنفاذ القانون تسجيلًا صوتيًا ومرئيًا كلما كان ذلك ممكنًا.

4.1.4. الفحص الطبي المستقل

- يجب أن يكون القبض وإجراء فحص طبي من قبل طبيب مستقل بعد كل عملية نقل إجراءً إلزاميًا.
- يجب إبلاغ النيابة العامة تلقائيًا عن أي مؤشرات أو دلائل تثير الاشتباه بوقوع التعذيب.

4.2. ما يجب القيام به على المدى المتوسط

الهدف: إضفاء الطابع المؤسسي على استقلال القضاء وبناء قدرة فعّالة على التحقيق.

4.2.1. الرقابة القضائية المستقلة والسريعة

- يجب عرض الشخص المقبوض عليه على قاضٍ خلال فترة زمنية قصيرة.
- ينبغي أن تستند قرارات التوقيف إلى وقائع ملموسة ومبررات قائمة على مبدأ التناسب.
- يجب أن يكفل التنظيم المؤسسي الاستقلال في الوقت ذاته.
- لا يجوز للسلطة القضائية تلقي تعليمات من السلطة التنفيذية.
- ينبغي منع أي تمييز قائم على الهوية أو المذهب أو المنطقة أو الانتماء.
- يجب تفعيل مبدأ المساءلة.

- أن التحقيق في الانتهاكات الجسيمة يرافقه حتمًا خطر المقاومة ومحاولات التعطيل والتخريب.

وبالنسبة لسوريا، فإن اتفاقية مناهضة التعذيب وغيره من ضروب المعاملة أو العقوبة القاسية أو اللاإنسانية أو المهينة (CAT)، والعهد الدولي الخاص بالحقوق المدنية والسياسية (ICCPR)، يوفّران أصلًا حدًا أدنى قويًا من الإطار المعياري. غير أن الإشكالية لا تكمن في نقص القواعد، بل في غياب الآليات المؤسسية الكفيلة بضمان التطبيق. ولذلك تكتسب آليات الرقابة المستقلة على غرار البروتوكول الاختياري لاتفاقية مناهضة التعذيب (OPCAT)، ونظام المفقودين المشابه للاتفاقية الدولية لحماية جميع الأشخاص من الاختفاء القسري (CED)، أهميةً بالغة.

3. الأهداف الاستراتيجية

تتمثل الأهداف الأساسية لهذا الإصلاح القانوني فيما يلي:

- إدارة مسار إعداد الدستور الجديد.
- منع القيود التعسفية على الحرية بصورة بنيوية.
- وقف التعذيب وسوء المعاملة من خلال آليات وقائية فعّالة.
- إرساء استقلال القضاء جنبًا إلى جنب مع مبدأ المساءلة.
- عزيز الأساس القائم على الأدلة والإجراءات والشرعية للعدالة الانتقالية.
- إعادة إنتاج الثقة المجتمعية تجاه الدولة.

4. التوصيات السياسية

4.1 ما يجب القيام به على المدى القصير

الهدف: تحديد مسار إعداد الدستور الجديد، ووقف الاستخدام التعسفي للقوة، وترسيخ الأمن القانوني.

4.1.1. إدارة العملية الدستورية بدقة وعناية

- يجب إنشاء نظام موحّد لتسجيل جميع حالات التوقيف على مستوى البلاد.
- ينبغي حظر أماكن الاحتجاز غير الرسمية حظرًا قاطعًا، وتجريمها بوصفها جريمة مستقلة.

ملف القانون

1. هدف الملف والمنهجية الأساسية

يتناول هذا الملف حماية حقوق الإنسان في سوريا خلال مرحلة الانتقال التي تلت ٨ كانون الأول/ديسمبر ٢٠٢٤، من خلال مقاربة تتمحور حول نظام العدالة الجنائية. وتنطلق الفرضية الأساسية من أن تنامي الحاجة الأمنية في مراحل الانتقال، إذا جرى التعامل معها عبر استخدام القوة خارج إطار القانون والإفلات من العقاب، فإنها ستؤدي إلى تدمير العلاقة بين الدولة والمجتمع على نحو دائم.

وبناءً على ذلك، فإن مجال الأولوية الذي يمكن أن يُحدث أسرع أثر وبأدنى كلفة سياسية في مسار الإصلاح القانوني يتمثل في إقامة ثلاثية متكاملة ومتزامنة في إجراءات الحرمان من الحرية، وهي: قابلية التتبع، والرقابة القضائية، ومنع التعذيب.

2. الوضع الراهن وتحليل المخاطر

تُظهر تقارير لجنة التحقيق الدولية المستقلة بشأن سوريا التابعة للأمم المتحدة أن المرحلة السابقة شهدت انتشارًا واسعًا لعمليات الاحتجاز التعسفي، والتعذيب المنهجي، والتهجير القسري، وقد بلغت هذه الممارسات في بعض الحالات مستوى الجرائم ضد الإنسانية.

ويجعل هذا الإرث مرحلة الانتقال هشّة من ناحيتين أساسيتين:

- أن إعادة هيكلة الأجهزة الأمنية تحت قيادة موحّدة تحتاج إلى وقت.

- ينبغي توجيه مراكز الفكر لإنتاج دراسات وأعمال تتفاعل مباشرة مع الميدان والمجتمع.
- يجب تشجيع إخضاع المفاهيم والنماذج ذات المصدر الخارجي لتمحيص نقدي.

4.2.3. إعادة هيكلة المجال الإعلامي والثقافي

- ينبغي دعم مجالات الثقافة والفنون والإعلام بما يغذّي الذاكرة الوطنية، والتاريخ المشترك، وفكرة العيش المشترك
- يجب تفكيك وتحويل عناصر الثقافة الشعبية التي تعيد إنتاج السرديات الاستعمارية بصورة نقدية.

4.3. ما يجب القيام به على المدى الطويل

الهدف: إرساء سيادة دائمة وتماسك مجتمعي على أساس الاستقلال الفكري.

4.3.1. إرساء السيادة الفكرية الوطنية

- ينبغي بناء منظومة فكرية مزوّدة بوعيٍ أُمّتي، تُنتج فيها سوريا لغتها المفاهيمية الخاصة في المجالات السياسية والثقافية والأكاديمية.
- يجب أن يسير الاستقلال الفكري بالتوازي مع الاستقلال السياسي والاقتصادي.
- ينبغي تناول مواجهة الماضي، ونقد الإرث الكولونيالي، وبناء تصور مشترك للمستقبل ضمن إطار واحد متكامل.

4.3.2. التموقع الفكري الإقليمي والعالمي

- يجب تحويل سوريا من مستهلكة للمعرفة إلى فاعل إقليمي منتِج للعلم والفكر.
- ينبغي إدارة العلاقات مع الفاعلين الخارجيين في إطار شراكات متوازنة لا تُنتج تبعية فكرية.

نتيجة مباشرة للتدخلات الكولونيالية، وإبراز كونها نتاجًا واضحًا لاستراتيجية «فرّق تسد» الاستعمارية.

- ينبغي كشف أن حالة التفكك التي شهدتها سوريا ليست ظاهرة طبيعية، بل نتاج تاريخي مُنتَج.
- يجب بناء وعي عام بالمرحلة ما بعد الكولونيالية ضمن التعليم، والإعلام، والخطاب العام.

4.1.2. مواجهة عاجلة للخطابات القائمة على الهوية

- ينبغي مكافحة الخطابات التي تعيد إنتاج اللغة الطائفية والإقصائية في وسائل الإعلام والفضاءات الرقمية بصورة منهجية.
- يجب وضع مبادئ أخلاقية للنشر والتواصل تحدّ من قدرة الفاعلين الخارجيين على إنتاج سياسات الهوية.
- ينبغي وضع التأكيد على المواطنة الجامعة في صميم الخطاب العام.

4.1.3. توضيح الإطار الفكري للإدارة الجديدة

- يجب شرح الأساس الفكري الكامن خلف بنية الحكم التي تعكس التنوع الإثني والديني، للمجتمع بصورة واضحة ومتسقة.
- ينبغي إخراج فكرة «سوريا الجديدة» من كونها مجرد خطاب مرحلي، وتحويلها إلى عقد اجتماعي دائم.

4.2. ما يجب القيام به على المدى المتوسط

الهدف: ترسيخ الاستقلال الفكري داخل البُنى المؤسسية.

4.2.1. التحول الفكري في مجال التعليم والأكاديميا

- ينبغي إعادة تنظيم المناهج التعليمية بحيث تشمل التاريخ الكولونيالي، واستراتيجيات «فرّق تسد»، والتدخلات النيوكولونيالية.
- يجب إنشاء دراسات ومراكز فكرية ما بعد كولونيالية خاصة بسوريا داخل الجامعات.
- ينبغي تشجيع إنتاجات الأكاديميين والباحثين المحليين ودعمها.

4.2.2. تعزيز إنتاج الفكر المحلي

- يجب زيادة إنتاج المعرفة المتمركزة في سوريا من خلال دعم النشر، والترجمة، والبحث العلمي.

الفاعلين الدوليين والإقليميين.

في هذا السياق، تتمثل أبرز المخاطر الأساسية على مستوى البنية الفكرية الراهنة فيما يلي:

- انتشار الفكر السياسي القائم على الهوية مع مرور الوقت.
- التعامل مع الانقسام المذهبي والإثني بوصفه أمرًا «طبيعيًا» وحتميًا.
- استبطان المفاهيم والسرديات التي تنتجها الجهات الخارجية دون مساءلة أو نقد.
- تراجع الإنتاج الفكري المحلي وتعميق التبعية المعرفية.
- تحوّل فكرة الوحدة الوطنية والتماسك المجتمعي إلى خطاب مجرّد بلا مضمون فعلي.

3. الأهداف الاستراتيجية

تتمثل الأهداف الاستراتيجية الأساسية لملفّ الفكر فيما يلي:

- إتاحة تشخيص الإرث الكولونيالي والنيّوكولونيالي على المستوى الفكري، والانطلاق أولًا من الوعي بتاريخ هذا الإرث تمهيدًا لتجاوزه.
- تحليل الشيفرات الذهنية التي تغذّي الصراعات القائمة على الهوية والعمل على تفكيكها وتحويلها.
- بناء إطار فكري خاص بسوريا، جامع ومتوافق مع الواقع المحلي.
- تعزيز الاستقلال الفكري في مجالات التعليم، والإعلام، والأكاديميا.
- الحدّ من الهشاشة العلمية والفكرية القابلة للاختراق من قبل التدخلات الخارجية.
- إضفاء الطابع المؤسسي، على المدى الطويل، على فكرة الوطن المشترك والسردية الوطنية ما بعد الكولونيالية.

4. التوصيات السياسية

4.1. ما يجب القيام به على المدى القصير

الهدف: كشف الماضي الكولونيالي وبناء الوعي المجتمعي.

4.1.1. كشف الماضي الكولونيالي

- يجب توصيف الانقسامات المذهبية والإثنية والمناطقية لا بوصفها «قدرًا»، بل باعتبارها

ملف الفكر

1. هدف الملف والمنهجية الأساسية

ينطلق هذا الملف من القناعة بأن تحقيق وحدة دائمة وتماسك مجتمعي واستقرار سياسي في سوريا خلال مرحلة ما بعد الحرب لا يمكن أن يتحقق من خلال الترتيبات المؤسسية والعسكرية وحدها، بل يتطلب أيضًا إعادة بناء ذهنية وفكرية ومفاهيمية عميقة. ويتمثل الهدف الأساسي للملف في إبراز آثار الإرث الكولونيالي والنيّوكولونيالي على عالم الفكر السوري، وعلى تصورات الهوية، وعمليات إنتاج المعرفة، وتقديم إطار شامل لتجاوز هذا الإرث.

ويتناول ملفّ الفكر عملية إعادة البناء ليس بوصفها مسارًا تقنيًا أو إداريًا فحسب، بل باعتبارها مسؤولية تاريخية وأخلاقية تقوم على صون الهوية الإسلامية، واستلهام القيم الإيمانية الأصيلة، والرأسمال المعرفي التاريخي، ومواجهة الماضي بوعيٍ صادق، وبناء المستقبل المشترك للأمة بصورة جماعية.

2. الوضع الراهن والمخاطر الأساسية

تعيش سوريا منذ أكثر من قرن في فضاء فكري هشّ تشكّل تحت تأثير التدخلات الكولونيالية والنيّوكولونيالية. فقد أرسى الانتداب الفرنسي نموذجًا إداريًا قائمًا على التفكيك والتقسيم، واستمر هذا النهج بأشكال مختلفة في مرحلة ما بعد الاستقلال، ليتعمّق مجددًا بعد عام ٢٠١١ مع تعدد التدخلات الخارجية وتحوّل الصراع الداخلي إلى ساحة مفتوحة لتنافس

- يجب منع تحوّل المخاطر البيئية إلى عوامل منتِجة للهجرة والنزاعات عبر الزراعة ٤,٠ ودبلوماسية المياه والطاقة.

4.3.3. إعادة الإعمار المجتمعية: وعي الأمة، والوعي الوطني، والمستقبل المشترك

- ينبغي تعزيز وعي الأمة القائم على مبادئ العدالة، والأخوة، والمسؤولية المشتركة.
- يجب ترسيخ الوعي بالوطن المشترك بصورة دائمة.
- ينبغي إضفاء الطابع المؤسسي على الوحدة والتماسك المجتمعي من خلال آليات مواجهة الماضي، والحقيقة، والعدالة.
- يجب تناول إعادة الإعمار ليس بوصفها عملية مادية فحسب، بل من خلال أبعاد الهوية، والانتماء، والذاكرة الجماعية.
- ينبغي اعتبار إعادة بناء التراث الثقافي جزءًا لا يتجزأ من المصالحة المجتمعية.
- يجب إعطاء الأولوية لنماذج إسكان منخفضة التكلفة وعالية الأثر، قائمة على الموارد المحلية.

4.3.4. الاندماج الإقليمي والدولي

- ينبغي تعريف دور تركيا ليس بوصفها فاعلًا منفردًا، بل في إطار ميسِّر يعزّز التعاون المتعدد الأطراف.
- يجب توفير آليات تمويل وتعاون طويلة الأمد مع دول الخليج، والاتحاد الأوروبي، ودول المنطقة.
- ينبغي التخلي عن افتراض عودة جميع السوريين في الخارج، والاعتراف بالشتات بوصفه واقعًا اجتماعيًا دائمًا، والعمل على إنشاء آليات مؤسسية تعزّز الروابط مع الجاليات السورية، وتشجّع على الاستثمار، ونقل المعرفة، والمهارات.

- ينبغي العمل على إعادة تمكين المعلمين، والمهندسين، والعاملين في القطاع الصحي، والكوادر التقنية داخل البلاد.

4.2.3. التماسك المجتمعي والتعافي النفسي-الاجتماعي

- يجب توسيع برامج الدعم النفسي-الاجتماعي وبرامج التأهيل المجتمعي لمواجهة الصدمات الفردية والجماعية التي خلّفتها الحرب.
- ينبغي إنشاء مراكز دعم خاصة بالنساء، والأطفال، وذوي الإعاقة، وسائر الفئات الهشّة.

4.2.4. خطوات مؤسسية وتعليمية لمكافحة الطائفية

- ينبغي تطوير برامج تعليمية تتعامل مع الاختلافات المذهبية بوصفها ثراءً اجتهاديًا لا مصدرًا للصراع.
- يجب إعداد نصوص إرشادية ووثائق مشتركة موجّهة للميدان في إطار التعاون بين العلماء والأكاديميين.
- ينبغي تطوير لغة تواصل إعلامية ورقمية قائمة على منع الفتنة والتفرقة، وترسيخ قيم العدالة والمسؤولية.

4.3. ما يجب القيام به على المدى الطويل

الهدف: بناء هوية مشتركة، وترسيخ وحدة وتماسك دائمين، وإقامة نظام مجتمعي مستدام.

4.3.1. المواطنة المتساوية والضمانات القانونية

- ينبغي إخضاع جميع الجماعات الدينية والمذهبية لضمانات دستورية واضحة.
- يجب حماية حرية الدين والمعتقد، بوصفها من ركائز الإسلام الأساسية، حمايةً صريحة وملزمة.
- ينبغي تصفية مظاهر الظلم الناشئة عن قضايا الملكية، والأوقاف، والهندسة الديمغرافية عبر الأطر القانونية.

4.3.2. الاستدامة البيئية

- يجب تصميم عملية إعادة الإعمار على أسس تراعي البيئة، والقدرة على التكيف مع التغير المناخي، والأمن الغذائي.
- ينبغي التعامل مع الأنقاض بوصفها موردًا من خلال نماذج بناء تعتمد المنتجات الخضراء وإعادة التدوير.

- ينبغي إنشاء أنظمة أمن خاصة وأنظمة إنذار مبكر لحماية الأماكن المقدسة والمناطق الحساسة.
- يجب تطبيق مبدأ عدم التسامح مطلقًا مع الإعدامات خارج إطار القضاء، والعقوبات الجماعية، وأعمال الانتقام بشكل واضح وصارم.

4.1.3. إدارة العودة الإنسانية على أساس الطوعية

- ينبغي أن تتم عودات السكان على أساس غير قسري، وبما يراعي الأمن، وظروف المعيشة، والرضا الفردي.
- يجب مكافحة الخطابات التي تصوّر السوريين على أنهم «عبء» أو «تهديد» أو «سبب الأزمة» بشكل منهجي.
- ينبغي اعتماد سياسات إعلامية شفافة، قائمة على البيانات، ومنتظمة، لمواجهة المعلومات المضللة والتعميمات الخاطئة.
- يجب وضع كرامة الإنسان، والعدالة، وثقافة العيش المشترك في صميم الخطاب العام.

4.2. ما يجب القيام به على المدى المتوسط

الهدف: تعزيز التضامن المجتمعي والاستقرار الاقتصادي.

4.2.1. التعافي الاقتصادي والتنمية المحلية

- ينبغي تفعيل اتفاقية إطار لإعادة الإعمار والتعاون الاقتصادي بين تركيا وسوريا.
- يجب تشجيع نماذج تنموية غير مولِّدة للتبعية، تُلزم بالشراكة مع رواد الأعمال السوريين المحليين.
- ينبغي تطبيق حزم حوافز قائمة على التوظيف للمناطق الصناعية، والمراكز اللوجستية، والمشروات الصغيرة.
- يجب توسيع نطاق البرامج القائمة على خلق فرص العمل بما يقلل من الاعتماد على المساعدات.

4.2.2. تعزيز التعليم والتوظيف وتنمية الموارد البشرية

- ينبغي إعادة تنظيم المناهج التعليمية على أساس الوحدة المجتمعية والتعايش المشترك، لا على أسس أيديولوجية.
- يجب توسيع برامج التدريب المهني، وتنمية المهارات، والبرامج المرتبطة بالتوظيف الموجهة للشباب.

- تحوّل التعافي الاقتصادي إلى مصدر لإنتاج اللامساواة.
- انتقال الصدمات النفسية عبر الأجيال.

3. الأهداف الاستراتيجية

تتمثل الأهداف الأساسية لملفّ المجتمع فيما يلي:

- توفير الحد الأدنى من شروط الحياة اللازمة للعودة الآمنة والكريمة.
- احتواء التوترات المذهبية والمجتمعية في مراحلها المبكرة.
- ربط التعافي الاقتصادي بالتنمية المحلية وخلق فرص العمل.
- تعزيز التعليم وتنمية الموارد البشرية على أساس ثقافة العيش المشترك.
- معالجة الصدمات والجراح المجتمعية من خلال آليات الدعم النفسي-الاجتماعي.
- ترسيخ وعي الوطن المشترك ووعي الأمة/الأمة-الوطنية على المدى الطويل.

4. التوصيات السياسية

4.1. ما يجب القيام به على المدى القصير

الهدف: وقف التفكك المجتمعي وإعادة إنتاج شعور الثقة.

4.1.1 تأمين شروط الحياة الأساسية والأمن

- لكي تكون عودات السكان ممكنة ودائمة، ينبغي إعادة توفير خدمات السكن والمياه والكهرباء والصحة والتعليم في عموم البلاد وفق معايير دنيا.
- في المناطق التي تشهد عودة مكثفة، يجب إعطاء الأولوية لاستثمارات البنية التحتية، وتنفيذ برامج سريعة لإصلاح المساكن وإعادة تأهيلها.
- ينبغي التعامل مع إزالة الذخائر غير المنفجرة والألغام بوصفها شرطًا أساسيًا لإعادة الإعمار والتعافي الزراعي.......

4.1.2 إجراءات عاجلة لمواجهة التوترات المذهبية والمجتمعية

- يجب إنشاء آليات فعّالة للرصد والتدخل، تشمل وسائل الإعلام والمنصات الرقمية والفاعلين المحليين، لمكافحة خطاب الكراهية الطائفية والاستفزاز والتضليل.

ملف المجتمع

1. هدف الملف والمنهجية الأساسية

يهدف هذا الملف إلى وقف التفكك الاجتماعي في سوريا خلال مرحلة ما بعد الحرب، وإعادة بناء القدرة على العيش المشترك، وتأسيس قاعدة مجتمعية دائمة للوحدة والتماسك. وترتكز المنهجية الأساسية على القناعة بأن الخطوات المتخذة في مجالات الأمن والاقتصاد والقانون لا يمكن أن تكون مستدامة ما لم تُنتِج شرعيةً اجتماعية.

ويتناول ملفّ المجتمع عملية إعادة البناء ليس بوصفها مسألة بنية تحتية مادية فحسب، بل من خلال أبعاد الانتماء، والعدالة، والكرامة، والصدمة، وبناء مستقبل مشترك.

2. الوضع الراهن والمخاطر الأساسية

يواجه المجتمع السوري، بعد سنوات طويلة من الحرب، أزمة ثقة عميقة، وتصدعات مذهبية وإثنية، وانتشارًا واسعًا للصدمة والهشاشة، ونزوحًا قسريًا، وبنى أسرية مفككة. وفي ظل هذا الواقع، تتمثل أبرز المخاطر فيما يلي

- تطبيع ممارسات الانتقام والعقاب الجماعي.
- حدوث عودات غير آمنة وقسرية.
- إعادة إنتاج الخطابات المغذية للفرقة والانقسام في وسائل الإعلام والفضاءات الرقمية.

ينبغي تنفيذ جهود موجهة لإقناع الشخصيات السورية المؤثرة، وقادة الرأي، وأطفال سوريا، بمشروع «سوريا جديدة وسعيدة».

4.2. الإنشاء

لا يقتصر الإعمار على إعادة بناء الهياكل المادية فحسب، بل يشمل أيضًا ترسيخ الثقة، وتحقيق العدالة، وضمان الاستمرارية. وينبغي أن تقوم إعادة إحياء المدن على مراعاة التقاليد المحلية، والبنية الديمغرافية، والاستمرارية التاريخية بوصفها مرتكزًا أساسيًا.

4.3. الإحياء

تهدف عملية الإحياء إلى تحقيق الاندماج الاجتماعي والاقتصادي والثقافي. وينبغي، من خلال برامج التأهيل المهني وسياسات كسب القلوب، الحيلولة دون نزوح أصحاب الآراء وأنماط العيش المختلفة، والعمل على إدماجهم في المنظومتين العسكرية والإدارية عبر ضمان الحرية الدينية، وأمن النفس والمال، والإعفاءات الضريبية. وفي هذا الإطار، يُراد للأوقاف والتعاونيات أن تضطلع بدور فاعل في إعادة النهوض بالمدن ليس فقط من الناحية المادية، بل أيضًا على المستويين النفسي والمجتمعي.

3.2 المرحلة المتوسطة: ما يجب القيام به

الهدف: مأسسة العلاقة بين الدولة والمجتمع، وكسر دوائر الأزمات المتكررة.

- بعد استقرار الأوضاع، ينبغي بناء إصلاحات دستورية جديدة على أسس الحكم المحلي المعزَّز، والسلطة التنفيذية الخاضعة للرقابة، ومبدأ الفصل بين السلطات.
- ينبغي إخراج صلاحيات رئاسة الدولة من حالة انعدام الرقابة، وربطها بآليات دستورية فعّالة للمساءلة.
- يجب إنشاء أنظمة شفافة للترقية والتعيين في البيروقراطيتين العسكرية والمدنية، تقوم على مبدأ الكفاءة والاستحقاق.
- ينبغي تطوير مناهج تعليمية تتناول التاريخ السوري القريب برؤى تعددية ونقدية، تعكس تنوّع التجارب والذاكرة الجمعية.
- يجب تأسيس معاهد مستقلة للتاريخ والذاكرة، تدعم مسارات المصالحة الوطنية والمواجهة الصريحة مع الماضي.

3.3. المرحلة الطويلة: ما يجب القيام به

الهدف: ترسيخ الوحدة والتماسك المجتمعي بشكل دائم، وبناء هوية وطنية جامعة.

- ينبغي ترسيخ برامج نفسية-اجتماعية وثقافية دائمة تهدف إلى الحدّ من انتقال الصدمات التاريخية بين الأجيال.
- مع مراعاة موازين القوى الإقليمية والدولية، ينبغي اعتماد مقاربة استراتيجية متعددة الأبعاد ومتوازنة في السياسة الخارجية السورية.
- ينبغي تطوير شراكات استراتيجية طويلة الأمد قائمة على التضامن المتبادل مع دول المنطقة، وفي مقدمتها تركيا.

4. منهجية "3i" في مرحلة الانتقال السياسي (الإقناع – الإنشاء – الإحياء)

4.1. الإقناع

في المرحلة الانتقالية، تكمن الأولوية في إقناع القلوب المنهكة في المجتمع، والفئات التي تعرّضت للقمع وتكبّدت دمارًا واسعًا، بفكرة الدولة القوية والكبيرة من جديد، وذلك منذ الثورة السورية الكبرى عام 1925 مرورًا بمجزرة حماة عام 1982 وصولًا إلى حروب اليوم. وينبغي أن يُدعَم هذا المسار بتحقيق الاستقرار السياسي، وبناء القدرة المؤسسية، وإقامة دولة محصّنة أمام التدخلات الخارجية، وترسيخ مبدأ المساءلة، وضمان إعلام حر، وبناء مؤسسات فاعلة. وفي هذا الإطار،

- تحوّل التأثير الحاسم للقوة العسكرية على المجال السياسي إلى بنية مؤسسية، واستمرار ضعف الحقل السياسي المدني
- إسهام صراعات السلطة المذهبية والمناطقية في تعقيد إعادة بناء الهوية الوطنية المشتركة وترسيخ الدولة الوحدوية
- بروز مطالب سياسية متصادمة وإقصائية بين فئات مجتمعية مختلفة، بوصفها إرثًا لسياسات "فرّق تسُد"
- إنتاج الانتفاضات والمجازر وتجارب الحروب الممتدة منذ عام 1925 لصدمات عميقة في الذاكرة الجماعية، وما نتج عنها من تقييد المشاركة السياسية والاجتماعية، ولا سيّما لدى جيلين متعاقبين
- تحوّل سوريا إلى ساحة تنافس دائمة بفعل التدخلات التاريخية والراهنة لفاعلين خارجيين، وفي مقدمتهم بريطانيا وفرنسا وروسيا وإيران والولايات المتحدة وإسرائيل خلال القرن العشرين
- فرضُ تعددية التأثيرات الخارجية على مستقبل سوريا معالجته ضمن توازنات القوى الإقليمية والدولية، لا من خلال الديناميات الوطنية وحدها

3. التوصيات السياساتيّة

3.1. ما ينبغي القيام به على المدى القصير

الهدف: تعزيز الشرعية السياسية خلال المرحلة الانتقالية، ومنع إعادة إنتاج الانقطاعات التاريخية.

- ينبغي تطبيق سياسات كادرية شاملة في المؤسسات الاستراتيجية للدولة، مثل الأمن والاستخبارات والجيش، ترتكز على التوازن المذهبي والمناطقي.
- لا ينبغي ترك أي بنية مؤسسية مهمة في الدولة لهيمنة أقلية واحدة.
- ينبغي اتخاذ خطوات واضحة وطمأنة للمجتمع تؤكد الابتعاد الصريح عن الرموز والخطاب والممارسات المرتبطة بعنف الدولة.
- حفاظًا على الذاكرة الجماعية، ينبغي إطلاق برامج وطنية رقمية للذاكرة تشمل الشهادات والوثائق وأعمال التاريخ الشفهي.
- ينبغي إنشاء آليات مشاركة حضورية وعبر الإنترنت تُمكّن الشباب السوري في الشتات من الانخراط في المسارات التاريخية والسياسية.

المقترحات والحلول

الملف التاريخي

1. هدف الملف والمنهجية الأساسية

يهدف هذا الملف إلى تحليل التجربة التاريخية لسوريا منذ فترة الانتداب الفرنسي وحتى اليوم، من خلال تناول علاقات السلطة السياسية بالمؤسسة العسكرية، وتأثير البُنى المذهبية والمناطقية في آليات الدولة، وتقاليد المقاومة المجتمعية، والذاكرة الجماعية والصدمة، والتدخلات الخارجية، والتنافسات الإقليمية، وذلك بغية تقديم مقترحات حلول تحول دون تكرار الأخطاء التاريخية في مسار إعادة بناء سوريا.

2. الوضع الراهن والمخاطر الأساسية

تشكلت التجربة التاريخية لسوريا خلال القرن الأخير عبر علاقة غير متوازنة بين القوة العسكرية والسلطة السياسية، وبنية قائمة على النخبوية المذهبية وحكم الأقليات، إلى جانب التفكك المناطقي واستمرار التدخلات الخارجية. فمنذ فترة الانتداب الفرنسي، لم يكن البناء العسكري مجالًا جاذبًا ومتاحًا لشرائح المجتمع الواسعة، الأمر الذي أتاح لبعض جماعات الأقليات التنظيم داخل الجيش، ومهّد مع الزمن لتحويل القوة العسكرية إلى سلطة سياسية. وقد اندمج هذا المسار التاريخي مع حزب البعث، ليُفضي إلى نموذج حكم سلطوي استمر حتى عام 2024.

في ضوء هذه الخلفية التاريخية، لا تواجه سوريا أزمةً آنية فحسب، بل تقف أمام مخاطر بنيوية عميقة ومتعددة الطبقات ومستمرّة. وفي هذا الإطار، تبرز المخاطر الأساسية التالية:

أدّى دخول الليرة السورية في دوّامة تضخّم مرتفع إلى تقويض ثقة المستثمرين بالكامل، حتى إنّ رأس المال المحلي ابتعد عن الإنتاج واتجه إلى مجالات مضاربية. كما عمّق «قانون قيصر» الصادر عام 2019 العزلة الدولية لسوريا، من خلال إخضاع أطراف من دول ثالثة تسعى للتعامل معها لتهديد العقوبات. وقد أسهمت قيود الطيران والقيود المفروضة على الموانئ في تقييد الحركة التجارية، ورفع كلفة الاستيراد، وعرقلة الصادرات بصورة كبيرة.

تُعدّ أزمة الطاقة من أكبر العوائق التي تحول دون بلوغ الاقتصاد طاقته الإنتاجية الكامنة. فالأضرار الجسيمة التي لحقت بشبكات نقل وتوزيع الكهرباء تقيد مباشرةً الإنتاج الصناعي والزراعي. وقد تعرّضت القطاعات التي تشكّل العمود الفقري للإنتاج، وعلى رأسها الزراعة، لدمار واسع على الصعيدين المادي والبشري. كما أنّ نقص المعدات الحديثة، وصعوبة الوصول إلى البذور المعتمدة، والأسمدة، والمبيدات الزراعية، إلى جانب ضعف الخبرات التقنية، أدّت إلى تراجع حاد في الإنتاجية الزراعية. وبسبب تدمير البنية التحتية للري ونقص الطاقة، بقيت مساحات واسعة من الأراضي الخصبة غير مستثمرة.

في قطاع الثروة الحيوانية، أدّى ارتفاع كلفة الأعلاف وانهيار الخدمات البيطرية إلى تراجع الثروة الحيوانية إلى النصف تقريبًا، ما جعل الأمن الغذائي القائم على البروتين مهدّدًا. كما أنّ وجود جزءٍ كبير من الأراضي الزراعية الاستراتيجية والموارد الجوفية خارج سيطرة الإدارة المركزية، وفي مناطق خاضعة لسيطرة قوات سوريا الديمقراطية (SDG)، يشكّل خطرًا هيكليًا على أمن الطاقة والغذاء في البلاد.

أدّى نزوح أعداد كبيرة من المهندسين والأطباء البيطريين والكوادر الإدارية إلى إضعاف القدرة الإدارية للمؤسسات وتآكل ذاكرتها المؤسسية. كما أنّ كون أكثر من نصف الأنشطة الاقتصادية خارج الإطار الرسمي، وبلوغ معدلات بطالة الشباب أكثر من 50%، يحملان في طيّاتهما خطر نشوء «جيل ضائع» يشكّل تهديدًا خطيرًا للاستقرار الاجتماعي على المدى الطويل.

مدارس في مناطق أخرى شبه معطّلة بسبب الهجرة. وقد امتدّ أثر هذا الدمار في قطاع التعليم ليطال مجالات الاحتياجات الأساسية الأخرى، مثل التغذية، والصحة، والمياه النظيفة، وحماية الطفل.

كما سُجِّلت خسارة جسيمة على صعيد الموارد البشرية الأكاديمية. فبعد أن كان عدد أعضاء هيئة التدريس يتجاوز ثمانية آلاف قبل الحرب، انخفض إلى نحو ستة آلاف. ومنذ عام 2011، قدم إلى تركيا ما بين 500 و700 أكاديمي سوري، مُنِح 328 منهم تصاريح عمل. غير أنّ نسبةً كبيرة من الأكاديميين الذين غادروا البلاد اتجهوا إلى الدول الأوروبية. وقد تقدّم 1,667 أكاديميًا سوريًا بطلبات للعمل في تركيا عبر نظام التقديم الذي أنشأه مجلس التعليم العالي (YÖK) وتمثّل هذه الكتلة من الكفاءات البشرية المؤهلة طاقةً حاسمة في عملية إعادة بناء سوريا. ويكتسب حفاظ تركيا على هذا الرصيد المعرفي ودعمه أهميةً استراتيجية، سواء لمستقبل سوريا أو لتعزيز القدرة الفكرية الإقليمية.

2.8. الاختناقات الهيكلية والعوامل المعيقة على الصعيد الاقتصادي

تواجه سوريا، بعد حرب أهلية طويلة، ليس فقط مرحلة التعافي ما بعد الصراع، بل أيضًا حاجةً ملحّة إلى تحوّل هيكلي شامل لاقتصاد ظلّ معزولًا عن النظام العالمي لأكثر من عقد. فبعد أن كان الاقتصاد قبل عام 2011 يحقق نموًا مستقرًا قائمًا على قطاعات حقيقية مثل الزراعة والصناعة التحويلية والسياحة، تعرّض لانهيار عميق خلال سنوات الحرب، نتيجة تدمير البنية التحتية الإنتاجية، وهجرة رؤوس الأموال والعقول، والتفكك المؤسسي.

ويتّضح حجم الدمار الاقتصادي بجلاء من خلال تراجع الناتج المحلي الإجمالي من نحو 67 مليار دولار إلى أقل من 20 مليار دولار بحلول عام 2024. وقد أدّى فقدان القدرة الإنتاجية، إلى جانب ارتفاع معدلات التضخم والعزلة التي فرضتها العقوبات الدولية، إلى دفع البلاد نحو وضع لم تعد فيه حتى الاحتياجات الإنسانية الأساسية قابلة للتلبية.

ومع استعادة الحرية السياسية في أواخر عام 2024، أصبحت عملية إعادة إعمار سوريا ضرورةً استراتيجية لا مفرّ منها. غير أنّ هذه العملية لا ينبغي أن تقتصر على ترميم البنية التحتية المادية فحسب، بل يجب أن تشمل أيضًا إعادة بناء رأس المال البشري، والتحديث التكنولوجي في قطاعي الزراعة والصناعة، وإنشاء بنية إدارة عامة شفافة، وخاضعة للمساءلة، ومُرقمنة، قادرة على إدارة هذا المسار.

إنّ انتقال سوريا من مرحلة إدارة الأزمات إلى طور التنمية المستدامة يقتضي معالجة المشكلات الهيكلية بمنهجية شمولية وعلمية. وفي هذا السياق، تكتسب مسألة توجيه المساعدات الدولية نحو استثمارات في البنية التحتية ذات الأثر المضاعف المرتفع بدلًا من الاستهلاك، وتحديث القدرات الإنتاجية المحلية، ودمج السكان المهاجرين في النظام الاقتصادي بما يتناسب مع مهاراتهم وكفاءاتهم، أهميةً بالغة. ومن شأن هذه الخطوات أن تُمكّن سوريا ليس فقط من تعويض الآثار المدمّرة للحرب، بل أيضًا من إعادة تموضعها كفاعل اقتصادي مستقرّ وموثوق على المستوى الإقليمي.

2.9. الوضع الاقتصادي الراهن في سوريا ومآزقه

تُستبعَد سوريا إلى حدٍّ كبير من النظام المالي الدولي. فقد أدّى إخراجها من نظام «سويفت» وفرض قيود مشدّدة على المصرف المركزي إلى شللٍ فعلي في التجارة الخارجية والتحويلات المالية الدولية، وانتقال المعاملات المالية إلى قنوات غير رسمية، مرتفعة الكلفة، وتفتقر إلى الأمان. كما أنّ عدم القدرة على الوصول إلى الأصول الموجودة في الخارج يجعل تمويل الخدمات العامة وتنفيذ الاستثمارات الكبرى في البنية التحتية أمرًا شبه مستحيل.

2.6. المجلس النيابي ومسار الدستور الجديد

بعد سنوات طويلة من الحرب والدمار الواسع، تمّ تصوّر مرحلة انتقالية في سوريا، وقد جرى تحديد الأسس الرئيسية لهذه المرحلة من خلال مؤتمر الحوار الوطني الذي عُقد في 25 شباط/فبراير 2025. وكان من أبرز مخرجات المؤتمر تشكيل لجنة لإعداد إعلان دستوري مؤقّت، حيث تمّ توقيع «إعلان الدستور للجمهورية العربية السورية» من قبل رئيس الجمهورية أحمد الشرع في 13 آذار/مارس 2025 ودخوله حيّز النفاذ. ويتمثّل الهدف الأساسي للإعلان في إعادة بناء الدولة وترسيخ نظام سياسي دائم.

وعلى الرغم من إقرار إعلان الدستور بمبدأ الفصل بين السلطات، فقد صُمِّم النظام إلى حدٍّ كبير على أساس مركزيّة رئيس الجمهورية. وقد مُنِح رئيس الجمهورية صلاحيات حاسمة في تشكيل مجلس الشعب الذي يتولّى السلطة التشريعية؛ إذ جرى تعيين ثلثي الأعضاء عبر لجان يُشكّلها رئيس الجمهورية، فيما يُعيَّن الثلث المتبقي تعيينًا مباشرًا من قبله. وتمّ تحديد مدة ولاية مجلس الشعب بثلاثين شهرًا، على أن يمارس السلطة التشريعية إلى حين إقرار الدستور الجديد وإجراء الانتخابات. كما مُنِح رئيس الجمهورية صلاحية اقتراح القوانين وحقّ النقض (الفيتو).

أُسنِدت السلطة التنفيذية إلى رئيس الجمهورية والوزراء، دون النصّ على منصب رئيس للوزراء. وتعود صلاحية تعيين الوزراء وإعفائهم مباشرةً إلى رئيس الجمهورية. ويعكس هذا البناء نموذجًا تنفيذيًا أحاديّ الرأس وقويًا، حيث وُضِع رئيس الجمهورية في صلب النظام من خلال منحه صلاحيات إصدار المراسيم وإعلان حالة الطوارئ.

وفي المجال القضائي، جرى إقرار مبدأ استقلال القضاء، مع النصّ على إنشاء مجلس القضاء الأعلى ومحكمة دستورية جديدة. غير أنّ الإعلان لم يتضمّن تنظيمات تفصيلية تتعلّق بتشكيل هذه الهيئات وصلاحياتها. كما أنّ تعيين جميع أعضاء المحكمة الدستورية السبعة من قبل رئيس الجمهورية ينطوي، على المدى الطويل، على مخاطر تتعلّق باستقلال القضاء وحماية الحقوق الأساسية.

حدّد إعلان الدستور مدة المرحلة الانتقالية بخمس سنوات، ونصّ على انتهائها مع إقرار الدستور الجديد وإجراء الانتخابات في إطاره. ويُعدّ تحديد البرلمان الجديد من خلال الانتخابات البرلمانية التي أُجريت في 5 تشرين الأول/أكتوبر مرحلةً حاسمة لإدخال الدستور والقوانين الجديدة في سوريا حيّز التنفيذ، كما يُنظر إلى هذه العملية بوصفها من أكثر الملفات إلحاحًا وأولويةً أمام الإدارة الجديدة.

2.7. الوضع التعليمي

كما كان الحال قبل الحرب، لا تزال نسبة الشباب في سوريا مرتفعةً حتى اليوم. إذ يشكّل السكان دون سن الخامسة والعشرين نحو نصف إجمالي السكان؛ حيث يبلغ عدد الفئة العمرية 0–14 عامًا قرابة ستة ملايين، فيما يصل عدد الفئة العمرية 1–24 عامًا إلى نحو عشرة ملايين شخص. غير أنّ الصراعات طويلة الأمد أدّت إلى تزايد سريع في أعداد الأطفال والشباب الذين أُقصوا عن النظام التعليمي. فقد تجاوز عدد الخارجين عن المدارس 1.5 مليون، ووفقًا لبيانات اليونيسف ارتفع هذا الرقم إلى نحو 1.75 مليون. كما يواجه 1.35 مليون طفل خطر التسرّب من التعليم.

تعرّضت البنية التحتية التعليمية لدمار بالغ نتيجة الحرب. ووفقًا لبيانات البنك الدولي، تضرّر 53% من المدارس جزئيًا، فيما دُمِّر 10% منها بالكامل، ولم تعد سوى 57% من المدارس على مستوى البلاد قادرة على مواصلة الأنشطة التعليمية. وتركّز الدمار الأشدّ في المدن ذات الكثافة السكانية العالية مثل حلب ودرعا وإدلب وحمص ودير الزور والرقة. ففي المناطق التي شهدت موجات نزوح كثيفة، مثل إدلب، اضطرت المدارس إلى العمل بأعداد طلاب تفوق طاقتها الاستيعابية بكثير، بينما أصبحت

وإلى جانب ذلك، أدّت خسائر الملكية وتدمير السجلات خلال فترة الحرب إلى تحويل مسألة تحديد حقوق الملكية وإعادتها إلى قضية بالغة الأهمية في مسار إعادة الإعمار.

مع تحقيق الأمن في المناطق الحدودية التي قدّمت تركيا الدعم لها، شهدت هذه المناطق زيادة سريعة في عدد السكان؛ وبفضل إسهامات الدولة التركية ومنظمات المجتمع المدني، تحوّلت إلى مراكز قابلة للعيش ومستدامة اقتصاديًا. وتُقدّم هذه التجربة نموذجًا قابلًا للتطبيق في مسار إعادة بناء سوريا الجديدة. إضافةً إلى ذلك، تُظهر مساعي المملكة العربية السعودية، وقطر، والصين، والدول الأوروبية للاستثمار والتعاون في إعادة إعمار سوريا أنّ البعد الدولي للعملية بدأ يتشكّل تدريجيًا.

2.5. البنية الإقليمية والدولية

إنّ الثورة التي شهدتها سوريا والتغيير الذي طرأ على النظام لا ينبغي تقييمهما بالاستناد إلى الديناميات الداخلية للبلاد فحسب، بل ضمن موازين القوى الإقليمية والدولية التي تشكّلها كلّ من إسرائيل والولايات المتحدة وروسيا وإيران. ومن بين هؤلاء الفاعلين، تبرز إسرائيل بوصفها الطرف الأجدر بالتركيز. إذ ترى إسرائيل في حالة عدم الاستقرار الطويلة الأمد في سوريا وضعًا يخدم أمنها ومصالحها الاستراتيجية، وتُفضّل استمرار فوضى مُدارة بدلًا من قيام وحدة وتماسك كاملين. ويُسهم هذا الواقع في ترسيخ الاحتلال الفعلي لمرتفعات الجولان، واستمرار حالة الضعف العسكري-السياسي في سوريا.

أدّى انهيار النظام وظهور إدارة جديدة إلى إحداث تغييرات جوهرية في التوازنات الإقليمية. ويُعدّ توجّه الإدارة الجديدة نحو التقارب مع تركيا مصدر قلق بالغ لإسرائيل. إذ إنّ تطبيع العلاقات التركية-السورية من شأنه أن يتيح لتركيا اضطلاع دور فاعل في عملية إعادة الإعمار، وتعزيز نفوذها الإقليمي. ومن شأن ذلك أن يقيّد هامش الحركة العسكرية والاستخبارية لإسرائيل داخل سوريا، ولا سيّما عملياتها الجوية وأنشطتها المناهضة لإيران. كما أنّ تنامي التأثير الدبلوماسي التركي في العالم العربي يحمل في طيّاته إمكانية تعميق عزلة إسرائيل الإقليمية.

ترى إسرائيل أنّ قيام سوريا مستقرة ومتوافقة مع تركيا يتعارض مع مصالحها الأمنية، ولذلك تُبقي الخيارات الدبلوماسية والعسكرية مطروحة بهدف عرقلة هذا المسار. ويُظهر استمرار احتلال الجولان منذ عام 1967، إلى جانب مئات الغارات الجوية التي نُفِّذت بعد الثورة، لماذا يحتلّ العامل الإسرائيلي موقعًا محوريًا في التصوّر الأمني السوري. وإذا كانت الإدارة الجديدة في دمشق تسعى إلى التركيز على إعادة البناء وتحقيق الاستقرار الداخلي، فإنها مُلزَمة، في المقام الأول، ببناء منظومة أمنية قادرة على تحييد التهديدات المحتملة القادمة من إسرائيل. ولا يعني ذلك الاستعداد لحرب مباشرة، بقدر ما يعني بلوغ مستوى من الردع يحول دون تمكّن إسرائيل من التدخل في التوازنات الداخلية السورية. فسوريا التي لا تشعر بالأمان إزاء إسرائيل لا يمكنها تحقيق استقرار دائم.

وفي هذا الإطار، تلجأ إسرائيل أيضًا إلى توظيف خطوط التصدّع العرقية والمذهبية بهدف منع استقرار سوريا. إذ تستهدف محاولات التفتيت التي تُدار عبر الدروز وتنظيم PYD تقسيم البلاد، وإنشاء ممرّ جيوسياسي يُعرف باسم «ممر داود». ويشكّل هذا السيناريو تهديدًا مباشرًا لكلٍّ من وحدة الأراضي السورية وأمن تركيا. كما يُبقي خيار إعادة تفعيل عناصر مثل تنظيم داعش مطروحًا، في إطار استراتيجية تهدف إلى إبقاء سوريا منشغلة على الدوام.

ويُعدّ إيران أيضًا فاعلًا مهمًا في المعادلة الإقليمية. فقد تراجعت بدرجة ملحوظة في سوريا، مع الثورة، استراتيجية التمدّد الإيرانية القائمة على «الهلال الشيعي» وولاية الفقيه. وتُظهر الملاحظات الميدانية أنّ العلاقة بين إيران وإسرائيل لا تقوم على عداوة مطلقة بقدر ما تتّسم بطابع تنافسي خفي. ويعمد الطرفان إلى توظيف الخطاب الديني للتستّر على أهدافهما السياسية والاستراتيجية، في حين تعمل الولايات المتحدة على توجيه هذا التنافس بما يُفضي إلى إضعاف العالم العربي.

راديكالية تُوظِّف الهوية الكردية سياسيًا، دون أن تحظى بشرعية واسعة لدى قطاعات كبيرة من سكان المنطقة. وبوجه عام، فإنّ استمرار توظيف الأقليات في سوريا، كما في الماضي، من قبل فاعلين من خارج الإقليم كأداة استراتيجية، يظلّ أحد أبرز العوائق السوسيولوجية-السياسية أمام مسار إعادة الإعمار.

2.3.الاستقرار السياسي، والأمن، وترسيخ البنية الوحدوية للدولة، والدفاع

تمرّ سوريا بمرحلة انتقالية حرجة تحاول فيها، بعد حرب أهلية طويلة، إعادة بناء قدرتها الدولتية وسلطتها السياسية. وتتمثّل القضية الأساسية في هذه المرحلة في إعادة ترسيخ وحدة الأراضي السورية، وإنهاء حالة التفكك السياسي والإداري التي تعمّقت بفعل الحرب. وفي حال عجز إدارة دمشق عن إنشاء أرضية توافق سياسي تُدمِج المكوّنات المحلية في المركز، وتكون بمنأى عن التدخلات الخارجية، فإنّ مخاطر التشرذم الدائم وبروز بنية حكم تابعة للخارج ستتزايد.

تسعى إدارة الشرع، عقب تحقيق السيطرة الكاملة، إلى إطلاق إصلاحات سياسية، واستهداف مرحلة إعادة الإعمار وتحقيق الاستقرار الاجتماعي-الاقتصادي بالتوازي مع رفع العقوبات. غير أنّ التحركات التدخلية الإسرائيلية، إلى جانب وضع الدروز في الجنوب، وتموضع تنظيم PYD/PKK في الشمال الشرقي، تُنتِج حالة من عدم اليقين الجدي أمام ترسيخ البنية الوحدوية للدولة. ويبرز عدم اكتمال البيئة الأمنية كأحد أهم العوائق أمام إعادة إعمار المدن، وجذب الاستثمارات.

يوفّر التأكيد الوارد في الإعلان الدستوري المؤقت على الطابع الوحدوي للدولة، وأنّ عاصمتها دمشق، وعلى مبدأ وحدة الأراضي غير القابلة للتجزئة، إطارًا قانونيًا مهمًا، ولا سيّما في ما يتعلّق برفض بنية YPG/SDG. ومع ذلك، فإنّ الانهيار المؤسسي الذي خلّفه نظام الأسد وراءه، والمتمثّل في الفساد، وفقدان السجلات، وتآكل الذاكرة المؤسسية، وحالة الضبابية البيروقراطية، يضع أمام الإدارة الجديدة تحديات هيكلية جسيمة.

أصبح الانتقال السريع للإدارة الجديدة من بنية سلطوية إلى نمط حكم تشاركي، في ظل عدم اكتمال البنية الكادرية المؤهلة وذات الخبرة الكافية، أحد أكثر المجالات هشاشة. ومن ثمّ، يبرز تشجيع عودة السوريين المقيمين في الخارج كضرورة استراتيجية، سواء لسدّ فجوة الموارد البشرية أو لإعادة ترسيخ التوازن الديمغرافي.

وعلى الرغم من جميع هذه التحديات، فإنّ الدعم الذي تحظى به إدارة أحمد الشرع من قطاعات واسعة من المجتمع، إلى جانب الطابع الاجتماعي المنتج للشعب السوري، يُعدّان من أهم مصادر الشرعية والقدرة على الصمود في مسار إعادة البناء وتحقيق الاستقرار.

2.4. الخدمات البلدية

أدّت الاشتباكات التي اندلعت عام 2011 إلى تدمير واسع النطاق لأنظمة البنية التحتية في سوريا، ما تسبّب في تعطّل خطير ودائم في الخدمات العامة الأساسية، ولا سيّما المياه والكهرباء والصحة والتعليم والنقل. وبسبب الأضرار الجسيمة التي لحقت ببنية إنتاج الكهرباء وتوزيعها، فقدت إمدادات الطاقة استمراريتها على مستوى البلاد، وتجاوزت ساعات انقطاع الكهرباء اليومية في العديد من المناطق عشرين ساعة. أمّا تدمير شبكات المياه والصرف الصحي فقد أثّر بشكل مباشر وسلبي على الصحة العامة وظروف المعيشة. كما أدّى تضرّر البنية التحتية للنقل إلى تقييد وصول المساعدات الإنسانية والأنشطة التجارية بدرجة كبيرة.

كانت أنظمة التعليم والصحة من أكثر القطاعات تضرّرًا بفعل الحرب؛ إذ دُمِّر جزء كبير من المدارس أو أصبح خارج الخدمة، فيما أصبحت الخدمات الصحية غير قابلة للاستمرار حتى في حدّها الأدنى، نتيجة النقص في المرافق، والكوادر، والمواد الطبية.

شكّل عام 2015 نقطة تحوّل حاسمة في مسار الثورة، إذ تمّ تحرير إدلب عقب توحّد الفصائل الثورية تحت مظلّة «جيش الفتح». وتلا ذلك تنفيذ عمليات «درع الفرات» (2016)، و«غصن الزيتون» (2018)، و«نبع السلام» (2019) بدعم من تركيا، ما أتاح إنشاء منطقة آمنة في شمال سوريا تُقدَّر مساحتها بنحو 5,000 كيلومتر مربع. وقد جرى في هذه المناطق تأسيس إدارات محلية، وبُنى تحتية تعليمية وصحية، الأمر الذي أسهم في عودة مئات الآلاف من المدنيين. وأسهمت هذه المرحلة في تعزيز القدرة المؤسسية للمعارضة وترسيخ الشرعية المجتمعية للثورة.

في مرحلة ما بعد عام 2019، سعى النظام، بدعم من روسيا وإيران، إلى تضييق الخناق على قوى المعارضة؛ غير أنّ عملية «درع الربيع» (2020) حالت دون سقوط إدلب، ومنعت القضاء الكامل على الثورة. وقد شكّلت هذه التدخّلات عتبةً استراتيجية في الحفاظ على الوجود المعارض.

خلال الفترة الممتدة بين عامي 2013 و2020، انتقلت الثورة من كونها صراعًا عسكريًا إلى بنية مؤسسية ومجتمعية، وقد وُصِفت هذه المرحلة بأنها «مرحلة تعليم ونضج». ومع تأسيس «حكومة الإنقاذ في إدلب» اعتبارًا من عام 2020، أُعيد ترسيخ الاستقرار السياسي والإداري، وتطوّر فهمٌ مشترك لإدارة شؤون الحكم.

أدّت التحوّلات في موازين القوى الإقليمية والدولية، ولا سيّما الحرب الروسية–الأوكرانية، والتوتر بين إسرائيل وحزب الله، إلى تهيئة بيئة مواتية لنجاح الثورة اعتبارًا من عام 2025. وفي هذا الإطار، يُنظر إلى عام 2025 بوصفه عتبة تاريخية انتقلت فيها الثورة إلى مرحلة «التحرير وتولّي إدارة الحكم.

2.2. البنية الاجتماعية

أدّت الحرب الأهلية التي اندلعت عام 2011 إلى تدمير البنية الاجتماعية في سوريا تدميرًا بالغًا، وأسفرت عن مقتل نحو مليون شخص، ونزوح أكثر من سبعة ملايين داخل البلاد، وهجرة ما يقارب 6.8 ملايين سوري إلى خارجها. وبينما شكّل الأطفال نسبةً كبيرة من الضحايا، فإنّ نحو 13 مليون شخص، من بينهم 7.5 ملايين طفل، باتوا اليوم بحاجة ماسّة إلى مساعدات إنسانية عاجلة. وعلى مستوى البلاد، دُمِّر ما لا يقل عن خُمس البنية التحتية الصحية والتعليمية، فيما أُبيد ربع المخزون السكني بالكامل. ووفقًا لمصادر معارضة، جرى اعتقال أو إخفاء مئات الآلاف، ويُقدَّر أنّ ما لا يقل عن 132 ألف شخص لقوا حتفهم في سجون النظام. وكانت تركيا من أقرب الشهود وأكثرهم مباشرةً على هذا الدمار الإنساني.

عمّقت حالة التفكك الاجتماعي العميق التي خلّفتها الحرب أزمة الثقة، وجعلت الفوارق العرقية والمذهبية والسياسية تُعقِّد عملية إعادة الاندماج على المستوى المحلي. ومع ذلك، فإنّ انتقال الإدارة الجديدة بقيادة أحمد الشرع من الهوية العسكرية إلى الحكم المدني، وطرحها رؤيةً تبعث على الثقة لدى المجتمع الدولي، قد أوجد مجالًا مهمًا من الفرص لإدارة المرحلة. وفي هذا السياق، يضطلع الدعم السياسي التركي، وخبرته، وتراكمه المؤسسي بدور حاسم. غير أنّ محاولات إنشاء تشكيلات إرهابية جديدة عبر المخيمات الخاضعة لسيطرة حزب الاتحاد الديمقراطي (PYD) تُظهر استمرار مخاطر بنيوية تستهدف التماسك الاجتماعي.

ينتمي نحو 85% من المجتمع السوري إلى منهج أهل السنّة والجماعة، وقد أدّى انتهاء مرحلة طويلة من القمع مع اندلاع الثورة إلى حالة من الانتعاش الملحوظ في الأنشطة الإسلامية وفي مظاهر التضامن الاجتماعي. وتشكل المقاربة الشمولية التي تعتمدها هذه الأغلبية، والتي دفعت الثمن الأثقل، ضمانةً بالغة الأهمية على صعيد المصالحة الوطنية والاستقرار الإقليمي.

تبرز مناطق الدروز والمناطق الكردية الخاضعة لسيطرة حزب الاتحاد الديمقراطي (PYD) بوصفها الساحات الرئيسية لاستمرار التوتر الاجتماعي. فقد دخلت العلاقات بين الدروز والإدارة الجديدة في أزمة ثقة، ولا سيّما بفعل التدخلات الخارجية والتطورات التي أعقبت أحداث السويداء. أمّا قوات سوريا الديمقراطية (SDG) وحزب الاتحاد الديمقراطي، فيُنظر إليهما بوصفهما بنية

الأمنية أو يركّز على المساعدات الإنسانية فقط، بل يُقيِّم محاور المجتمع، وقدرة الدولة، والتمثيل السياسي، والاستدامة الاقتصادية، والتوازن الإقليمي بوصفها مجالات مترابطة تؤثّر في بعضها بعضًا بصورة مباشرة. وينطلق النهج الأساسي للتقرير من افتراض مفاده أنّ الحلول التي لا تجد لها تطبيقًا فعليًا على أرض الواقع لا يمكنها إنتاج استقرار دائم، وأنّ الخطوات المتَّخذة في مجالات الأمن والاقتصاد والقانون لن تكون قابلة للاستدامة ما لم تُغذِّ الشعور بالعدالة وتُعزِّز إدراك الإنصاف.

يتناول هذا العمل عملية إعادة البناء في سوريا لا باعتبارها مجرّد ترميم للبنية التحتية المادية فقط، بل ضمن أبعاد أشمل تشمل:

- إعادة ترسيخ الثقة المجتمعية
- معالجة الصدمات وإصلاح الذاكرة الجمعية،
- بناء نظام سياسي عادل،
- تحقيق تنمية اقتصادية قائمة على الإنتاج وغير مُولِّدة للتبعية.

كما يعتمد هذا التقرير مقاربة لا تختزل العلاقة متعددة الأبعاد بين تركيا وسوريا في عناوين الأمن أو الهجرة فقط، بل تأخذ في الاعتبار القدرات الدبلوماسية والمؤسسية والاقتصادية والمجتمعية لتركيا. ويُعدّ تقييم الدور الذي يمكن أن تضطلع به الخبرة الميدانية التي اكتسبتها تركيا، بوصفها عاملًا مُيسِّرًا وموازنًا ومُعزِّزًا للتعاون متعدّد الأطراف في مسار إعادة بناء سوريا، أحد المرجعيات الأساسية للتقرير.

وأخيرًا، يهدف هذا التقرير إلى الإسهام في بناء رؤية مستقبلية تتجاوز المكاسب التكتيكية قصيرة الأمد، وتحافظ على البنية الوحدوية لسوريا، وتعزّز الوحدة والتماسك المجتمعي، وتدعم الاستقرار الإقليمي. وقد أُعِدّ التقرير بأكمله من أجل تطوير مقترحات سياسات واقعية، قابلة للتنفيذ، وقائمة على معطيات ميدانية، انسجامًا مع هذا الهدف الاستراتيجي.

2. تشخيص الوضع الراهن

2.1. تعميم خطاب الثورة وترسيخ شرعيتها

ظهرت الثورة السورية بوصفها حركة شعبية نشأت مراعيةً للحساسية الإسلامية، ومناهِضةً للبنية القمعية والسلطوية وغير الديمقراطية لنظام البعث. وقد دفعت الممارسات العنيفة المنهجية التي انتهجها النظام الشعبَ السوري إلى التوجّه نحو الكفاح المسلّح في إطار حقّ الدفاع المشروع عن النفس.

التقييم / الملخص التنفيذي

1. التقرير: الهدف والمنهجية الأساسية

يهدف هذا التقرير إلى تحليل موازين القوى الجديدة، والاحتياجات المجتمعية، ومسار بناء الدولة في سوريا، وذلك من خلال منظور شامل، في أعقاب الحرب الأهلية التي اندلعت عام ٢٠١١، والثورة التي شهدتها البلاد في أواخر عام ٢٠٢٤. وينطلق هذا العمل من مسلّمة مفادها أنّ سوريا ليست مجرّد ساحة أزمة، بل هي بنية مجتمعية وسياسية واقتصادية متعدّدة المستويات، تتطلّب إعادة بناء شاملة.

يتمثّل الهدف الأساسي لهذا التقرير في:

- عرض الوضع الراهن في سوريا في ضوء الملاحظات الميدانية، والبيانات المؤسسية، وإطار الاستمرارية التاريخية،
- تحديد المخاطر الأساسية ومجالات الهشاشة القائمة،
- عرض حزمة من السياسات القادرة، على المديين القصير والمتوسط والبعيد، على إنتاج الاستقرار، وتعزيز التماسك، وترسيخ الشرعية، ووضعها أمام صُنّاع القرار لتقييمها.

وفي هذا السياق، لا يتناول التقرير القضية السورية ضمن إطار ضيّق يقتصر على المقاربة

والحكمة، والعقل، ومبدأ الشورى إلى صدارة عملية البناء المجتمعي. إذ يُلاحَظ اليوم في سوريا إرساء أسس العدل، والرحمة، والشمولية. وإنّ ما تم اتخاذه من إجراءات بعد الثورة، القائمة على تحمّل المسؤولية وتحقيق العدالة، يعزّز آمالنا تجاه المستقبل.

ومن ناحية مادية، تكاد سوريا تكون قد دُمِّرت بالكامل. ومن أجل إعادة الإعمار والبناء، ينبغي علينا، كما فعلنا طوال الخمسة عشر عامًا الماضية، أن نضع أيدينا تحت الحجر ونتحمّل المسؤولية. إنّ جراح سوريا في المجالين الإنساني والعمراني ليست شأنًا يخصّ السوريين وحدهم، بل هي مسؤولية مشتركة للأمّة بأسرها. فخطّ المصير الممتد من تركيا إلى دمشق، ومن غزّة إلى حلب، والآلام التي رافقته، هي آلام مشتركة. ومن ثمّ، لا يمكن ولا ينبغي أن يقتصر مسار إعادة الإعمار على الخرسانة والطرق والمباني فقط. إنّ ما يحتاج إلى ترميم حقيقي هو الشعور بالأمان، وإدراك العدالة، وإرادة العيش المشترك. فمداواة الجراح تتطلّب وقتًا، وإعادة بناء الدولة تحتاج إلى صبر، وتعافي المجتمع يستلزم الأخلاق والعدل. إنّ الحلول المتسرّعة تُنتِج انكسارات جديدة، أمّا المشكلات المُهمَلة فتفتح الباب أمام أزمات أعمق. ولا تزال نهضة سوريا من جديد بحاجة إلى الوقت، والجهد، والدعاء، والأهم من ذلك، إلى العمل المشترك.

بولند يلدرم
رئيس هيئة الإغاثة الإنسانية (IHH)

التقديم

الحمدُ للهِ الذي أخبرنا أنّ الظلم ليس أبديًا، وجعل الصبرَ مفتاحَ الخلاص، ورفع دعاءَ المظلوم إلى العرش. والصلاةُ والسلامُ على سيّدنا محمد المصطفى ﷺ، الذي علّمنا بقوله: «المؤمنون كالجسد الواحد» معنى الاجتماع، وحمل الأعباء كتفًا إلى كتف.

إنّ سوريا هي الذاكرة الجريحة للأمّة، وهي ميدانُ ابتلاءٍ اختُبر فيه الصبر، وتأخّرت فيه العدالة بسبب نظام الأسد، لكنها لم تُنسَ يومًا. لقد تجاوز هذا الدمار الكبير أربعة عشر عامًا، فلم يحوّل المدن إلى أنقاض فحسب، بل مزّق القلوب أيضًا. أمهاتٌ بلا أبناء، وأطفالٌ أيتام، ومدنٌ صامتة، وسجونٌ ممتلئة، وقبورٌ فاضت. ومع ذلك، لم يتخلَّ السوريون يومًا عن النضال ولا عن الأمل. إنّ ما أبداه السوريون من صمودٍ وصبرٍ يرتقي إلى مستوى درسٍ للإنسانية جمعاء. وعلى الرغم من جميع ما لحق بهم من مظالم، لم يتخلَّ السوريون يومًا واحدًا عن العلم، ولا عن عزّتهم وكرامتهم، ولا عن الثبات في مواجهة الحاكم الظالم.

وبعد مرور أربعة عشر عامًا، نعيش اليوم لحظةً خفّت فيها الآلام، لكنها لم تنقضِ بعد، وخفَتَ فيها ضجيج الظلم، غير أنّ صرخات العالقين تحت الأنقاض ما تزال تُسمَع. ففي الوقت الذي صمتت فيه أسلحة الحرب في عموم البلاد، لا تزال الفقر، والظلم، وحالة عدم اليقين، والتفكك، حاضرةً في الواقع والحديث. ولهذا، فبدل الاكتفاء بالإحساس بأنّ المظلومين لن يتعرّضوا للظلم بعد اليوم، ينبغي استشعار مسؤولية مرحلة انتقالية تتطلّب وعيًا ثقيلًا بالأمانة الملقاة على العاتق.

أُعِدَّ هذا العمل انطلاقًا من هذا الوعي. وهو يتناول الآلام التي عاشتها سوريا لا بوصفها مجرّد صراع سياسي أو عسكري، ولا باعتبارها كارثة إنسانية فحسب، بل باعتبارها منعطفًا تاريخيًا يمسّ المصير المشترك للأمّة. ذلك أنّ القضية السورية تُظهِر أنّ موازين القوى قد تغيّرت بالنسبة للمسلمين الذين يجاهدون في سبيل الله وهم على قلبٍ واحد.

وفي سوريا، حيث توشك مرحلة الثورة على الاكتمال تدريجيًا، نشهد في الوقت ذاته بداية مرحلة جديدة. غير أنّ البلاد ما تزال تواجه تحديات سياسية وجيوسياسية وإنسانية واقتصادية جسيمة. وسوريا دولة مجاورة للكيان الصهيوني المحتل، الذي يواصل، للأسف، سياساته التوسعية في المنطقة منذ زمن طويل. وبعد الثورة، يسعى الاحتلال الإسرائيلي إلى السيطرة على مناطق جديدة، مثل القنيطرة وغيرها. وفي هذه المرحلة، تبرز ضرورة دعم سوريا من أجل إنهاء هذا الاحتلال.

ومن جهة أخرى، بلغ حجم الدمار المادي والمعنوي في سوريا مستويات خطيرة. ومن الضروري الإسراع في إنشاء برامج للدعم النفسي-الاجتماعي والإرشاد الديني. كما ينبغي أن يتقدّم الصبر،

ينبغي بناء ظروف معيشية أكثر إنسانية، مع مراعاة الحقوق الأساسية لمختلف المعتقدات والمكوّنات العرقية داخل البلاد. ولكي تكون هذه الجهود فعّالة ومثمرة، يجب استكمال المجلس الذي أُنشئ جزئيًا في أقرب وقت، ووضع التشريعات القانونية والنصوص القانونية الفرعية بصورة متكاملة مع مسار صياغة الدستور.

إنّ خلاص الأمة الإسلامية يكمن في وعي الوحدة، بوصفه الانعكاس المجتمعي لعقيدة التوحيد. ويُعدّ التعليم الركيزة الحاملة لتنمية البلاد ولتوحدها حول مُثل مشتركة. ومن الضروري الشروع في بناء نموذج تعليمي سليم عبر معالجة الأضرار التي خلّفهاً التعليم المختلّ. وبناءً على ذلك، يجب الإسراع في إعادة تأهيل البنية التحتية التعليمية التي تضرّرت في سوريا لأسباب متعددة، وإعادة إدماج الأجيال التي حُرمت من التعليم ضمن المنظومة التعليمية.

لا يجوز ترك مستقبل سوريا رهينةً لإرادة الدول الغربية التي تنشط ميدانيًا بصورة عدوانية وقد قطعت شوطًا كبيرًا، ولا لإرادة الشركات متعددة الجنسيات التي تُشكّل قوّتها الدافعة. وينبغي لتركيا، والمملكة العربية السعودية، ومصر، في مقدّمة الدول المعنية، أن تتعاون في نضال مشترك من أجل إرساء مناخ آمن ومستقر. كما يجب حصر أوضاع الأوقاف العثمانية، والقيام بأعمال مشتركة تهدف إلى الترميم والتحسين اللازمين لها.

وبصفتنا جمعية جِهانمّا، فإننا نشعر بالسعادة والمسؤولية أمام التاريخ وأمام الإنسانية، لتقديمنا إلى الرأي العام هذا العمل المعنون: التقرير السوري: التوقّعات، الحلول والمقترحات، والذي جاء ثمرةً للدراسات التي أُجريت بهدف وضع خارطة طريق لأعمال الإحياء والإعمار وإعادة التأهيل اللازمة، وذلك في أعقاب زيارتين ميدانيتين قمنا بهما خلال الأشهر الأخيرة بالتعاون مع هيئة الإغاثة الإنسانية (IHH)، سعيًا إلى تمكين سوريا من بلوغ وضع أكثر استقرارًا وطمأنينة.

نسأل الله أن يجعل العاقبة خيرًا.

الجهد منّا، والتوفيق من الله...

سليم جرّاح
رئيس جمعية جِهانمّا (Cihannüma)

التقديم

تستحقّ سوريا أن تُتناوَل وتُقيَّم بصورة أعمق، لكونها إحدى أقرب دول الجوار، ولِما تحتلّه من موقع مؤثّر وفاعل وحاسم من الناحيتين الثقافية والروحية ضمن التاريخ والتراث الإسلامي. ومن هذا المنطلق، لا ينبغي تناول القضية السورية في إطار أمني صرف أو من زاوية المساعدات الإنسانية فقط، بل يجب مقاربتها ضمن إطار متكامل تتساند فيه عناصر البنية الاجتماعية، وقدرة الدولة، والتمثيل السياسي، والاستدامة الاقتصادية، والتوازن الإقليمي. وينبغي الاستجابة للمطالب المجتمعية عبر مقاربة تُعيد إدماج الموروث الأصيل في الحياة المعاصرة، مع اتخاذ الرؤية الشمولية والجامعة والمُستنيرة للتراث السني محورًا أساسيًا، وطرح تصوّرات منسجمة مع ذلك.

وينطلق هذا التقرير، الذي أُعِدّ في ضوء هذه الرؤية الشاملة ومن خلال زيارتين ميدانيتين نُفِّذتا بواسطة فريقين مختلفين خلال شهري تشرين الثاني/نوفمبر وكانون الأول/ديسمبر ٢٠٢٥، من قناعة أساسية مفادها أنّ الحلول التي تفتقر إلى سند حقيقي على أرض الواقع لا يمكنها إنتاج استقرار دائم. بل يؤكّد التقرير على ضرورة التحرك مع إدراك أنّ أي خطوات تُتَّخذ في مجالات الأمن والاقتصاد والقانون لن تكون قابلة للاستدامة ما لم تحظَ بدعم الشرعية المجتمعية.

إنّ مأساة العالم الإسلامي لا تقتصر على الحدود التي رسمتها الجبال والبحار والأنهار، أو تلك التي فُرِضت بفعل القوى الإمبريالية. فالمأساة الحقيقية تكمن في ابتعاد النخب التي احتُلّت عقولها بالعقل العالمي عن وعي الوحدة، نتيجة انخراطها في تطلّعات متباينة تُبقي الأمّة بعيدة عن شعور الوحدة. ولا شكّ أنّ أي أمة تُستعمَر فكريًا وعمليًا لا يمكنها أن تبقى قائمة. ومع ذلك، فإننا لا نستسلم لهذا الواقع بالقول: «هكذا هو الحال». فالحدود المادية يمكن تجاوزها بصورة أو بأخرى، أمّا توحيد العقول والقلوب التي افترقت فكريًا فغالبًا ما يكون أمرًا بالغ الصعوبة.

لا ينبغي لتركيا والعالم الإسلامي أن ينظرا إلى القضية السورية بوصفها مجرّد عملية إحياء وإعمار لبلد مدمّر عبر حملات المساعدات فقط. بل يجب أن تُدار الجهود مع إبقاء ممارسات الغرب، وكذلك بعض الدول الشرقية التي أقامت آليات للظلم وهي مندمجة ذهنيًا مع الغرب، في الحسبان على الدوام.

إنّ الكيانات التي تُعرِّض وحدة سوريا وتماسكها للخطر تقف على شفا الانتحار. فمن الممكن توقّع الجرائم المُخطَّط لها ومنعها، غير أنّ منع الانتحار غالبًا ما يكون خارج نطاق الإمكان. وينبغي القضاء بصورة عاجلة وفعّالة على كل شبكة تنشر الموت والإرهاب، مثل قوات سوريا الديمقراطية (قسد)، ووحدات حماية الشعب (YPG)، وتنظيم داعش، وأمثالها. كما يجب إنهاء وضع الطائفة الدرزية بوصفها أداةً أو وكيلًا لشبكات إسرائيلية.

إسهامات أساتذتنا الذين ينبغي أن يضطلعوا بدور ريادي في تركيا في بناء مثل هذا النشاط، من أجل تقييم هذه المرحلة. وفي نهاية المطاف، ومع أخذ العملية التي تمرّ بها سوريا بعين الاعتبار، قمنا بإعداد هذا العمل الذي بين أيديكم بعنوان: التقرير السوري: التوقّعات، المقترحات والحلول.

ويستند هذا التقرير، استنادًا إلى الواجب التاريخي والأخلاقي المشار إليه، إلى ما مجموعه خمسة وستين (٧٥) نصًا في خمس عشرة (١٥) تخصصًا، تشمل: التاريخ، والمجتمع، والفكر، والقانون، والسياسة والعلاقات الدولية، والتعليم والتعليم العالي، والإعلام والاتصال، والثقافة والفنون، والمدينة والعمارة، والصحة، والاقتصاد، والمساعدات الإنسانية والاقتصادية، والعلوم، والتكنولوجيا والهندسة، ومنظمات المجتمع المدني. ويُعيد التقرير التذكير بضرورة اتخاذ خطوات ملموسة من أجل تعاون مستدام، ويعرض التوقّعات، ويقدّم مقترحات حلول على المدى القصير والمتوسط والطويل.

ونأمل أن يسهم هذا التقرير في تحفيز مفاوضات متقدمة بشأن مستقبل سوريا، وأن يُفضي، في إطار بيئة نقاش نوعية وعميقة، إلى مرحلة تُوضَع فيها مقترحات الحلول موضع التنفيذ على المدى القصير والمتوسط والطويل.

التقديم

إنّ التطورات التي شهدتها العلاقات بين سوريا وتركيا خلال السنوات الأخيرة قد وضعت البلدين، دون شك، على أعتاب مرحلة جديدة. وفي هذه المرحلة المفصلية، أسهمت عملية الثورة التي جرى إنجازها بصورة مشتركة في تعزيز شراكة المصير بين البلدين، دينيًا وسياسيًا واقتصاديًا وجغرافيًا وثقافيًا واجتماعيًا وعسكريًا وأمنيًا، على المستويين الإقليمي والعالمي، كما كان الحال في التاريخ، بل بصورة أشدّ ترسيخًا في الحاضر. وفي هذا السياق، فإنّ تعزيز روابط الأخوّة القائمة بين سوريا وتركيا، وإزالة الحدود سواء في الوجدان أو في الواقع العملي، وتوحّد الجغرافيا الإسلامية حول القيم المشتركة، تمثّل واجبًا تاريخيًا وأخلاقيًا تتحمّله جميع فئات المسلمين في تركيا، من السياسة إلى البيروقراطية، ومن الأوساط الأكاديمية إلى المجتمع المدني. ومن هنا، فإنّ القضية السورية بالنسبة لتركيا لا تُعدّ مجرّد ملف يُتناول في إطار السياسة الخارجية، بل هي في الوقت ذاته حقيقة ملموسة متعددة الأبعاد تنعكس فيها مباشرة التوازنات الهشّة لأمّة محمد ﷺ، وتؤثر في الحياة اليومية للمجتمع.

وانطلاقًا من هذه الحقيقة، فإننا نُدرك أنّ بلدنا، وجغرافيتنا القريبة، وأمّة محمد ﷺ، تمرّ بمرحلة حرجة بسبب الثورة التي تشهدها سوريا، وهي مرحلة نلمس آثارها الأكثر وضوحًا في جغرافيتنا القريبة وفي حياتنا اليومية. ولا شكّ لدينا في أنّ لهذه المرحلة نتائج ستنعكس، على المدى القصير والمتوسط والطويل، على مجالات مختلفة من حياتنا. ومن هذا المنظور، رأينا ضرورة تحليل هذه العملية، سواء في سياق القضايا التي وضعتنا في مواجهتها، أو من حيث الذهنيات وما يرافقها من ممارسات طويلة الأمد. وانطلاقًا من ذلك، خطّطنا للاستفادة من

المحتويات

التقدي 190
التقديم 192
التقديم 194
التقييم / الملخص التنفيذي 196
المقترحات والحلول 204
الملف التاريخي 204
ملف المجتمع 208
ملف الفكر 213
ملف القانون 217
ملف السياسة والعلاقات الدولية 221
ملف التعليم 225
ملف التعليم العالي 229
ملف الإعلام والاتصال 235
ملف الثقافة والفنون 241
ملف الصحة 252
ملف الاقتصاد 257
ملف المساعدات الإنسانية والاقتصادية 261
ملف العلوم والهندسة والصناعة 265
ملف المنظمات غير الحكومية (المجتمع المدني) 271

التقرير السوري

التقرير السوري التوقّعات، المقترحات والحلول

الأستاذ الدكتور إسماعيل شاهين

الأستاذ المشارك الدكتور يشار قهرمان

الأستاذ المشارك الدكتور بكير غوندوغموش

محمد التنتاش

CİHANNÜMA | İHH İNSANİ YARDIM VAKFI | DİJİTAL HAFIZA DERNEĞİ

السوري
التقرير

التقرير السوري التوقّعات، المقترحات والحلول

SYRIA REPORT FORECASTS, PROPOSALS AND SOLUTIONS

SURİYE RAPORU ÖNGÖRÜLER, TEKLİFLER VE ÇÖZÜMLER

CiHANNÜMA | iHH İNSANİ YARDIM VAKFI | DİJİTAL HAFIZA DERNEĞİ